

UNIVERZITA KARLOVA V PRAZE
Filozofická fakulta
Ústav hudební vědy

Eva Hazdrová – Kopecká

**Pozůstalost Josefa Proksche
a nově objevené prameny**

Diplomová práce

Vedoucí práce: Doc. PhDr. Marta Ottlová

Praha 2006

Poděkování

Úvodem bych ráda srdečně poděkovala všem, kdo mi byli v různých fázích vzniku této diplomové práci nápomocni.

Můj dík patří jmenovitě PhDr. Jitřence Peškové (in memoriam), s jejíž pomocí došlo k objevení Prokschovy pozůstalosti v archívu Pražské konzervatoře.

Dále děkuji pracovníci archívu, Mgr. Věře Nollové, za vstřícnost a zejména vedoucímu archívu, panu Miloslavu Richterovi, za ochotnou a velice významnou pomoc při čtení kurentu a při českých překladech německého textu.

Za ochotnou spolupráci a vstřícný přístup děkuji Mgr. Janě Plecité z Muzea Bedřicha Smetany v Praze a prom. fil. Zuzaně Petráškové z hudebního oddělení Národní knihovny České republiky.

Za pomoc při čtení textu psaného kurentem děkuji PhDr. Evě Mikanové.

Za laskavé a odborné vedení diplomové práce děkuji Doc. PhDr. Martě Ottlové.

Zvláštní dík pak patří mým rodičům a mému manželovi za pomoc, pochopení a podporu, které mi projevovali v průběhu celé práce.

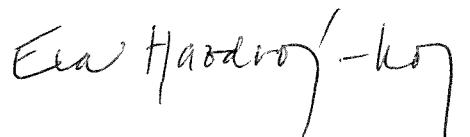
Prohlášení

Prohlašuji, že jsem svou diplomovou práci vypracovala samostatně s využitím uvedených pramenů a literatury.

Souhlasím s tím, aby byla práce půjčována ke studijním účelům.

Eva Hazdrová – Kopecká

V Praze dne 28.4.2006

Obsah

I.	Úvod	1
II.	Životopis, pedagogické působení a dílo Josefa Proksche	3
III.	Josef Proksch – stav bádání	14
	1. Obraz Proksche v encyklopediích a souborných pojednáních o dějinách hudby.....	14
	2. Bibliografie	17
IV.	Prameny a pozůstalost	40
	Materiály, vztahující se k Josefu Prokschovi či jeho ústavu, uložené v archívu Pražské konzervatoře	56
V.	Katalog Prokschova ústavu z let 1845-1849	60
VI.	Závěr	78
VII.	Seznam prostudované odborné literatury	81
VIII.	Příloha	83

I. Úvod

Ve své diplomové práci se chci blíže zabývat osobností dnes bohužel opomíjeného Josefa Proksche, vynikajícího a progresivního pedagoga, který zejména ve druhé třetině 19. století velkou měrou přispíval k vysoké úrovni pražského hudebního a vůbec kulturního života. Diplomovou práci bych ráda navázala na svou práci proseminární z roku 1999, jejímž tématem byl stav bádání v prokschovské problematice. Toto téma je mi ale pouze jedním východiskem, svá dřívější zjištění prohlubuji, doplňuji a rozšiřuji o nové poznatky. Zejména pak přidávám výsledky své analýzy nově nalezených autentických prokschovských pramenů, při hlubším pohledu na stav prokschovských pramenů v pražských archívních institucích.

V několika prvních kapitolách se zabývám osobností Josefa Proksche komplexně – je tu životopisná část stručně se věnující také Prokschovým pracím a jeho pedagogickému působení (II. kapitola), následuje shrnutí dosavadního stavu bádání (III. kapitola). Ve zvláštní kapitole řeším problémy spojené s pramennou základnou, tj. uložením autografů, teoretických prací nebo korespondence Josefa Proksche, resp. rodinných příslušníků. Zde se také pokouším podat přehled dostupných prokschovských materiálů v pražských institucích (IV. kapitola).

Hlavní důraz ve své diplomové práci pak kladu na pozůstalost, kterou jsme s PhDr. Jitřenkou Peškovou našly před několika lety na půdě archívu Pražské konzervatoře v Pálffyho paláci v Praze na Malé Straně. Zcela evidentně se jedná o malou část pozůstalosti, která se, podle literatury, po Prokschově smrti dostala z jeho ústavu z rukou dědiců nejprve k pražskému archiváři¹ a posléze, neznámým způsobem a neznámo kdy, až do Pálffyho paláce. Jelikož tento nález dosud nikdo nezkoumal, důkazem čehož je, že po neznámou dobu ležel bez povšimnutí na půdě archívu, rozhodla jsem se jednotlivé položky prohlédnout, popsat a zpracovat tak, aby byly splněny alespoň požadavky prvního stádia zpracování pramenů. Seznam těchto položek z „prokschovských složek archívu konzervatoře“ je přiložen na konci čtvrté kapitoly. Samozřejmě jsem zmapovala stav prokschovských materiálů pramenného charakteru také v dalších pražských muzeích a knihovnách, jak jsem uvedla dříve, vedena snahou o

¹ L. K. Žižka: *Mistři a mistříčkové*, Praha 1947, s. 140.

zjištění a nalezení potenciálních vazeb a souvislostí mezi položkami. Ostatně, to měl být, podle mých původních záměrů, konečný cíl práce.

Při práci na zpracovávání zmíněné pozůstalosti v archívu Pražské konzervatoře byl ale záhy a náhodně učiněn další objev – tentokrát to byl Miloslav Richter, v současné době pověřený vedením archívu, který na půdě našel velice vzácný, ručně psaný katalog Prokschova ústavu z let 1845-1849. Právě tento nález poněkud změnil hlavní nasměrování mé práce – vzhledem k závažnosti a charakteru tohoto objevu jsem se rozhodla věnovat velkou část své pozornosti také tomuto katalogu a jeho podrobnějšímu prozkoumání. Tuto prioritu mi navíc potvrdili i pracovníci archívu v čele s Jitřenkou Peškovou a Miloslavem Richterem.

Katalog Prokschova ústavu jsem tedy prostudovala a v páté kapitole své diplomové práce předkládám jakousi komentovanou edici nalezeného díla (resp. několika vybraných částí katalogu s ohledem na jejich informační nosnost). Domnívám se totiž, že právě takovým způsobem lze zajistit jistou pozornost prokschovským otázkám, která se jím zatím, dle mých zjištění, v dostatečné míře nedostávala. Ostatně důkazem toho je i fakt, že tak překvapivý a vzácný nález mohl být učiněn až po tak dlouhé době.

Pokud má práce a s ní související závěry otevřou nové otázky a problémy týkající se osobnosti Josefa Proksche, pokud bude možno navázat v dalším prokschovském bádání na tuto práci jako na solidní základ, poskytující základní informace o prokschovských pramenech a dalších shrnujících údajích – životopisného i bibliografického charakteru, splní jistě svůj účel. Tím je totiž snaha přispět k opětovné renesanci osobnosti takových kvalit lidských i uměleckých, jakou Josef Proksch bezesporu byl.

II. Životopis, pedagogické působení a dílo Josefa Proksche²

Joseph Proksch³ se narodil 4. srpna 1794 v Liberci, kde byl jeho otec Antonín Proksch prostým tkalcem a také nadšeným hudebníkem. Vedle svého tkalcovského řemesla si přivydělával vedením malého instrumentálního souboru. Josef byl nejstarším ze čtyř dětí, následovali bratři Antonín a Ferdinand a sestra Anna. Základní hudební vzdělání a lásku k hudbě získal Josef od svého otce, už od sedmi let hrál v „jeho“ orchestru. V téže době také studoval zpěv, hru na klavír, na housle, na klarinet a další dechové nástroje u ředitele libereckého kůru Filipa Pietsche.

Již v ranném dětství postihla Proksche tragédie, se kterou se musel vyrovnávat po celý život: v osmi letech přestal vidět na pravé oko, ve třinácti oslepl úplně. V průběhu pozdějších let se mnohokrát pokoušel o navrácení zraku, absolvoval několik operací, nespočet vyšetření u tehdejších lékařských kapacit, lázeňských léčení apod., ovšem na jeho vrozenou zrakovou vadu tehdejší medicína nestačila – Proksch zůstal slepcem až do své smrti.

V roce 1809 odešel Proksch do Prahy ke slavnému lékaři Fišerovi, na jehož doporučení byl následně přijat do „Soukromého ústavu pro slepé děti“ na Hradčanech. Zde se Prokschovi dostalo prvního skutečného odborného hudebního vzdělání, hrál i komponoval, vzdělával se v teoretických předmětech. Na klavír ho učil kancelista kouřimského krajského úřadu Václav Koželuh⁴, na klarinet Václav Farník z Pražské konzervatoře. Po sedmiletém pobytu na vlastní žádost opustil v roce 1816 ústav se skvělým vysvědčením, ve kterém bylo zdůrazněno zejména Prokschovo výrazné hudební nadání.

Vrátil se k rodičům do rodného Liberce, ale už o rok později – v roce 1817 se vydal spolu s přítelem - harfenistou Fiegrem na koncertní cestu po monarchii, přičemž sklízел úspěchy nejen za svou hru na klavír, ale i na klarinet. „(...) Dostalo se mu té cti, že pozván byl k domácí produkci k arcibiskupu Olomúckému, kardinálu arcivévodovi Rudolfovi, jenž Prokše s úplnou spokojeností propustil; obdržev zde listy odporučující,

² Údaje čerpány z Rudolf Müller: *Joseph Proksch. Biographisches Denkmal aus dessen Nachlasspapieren errichtet*. Reichenberg 1874; Josef Srb: *Hudební poměry v Praze za doby působení Josefa Prokše (1830-1864)*, Dalibor, roč. III-1875, č. 17-24, s. 133-199.

³ V práci dále užívám českého tvaru křestního jména Josef, tak, jak je běžné v česky psané prokschovské literatuře.

⁴ J. Srb (viz pozn. č. 2) uvádí křestní jméno Koželuha Vácslav, zatímco v článku Antonína Špeldy čteme u Koželuha jména Jan Antonín (*Prokschova pozůstalost a Pamětní kniha v Plzni*, in: Sborník Pedagogické fakulty v Plzni, Umění X, 1974, s. 69-94).

odešel do Trnavy, Prešpurku, Raabu, Pešti a Jagru, odkud pak do Hradce štyrského a konečně do Vídně se odebral. Zde seznámil se brzy s vynikajícími hudebníky a koncertoval i sám veřejně s takým úspěchem, že na slovo vzatý tehdejší hudební spisovatel, rytíř Seyfried, mezi první klarinetisty jej řadil. (...) V létě r. 1818 odebral se z Vídně do Teplic, kde koncertoval i před pruským králem Bedřichem III. Odcestoval do Drážďan, seznámil se zde s K. M. z Weberů a po krátké době vrátil se přes Zhořelici a Žitavu do Liberce.“⁵

Během cesty se tedy seznámil jednak se současnou tvorbou (získal např. kladný vztah k Beethovenovi, v Drážďanech osobně poznal Carla Marii von Webera), ale také si všiml celkového stavu hudební pedagogiky a vzdělávání. „Zkušenostmi na cestách těchto nabytými obohacen, střízlivě přemýšlel nyní o výsledcích koncertování svého, jakož i o skutečném tehdejší pokroku v hudbě a tu shledal, že vyučování hudbě jest posud velmi zanedbané i nesoustavné, že považuje se více za zábavu, než za pravé umění. Shledav pak, že jest zapotřebí, aby postaral se o budoucnost svoji raději dříve, než později, počal vyučovati soukromě hře na piano, nezanedbávaje při tom ani vlastního zdokonalování se (...).“⁶

Můžeme se jen dohadovat, proč Proksch opustil myšlenky na dráhu koncertního umělce a zvolil pedagogiku, zvláště když jeho turné s Fiegreem bylo tak úspěšné. Snad vycítil za úspěchy a zájmem publika jakousi lítost a možná také chtivost po senzaci – slepý hudebník pro společnost raritou rozhodně byl. Možná to byly skutečně existenční problémy, dráha umělecká nemohla nabídnout takovou jistotu jako dráha pedagogická. Každopádně rozhodnutí stát se učitelem v něm dozrálo právě v této době.

Ihned po návratu z umělecké cesty se totiž začal v Liberci připravovat na své budoucí povolání. Především využíval své vynikající paměti a za pomoci sourozenců a přátel prostudoval řadu knih a notových materiálů. Docházel také na jakési konzultace z pedagogiky ke dvěma místním kantorům, varhaníkovi a učiteli Antonínu Neuhäuserovi a řediteli libereckého kůru Josefu Volkovi.⁷ Zpočátku začal soukromě vyučovat hře na klavír. V roce 1825 se dozvěděl ze článku Ludwiga Spohra v *Allgemeine Leipziger Musikzeitung*, že profesor berlínské hudební akademie Johann

⁵ J. Srb (pozn. 2) s. 134.

⁶ tamtéž

⁷ O nedocenených zásluhách českých kantorů o rozvoj J. Proksche blíže Stanislav Karabec ve své práci *Vliv kantorské hudby na Josefa Proksche v době jeho působení v Liberci*, *Hudební věda* II-1965, č. 3, s. 429-438 a dále *K vlivu českých hudebních tradic na učitele Bedřicha Smetany Josefa Proksche v Liberci*, *Sborník Pedagogické fakulty UK*, Praha 1966, s. 147-153.

Bernhard Logier⁸, naturalizovaný Angličan, vyučuje hře na klavír zvláštní novou metodou. Proksch se do Berlína okamžitě vydal, aby se s Logierem a jeho metodou seznámil. Díky vydatné pomoci tehdy slavné zpěvačky Jindřišky, resp. Henrietty Sonntagové, se dostal do Logierovy blízkosti a velmi rychle - za tři týdny si novou metodu klavírní výuky zcela osvojil.

Po návratu z Německa otevřel v Liberci s pomocí bratra Antonína samostatný hudební ústav, ideově postavený na Logierově metodě. Spočívala především na 1) ensemblovém vyučování, 2) užívání mechanické pomůcky, tzv. chiroplastu a 3) důrazu na celkové hudební vzdělávání posluchačů pomocí četných teoretických cvičení. Ad 1) Hromadné vyučování mělo motivovat slabší žáky k lepším výkonům, neustále přítomné „konkurenční“ prostředí mělo za následek pilnější domácí přípravu a touhu po rychlém postupu vpřed. Ad 2) Chiroplast bylo jakési mechanické zařízení v podobě kožených proužků na jednotlivé prsty, připevněné nad klaviaturou, které mělo zaručovat správné držení ruky nad klávesami. Žáci tak nemuseli neustále kontrolovat a opravovat držení rukou, ale mohli se plně soustředit na nejrůznější prstová cvičení. Zkušenost prý prokázala, že Logier pomocí chiroplastu rychleji naučil žáky číst noty, protože jim mohli věnovat veškerou svou pozornost⁹. Proksch nicméně později dospěl k tomu, že metoda chiroplastu je příliš mechanická a zcela ji opustil. Ad 3) Logier spojil vyučování hře na klavír s důkladným teoretickým vzděláváním v hudební nauce, kontrapunktu i harmonii. Tuto část metody Proksch přijal bezvýhradně, rozšířil ji ještě o vyučování dějin hudby, tak, aby z jeho ústavu neodcházeli jen zdatní klavíristé, ale zároveň hudebně velmi vzdělaní lidé, schopní bystrého a samostatného úsudku o hudebních kompozicích i produkcích.

Ústavu se hned od počátku dařilo velmi dobře, žáků byl dostatek (již v prvním roce 30 posluchačů) a Proksch se postupně stával významnou osobností kulturního života v Liberci. Neomezoval ale své aktivity pouze na svůj ústav a pedagogické působení. V roce 1827 dal např. podnět k založení hudební jednoty, která zpočátku pěstovala hudbu instrumentální, ale později přibyla i vokální složka, takže mohla uvádět velká vokálně-instrumentální díla Haydna, Mozarta, Spohra i Beethovena. Proksch k mnoha příležitostem také sám komponoval, do této doby napsal tři mše (C dur, D dur a pastorální), 6 graduálů, 2 hymny, 3 pastorální moteta, několik pohřebních zpěvů

⁸ Johann Bernhard Logier (1777-1846), původem Němec, později Angličan. Význačný klavírní pedagog, vynálezce chiroplastu, průkopník hromadného vyučování hře na klavír. Od roku 1822 na pozvání pruského ministerstva působil v Berlíně, kde si otevřel hudební ústav.

⁹ Eduard Šebesta: *Sto let hudebního ústavu Prokschova*, Hudba a škola III – 1930/31, s. 138.

s doprovodem harmonia, 6 menších kantát, velkou kantátu k příležitosti vystavení císařova obrazu v Liberci, dále několik koncertů: klarinetový, harfový, koncert pro klavír na 4 ruce, ouvertury (mj. čtyři k činohře „Flibuštyři“) a také operu *Der Hungerthurm*.¹⁰ Za své zásluhy o hudební život města, které se i díky němu postupně stávalo kulturním centrem kraje, byl jmenován čestným měšťanem libereckým. Příznivý ohlas na jeho působení se stal popudem k rozhodnutí přesídlit do Prahy.

V létě roku 1830 se Joseph Proksch oženil s Annou Bergmannovou, předal vedení libereckého ústavu bratru Antonínovi a v listopadu se do Prahy přestěhoval natrvalo.

Zde ho zpočátku v souvislosti s otevřením Hudebně vzdělávacího ústavu čekalo mnoho nepříjemností, včetně přísné zkoušky z hudebních znalostí u ředitele konzervatoře D. Webera, nutnosti zajistit si jakéhosi „ručitele“, kterým se Prokschovi stal regenschori svatovítského chrámu J. A. Vitásek¹¹, vysvětlování nové metody klavírní výuky, zákazu vyučovat dívky společně s chlapci apod. Získání potřebných povolení od všech úřadů a institucí trvalo téměř dva měsíce, zařizování školy a jiných náležitostí další čas, takže svůj „Musikbildungsanstalt“ otevírá v březnu roku 1831 ve 2. poschodí tzv. Täubelhausu v domě č. 463 na Starém městě (v dnešní Melantrichově ulici) v Praze.

Nutno podotknout, že klavírní hře se v době příchodu Proksche ještě nevyučovalo na Pražské konzervatoři. Samostatné klavírní oddělení zde bylo otevřeno až v roce 1888. Za takového stavu značně vzrostl význam soukromých hudebních škol, přičemž v Praze měl v této problematice do té doby hlavní slovo Václav Jan Tomášek.¹²

Přes počáteční nedůvěru se do Prokschova ústavu začali hlásit žáci, výuka se postupně stávala finančně rentabilní, začaly se organizovat veřejné produkce a koncerty a připravovalo se otevření pedagogického oddělení. Mezi prvními pomocníky Prokschovými byli jeho bratr Ferdinand, který v Praze tou dobou studoval medicínu, J. Martinka a J. Jiránek, kterého si Proksch přivedl z libereckého ústavu a který v Praze působil až do roku 1845, kdy si otevřel svou vlastní školu. Na konci každého roku se

¹⁰ Zatímco Prokschovu přínosu v oblasti klavírní pedagogiky badatelé čas od času věnují pozornost, zejména v souvislosti s badáním smetanovským, vlastní Prokschovy kompozice (z nichž jsou dochované a dostupné přibližně dvě desítky titulů, viz kapitola *Prameny a pozůstalost* této práce) zůstaly zcela mimo jejich zájem.

¹¹ Jan August Vitásek (1770-1839), z Hořína u Mělníka. Skladatel, kapelník svatovítského chrámu, světský protektor Prokschova ústavu.

¹² Václav Jan Tomášek (1774-1850), český skladatel a hudební pedagog. Právě s Tomáškem je Proksch často stavěn do protikladu, Tomášek vystupuje v literatuře jako zpátečník, eklektik, dokonce „poslední mozartovec“, díky svému velkému obdivu k W. A. Mozartovi a údajné „nechuti“ k jeho následovníkům, zatímco Proksch je téměř výhradně prezentován jako pokroková, moderně smýšlející osobnost. Na toto téma podrobněji Marie Tarantová: *Dva omyly Josefa Proksche* in *Tempo XX*, 1948, č. 8, s. 220-224.

konaly veřejné zkoušky ústavu, na kterých se celá pražská veřejnost mohla přesvědčit o skvělých výsledcích Prokschovy pedagogické činnosti. Hudebně vzdělávací ústav Josefa Proksche si zpočátku těžce, ale ponenáhlu bezpečně získával uznání a obdiv odborné i laické veřejnosti v Praze.

Neuvěřitelná píle a pracovitost jeho ředitele ale ani na okamžik nepolevovala. Proksch neustále sledoval veškeré hudební dění a nové pedagogické poznatky. Samozřejmě tak musel činit zprostředkovaně. Jako slepec nemohl číst, ani hrát z not, byl tudíž odkázán na pomoc své rodiny a svých přátel. Zajímavá otázka, jakým konkrétním způsobem se vlastně Josef Proksch vzdělával a jak tvořil, zůstává, bohužel, v literatuře nepoložena a nezodpovězena.

Od roku 1831 se stal nedílnou součástí uměleckého kruhu kolem malíře Josefa Führicha¹³ a styk s vynikajícími osobnostmi kulturního dění velkou měrou přispěl k rozšíření Prokschových intelektuálních obzorů. Ve čtyřiceti letech se rozhodl studovat, na pražské univerzitě navštěvoval přednášky z dějin umění, estetiky, literatury a filozofie.

Hned v roce svého přesídlení do Prahy si Proksch založil jakýsi hudební deník, do kterého zapisoval a ve kterém komentoval veškeré pražské hudební dění, jehož byl svědkem.¹⁴ Vedle produkcí vlastního ústavu popisoval vystoupení nejrůznějších skladatelů a interpretů, kteří v Praze koncertovali, glosoval koncerty jiných hudebních ústavů, včetně Pražské konzervatoře, hodnotil hudební produkce v pražských chrámech, dokonce schopnosti varhaníků a regenschori, a také nové koncertní skladby, i hudebně-dramatická díla, která slyšel v divadlech. Ve svém deníku nám Proksch podává autentické svědectví o hudebních poměrech v Praze, o problémech, které řešila hudební veřejnost, o chodu divadel a škol apod. A protože vše hodnotí z vlastního úhlu pohledu, subjektivně, je to pro nás zároveň doklad Prokschovy pokrokové orientace. Jen pro zajímavost - nesmírně miloval a v Praze, kde stále ještě dominoval mozartovský kult, prosazoval díla Beethovenova, přes počáteční nedůvěru přijal romantiky, obdivoval Berlioze. Nikdy se ale zcela nesmířil s Wagnerem.

¹³ Josef Führich (1800-1876), rodák z Chrastavy u Líberce, významný německý akademický malíř romantického směru. V roce 1834 odešel z Prahy na vídeňskou c. k. akademii výtvarných umění, kde působil jako profesor kompozice.

¹⁴ Tento hudební deník vydal v roce 1874 v Liberci Prokschův přítel Rudolf Müller v knize *Joseph Proksch. Biographisches Denkmal*, spolu s dalšími materiály pramenného charakteru, které mu před smrtí odkázal sám J. Proksch, viz pozn. 2.

V roce 1834 se manželům Prokschovým narodil syn Theodor, o dva roky později, v roce 1836, dcera Marie. Oba sourozenci později, po smrti otce, dále pokračovali v provozování a vedení ústavu. Theodor do roku 1876, Marie potom do roku 1900.

Asi kolem roku 1840 přichází patrně nejlodnější a nejúspěšnější období Prokschova života. Vzkvétající ústav se přestěhoval do domu č. 603 u Bílého jednorozce na Staroměstské náměstí. Ve škole tou dobou studovalo přes 70 posluchačů, v pedagogickém působení bylo Prokschovi nápomocno 5 učitelů. Nové podmínky umožnily další růst věhlasu hudebního ústavu a Proksch se stal jednou z nejpřednějších osobností pražského hudebního dění. Konečně si také mohl dovolit vybírat si ke studiu výrazně talentované žáky a na nich ukázat své pedagogické působení. V letech 1844-1847 byl jeho soukromým žákem v hudební teorii a kompozici Bedřich Smetana. Mezi dalšími vynikajícími absolventy ústavu byli mj. Kateřina Kolářová, Jindřich Káan z Albestů, Vilemína Klausová, Josef Krejčí a další. Roku 1846 navštívil Prahu Hector Berlioz, zavítal také do Prokschova ústavu a velice pochvalně se o něm vyjádřil. V roce 1847 Proksch po dlouhých přípravách konečně zřizuje tříletou učitelskou nastavbu pro absolventy ústavu, kteří se rozhodli pro dráhu učitelů hudby. Na sklonku 50. let měl mezi svými absolventy kolem sedmdesáti kvalifikovaných učitelů hudby. Patřil k nim i Jakob Virgilius Holfeld, učitel Viléma Kurze a Růženy Kurzové.

Revoluční rok 1848 donutil Proksche s rodinou opustit ve dnech povstání Prahu a vrátit se – alespoň na čas - do rodného Liberce. Po návratu zjistil rozsah škod - ztrátu stříbra a prádla, rozbitá okna, poničený nábytek a kamení v učebnách. Klavírům se sice nic nestalo, ale přesto se ten rok Proksch rozhodl neuspořádat tradiční závěrečné zkoušky posluchačů veřejně. To mu přineslo řadu nepřijemností (tvrdilo se, že ústav stagnuje, či dokonce krachuje), se kterými se potýkal vlastně během všech let strávených v Praze. Ať už z řad konkurentů, názorových protivníků či prostě závistivců, vždycky se našel někdo, kdo měl zájem šířit o Prokschovi a jeho práci lži a pomluvy, a naneštěstí se také vždycky našel někdo, kdo těmto řečem se zájmem naslouchal. To mělo různé následky – od menšího počtu přihlášených žáků, ke zpochybňování Prokschových profesních kvalit. Tentokrát se tedy rozšířily pomluvy, že ústav krachuje a bude se muset vystěhovat.

Ačkoliv se Proksch nikdy neprojevoval jako nepřítel české národnosti, už od svého příchodu do Prahy v roce 1830 narážel na projevy nepřátelství a nedůvěry, což ostatně pocítil už při peripetiích s otevřením ústavu. Po pražském povstání se také objevily trhliny v dosud bezproblémovém vztahu se Smetanou, který si otevřel svůj vlastní

hudební ústav. Proksch na jeho adresu poznamenal: „*Interessant für diesen Moment ist zugleich, dass Herr Friedr. Smetana – ein Privatschüler von mir – die Errichtung einer eigenen Anstalt aus Grundlage meines Systems ankündigen liess. Bei an ihm stets wahrnehmbarer Hinneigung für die allmählig in Schwung gekommene n a t i o n a l e Sache kann er aber schlimmsten Falls dadurch doch nur mein Uebersetzer in's Böhmische werden: dessen ich mich nur freuen kann, weil er damit etwas vollbringt, was zwar in meinem Principe, aber nicht in meinem Organe gelegen ist. Uebrigens wünsche ich doch in seinem eigensten Interesse, er möge weit weniger auf das „Organ“, als vielmehr auf das Princip bauen, um nicht vorzeitig Risse entdecken zu müssen im Gebäude.*“¹⁵ V průběhu dalšího času se ale postupně vztah Smetany a Proksche opět zlepšil, dokonce změnil ve vztah, který lze nazvat přátelstvím. Nicméně chlad a odstup, který si Josef Proksch zachovával ke všem „vlasteneckým“, resp. českým otázkám, jsou možná příčinou a důvodem velmi malého zájmu českých badatelů a hudebních vědců o Prokschovu osobnost.¹⁶

V padesátých letech navštívily ústav další významné osobnosti – Ferenc Liszt, Klára Schumannová, Ignaz Moscheles ad, vesměs všechny se o jeho fungování vyjádřily velmi pochvalně. Další věhlas přinášely Prokschovi jeho četné práce. Ať už teoretické, mezi nimiž vyniká zejména jeho *Versuch einer rationellen Lehrmethode im Pianoforte-Spiel*, vydávaná od roku 1841-64 (2/1894), i praktické (množství vlastních kompozic, ale hlavně četné úpravy skladeb jiných skladatelů pro potřeby ústavu). Po Prokschově, potažmo po Logierově vzoru, ze kterého Proksch vyšel, se otevíraly ústavy po celé zemi. Na matiné i soirée, která Proksch připravoval se svými žáky, přicházeli i dřívější kritici a odpůrci jeho školy. Proksch sám byl přizván k poradě v otázkách o zvelebení chrámové hudby, přijížděli si za ním pro radu mnozí umělci, bývalí studenti i neznámí hudebníci a skladatelé. Ve věcech hudebních stál Proksch na jednom z předních míst a věhlas slepého učitele z Prahy dávno překročil její hranice.

Postupně se ovšem nutně začala projevovat přibývajících léta. Po duševní stránce byl Proksch naprosto svěží a čilý. Pevnou rukou vedl svůj ústav, dále se sám vzdělával, hodně četl, komponoval, psal hudební deník, vedl rozsáhlou korespondenci na všechny

¹⁵ R. Müller (viz pozn. 2), s. 119. „*Zajímavé jest, že B. Smetana, žák můj privátní – zaříditi hodlá vlastní ústav svůj na základě mé soustavy. Při náklonnosti jeho u něj povždy pozorované k náležitostem národním, nyní povlovně se vyvíjejícím, může se však tímto státi v nejhorším pádu jen překladatelem do češtiny; a z toho mohu se jen těšiti, poněvadž tím je uskutečnění, což obsaženo bylo vlastně již v mém principu, nikoliv ale v mém úmyslu (organu). Ostatně přeji si v jeho vlastním prospěchu, aby méně k úmyslu (organu), ale raději k principu přihlížel, aby se snad brzy trhlíny na stavení neobjevily.*“ Překlad J. Srba (viz pozn. 2), s. 167.

¹⁶ Viz kapitola *Josef Proksch – stav bádání*.

možné strany, odbornými články o hudební tematice přispíval do pražských novin *Prager Zeitung*. Nicméně fyzických sil ubývalo a velkou ránu pro psychickou stránku znamenala pro Proksche zejména smrt jeho manželky v roce 1861.

Naopak velkou radostí bylo pro Josefa Proksche v roce 1862 bližší seznámení s Augustem Wilhelmem Ambrosem¹⁷, kterého si velmi oblíbil a se kterým v době, kdy Ambros připravoval vydání druhého dílu svého díla *Geschichte der Musik*, často diskutoval o dějinách hudby. 5. května roku 1862 si Proksch napsal do deníku: „*Nebenbei muss ich gestehen, dass der Mann sich eines Quellenstudiums beflissen habe, wie gewiss noch wenige unserer Kunsthistoriker, indem die Meisten sich auf das blosse Abschreiben verlegten, während Dr. Ambros stets an die Quelle ging, wie diess namentlich seine Reise nach Italien, seine Forschungen im Wiener und anderweitigen Archiven darthun.*“¹⁸ A 18. října téhož roku píše do deníku: „*Wir sind im Manuscripte schon recht weit vorgerückt, da fast täglich gelesen wird, und ich gestehe, bei dieser Gelegenheit noch für mich selbst mancherlei Neues gehört zu haben. Die Wissenschaftlichkeit des Werkes ist wahrhaft erstaunlich; Dr. Ambros ist überall zu Hause, sowohl in der allgemeinen, als wie in der speciellen Kunstgeschichte, in der der bildenden Künste, wie der der Poesie etc. – Soweit ich die musikalischen Geschichtswerke kenne, wird das Werk von Dr. Ambros unstreitig das Gründlichste und umfassendste sein, überdiess nach vielen Richtungen ganz Neues bringen.*“¹⁹

V tomtéž roce podnikly koncertní cestu do Paříže dvě výtečné absolventky Prokschova ústavu – jeho dcera Marie Prokschová a Augustina Kolárová. Jejich úspěch, jmenování jeho nejslavnějšího žáka P. Richtera členem vídeňské dvorní kapely a dvorním varhaníkem, a posléze také žádost z Mnichova, aby poradil s otevřením tamní školy na základě jeho vyučovací metody, byly dalšími kamínky do mozaiky úspěchů starého učitele, jeho školy a veškerého snažení.

¹⁷ August Wilhelm Ambros (1816-1876), právník, hudební skladatel, historik, pedagog. Jeho životním dílem se stalo *Geschichte der Musik* (vyd. od r. 1862, 3 svazky).

¹⁸ R. Müller (viz pozn. 2), s. 215. „*Musím uznat, že tento muž poctivě bádá u pramenů, tak jako málokdo z historiků umění; zatímco většina z nich opisuje od sebe navzájem, Dr. Ambros jde vždy k pramenu, jako během své cesty do Itálie či při bádání ve vídeňských a jiných archívech.*“

¹⁹ Tamtéž. „*S rukopisem jsme už opravdu pokročili, protože ho čteme téměř denně, a musím se přiznat, že jsem se při této příležitosti sám dozvěděl leccos nového. Vědeckost díla je skutečně udivující; Dr. Ambros je všude doma, jak ve všeobecných, tak ve speciálních dějinách umění, ve výtvarném umění, stejně jako v poezii atd. - Jak znám díla o hudební historii, dílo Dr. Ambrose bude nesporně nejzákladnějším a nejobsáhlejším, a krom toho ve všech směrech přináší mnoho nového.*“

V roce 1864 vydal Proksch šestý díl své klavírní školy²⁰, který obsahoval skladby nejlepších žáků jeho ústavu, čímž ukončil praktickou část svého velkolepého díla objasňující jeho vyučovací postup. Jako přídavek ke škole měla být připojena část o polyfonii, k čemuž ovšem už nedošlo. Dosud vydané svazky školy se ale velmi rychle rozšířily po zemi i za hranice a dále tak přispěly k věhlasu svého tvůrce.

Doplňkem klavírní školy, největšího díla Josefa Proksche, je *Die Kunst des Ensembles im Pianoforte-Spiel* (7 sv., Prag 1859), tj. sbírka skladeb a zvláště úprav klasických i novějších děl pro 3, 4 i více klavírů na 2 i na 4 ruce. Z dalších instruktivních prací pro hudební výchovu a klavírní hru se v ústavu používalo zvláště Prokschových příruček *Fingerbildungs und Elementarkurs* (1839) a *Rationelle Lehrmethode im Pianofortespiel* (vyd. 1849).

Z mnoha teoretických prací vyšly *Allgemeine Musiklehre in Fragen und Antworten, abgefasst nach A. B. Marx, von Josef Proksch* (1857), *Aphorismen über katholische Kirchenmusik* (1858) a stručné *Vademecum* s radami nastávajícím umělcům (1858). Zpestření studia bylo určeno *Mozart Album* (1856), které vyšlo na počest stého výročí Mozartova narození a *Tanz Album*. Vedle prací pro svůj ústav, k nimž možno připojit sbírky lidových a zlidovělých písní a školní zpěvník (pro obecnou hudební výchovu), napsal Proksch četné skladby chrámové - dvě velké mše, pastorální graduale, Offertorium, Vater unser pro sbor a varhany; kantáty, klavírní sonáty, klarinetový koncert, koncert pro tři klavíry aj.

11. prosince roku 1864, zřejmě v jakési předtuše, svěřil Proksch v případě své smrti péči nad svými dětmi a veškeré své písemnosti do rukou profesora Rudolfa Müllera, tou dobou věrného rodinného přítele: „Für alle Fälle hoffe ich, dass Sie, mein lieber Müller, wenn einmal etwas Unverhofftes geschehen sollte, meinen Kindern zur Hand sind, und auch wachsame Auge halten auf meine Sachen, besonders auf meine Schreibereien, damit sie nicht in unrechte Hände kommen.“²¹

Josef Proksch zemřel náhle a doslova uprostřed práce o několik dní později: 20. prosince roku 1864. „Dne 19. prosince bavit se až pozdě do noci s žákem svým,

²⁰ *Versuch einer rationellen Lehrmethode im Pianoforte-Spiel*, 50čís., Prag 1841/64, druhé vyd. 1894 česky i německy.

²¹ R. Müller (viz pozn. 2), s. 231. „Pro všechny případy doufám, můj milý Müller, že kdyby se stalo něco nepředvídaného, budete mým dětem k dispozici a dohlédnete také na mé věci, zvláště na mé písemnosti, aby nepřišly do nesprávných rukou.“

*koncertistou Frant. Bendlem, jehož koncertu předešlého dne ještě byl přítomen – náhle pak sklesnuv v lenošce, vypustil ducha svého.*²²

Zpráva o Prokschově smrti se rozletěla velmi rychle nejen po celé Praze, ale po celé monarchii, stejně jako za hranice. Projevy soustrasti přicházely ze všech stran, pražské noviny i mnohé zahraniční hudební časopisy věnovaly Prokschovi vzpomínky, nekrolog napsal Prokschův ctitel a přítel A. W. Ambros:

*„Mit Joseph Proksch, den in der Nacht vom 19. auf den 20. December ein plötzlicher Tod mitten aus seiner Thätigkeit als Lehrer und Musiker, welcher der Greis sich mit ungeschwächtem Eifer hingab, entführt hat, scheidet wieder ein grosses Stück Prager musikalischen Lebens, fast möchte ich sagen: ein Stück der inneren Bildungsgeschichte unserer Stadt. Der ehrwürdige Mann war unser musikalischer Senior, - doch er war noch weit mehr und hatte eine weit höhere Bedeutung, als nur der Alterspräsident unseres musikalischen Strebens und Treibens zu sehn: er hat reiche Saaten echter Tonkunst ausgestreut und mit liebevoller Hand gepflegt, deren Früchte wir geniessen, zuweilen ohne uns zu erinnern, dass wir sie seiner Mühe und Sorge zu danken haben.*²³

Brzy po smrti Prokschově utvořilo se jakési komité z jeho bývalých žáků, včetně Bedřicha Smetany, z jejichž příspěvků byl Prokschovi v roce 1868 na Olšanském hřbitově postaven pomník. Ten na tomto místě najdeme i dnes, bohužel jeho dezolátní stav jen dokazuje ve fyzickém stavu to, co potkalo tuto někdejší osobnost hudební Prahy v našem povědomí.

A osud jeho ústavu? Od roku 1864 do roku 1876 jej vedl syn Theodor Proksch. Ještě za života bratrova – zemřel 8. března 1876 – převzala vedení ústavu Marie Prokschová, a to až do roku 1900, kdy zemřela (17. května t. r.). Po ní stála v čele školy Marie von Wallpachová, někdejší žákyně Josefa Proksche, která se vedení vzdala 5. července 1905. V září téhož roku pak ústav převzal jako jeho poslední ředitel Robert František Proksch, jeden z mnoha Prokschových příbuzných, kteří za ním přicházeli do Prahy. Ústav samozřejmě za tu dobu několikrát změnil sídlo a nutno přiznat, že od smrti

²² J. Srb (viz pozn. 5), s. 199.

²³ *Bohemia* XXXVII/1864, č. 305, s. 1922. „S Josefem Prokschem, náhle zesnulým v noci z 19. na 20. prosince uprostřed jeho činnosti učitele a hudebníka, které se tento kmet oddal s neslábnoucím zaujetím, odchází velký kus pražského hudebního života, téměř bych řekl: kus vnitřních dějin vzdělanosti našeho města. Tento ctihodný muž byl našim hudebním seniorem, – ale byl ještě mnohem víc a měl mnohem vyšší význam než jen že byl někdejším prezidentem našeho hudebního úsilí a snažení: zasel bohaté semeno pravého hudebního umění a láskyplnou rukou ho pěstoval, jeho ovoce budeme sklízet, aniž bychom si časem uvědomovali, že bychom za to měli poděkovat jeho snaze a péči.“ Ručně psaný nekrolog A. W. Ambrose je součástí nálezů v archívu Pražské konzervatoře, položka č. 54, viz s. 58 této dipl. práce.

svého zakladatele postupně ztrácel význam a vliv. K jejich obnovení pak už nikdy nedošlo. Velmi cenná knihovna a archív ústavu byly rozprodány vídeňským antikvářem.²⁴

Univerzita Karlova v Praze
Knihovna ústavu hudební vědy
Filozofické fakulty
nám. J. Palacha 2, Praha 1, 116 38

²⁴ Gracián Černušák in: *Československý hudební slovník osob a institucí* (ed. Gracián Černušák, sv. II, Státní hudební vydavatelství, Praha 1965), s. 377.

III. Josef Proksch – stav bádání

1. Obraz Proksche v encyklopediích a souborných pojednáních o dějinách hudby

Zajímavý doklad o pohledu na osobnost a dílo Josefa Proksche podávají články a stati v nejrůznějších encyklopediích a slovnících, českých i světových. Heslo *Proksch* jsem zkoumala v těchto pracích:

Československý hudební slovník osob a institucí (ed. Gracián Černušák, sv. II, Státní hudební vydavatelství, Praha 1965; autor hesla Gracián Černušák)

Dictionaire de la Musique (ed. Marc Honegger, Paris 1979)

Die Musik in Geschichte und Gegenwart (ed. Friedrich Blume, Band 10, Bärenreiter Kassel 1962; Rudolf Quoika)

Die Musik in Geschichte und Gegenwart. Zweite, neubearbeitete Ausgabe herausgegeben von Ludwig Finscher, (Band 13, Kassel – Basel 2005; Undine Wagner)

Riemann Musik Lexikon (ed. Carl Dahlhaus, 12. vyd., Mainz 1975; Claudio Sartori)

Slovník české hudební kultury (Editio Supraphon, Praha 1997)

The New Grove Dictionary of Music and Musicians (ed. Stanley Sadie, vol. 15, London 1980; John Tyrrel)

The New Grove Dictionary of Music and Musicians. Second Edition. (ed. John Tyrrel, vol. 20, London 2001; John Tyrrel)

726

Asi nejobsáhleji je heslo „Proksch“ rozpracováno v *Československém hudebním slovníku osob a institucí* (dále ČHS), v obou vydáních *The New Grove Dictionary of Music and Musicians* (dále jen Grove) a zejména v novém vydání *MGG*. Slovníky uvádějí vedle přehledného životopisu i základní skladatelská a pedagogická díla Prokschova a poměrně obsáhlý výčet bibliografie k tématu.

Zajímavé bylo sledovat, zda a jak se proměnil pohled na Proksche v nových vydáních *Grove* a *MGG*. John Tyrrel v novém vydání *Grove* upřesnil či upravil několik údajů v životopisné části hesla (např. místo *Czech-Austrian teacher* nově uvádí *Bohemian teacher*, místo *blind from the age of 17* nově ... *of 13*, jméno učitele klavíru

Johann Kozeluh opravil na *Wenzel Franz Kozeluh*, u Prokschových potomků, kteří vedli jeho ústav po jeho smrti, doplnil k datům narození i data úmrtí) a zkorigoval výčet bibliografie k tématu (některé starší tituly vůbec neuvádí, naopak doplňuje práce Antonína Špeldy²⁵ a Zdeňky Böhmové-Zahradníčkové²⁶).

Ke značnému posunu došlo v novém vydání MGG, ve kterém kromě hesla *Proksch Josef* předkládá Undine Wagner samostatná hesla *Proksch Anton*, *Proksch Ferdinand*, *Proksch Marie* a *Proksch Theodor*. U Josefa je nově jeho skladatelské dílo rozděleno na *A. Vokalmusik und Bühnenwerke*, *B. Instrumentalmusik* a *C. Lehrwerke und Schriften*. Rozšířená je i sekce *Literatur*. Oproti dvěma titulům z prvního vydání zde nyní najdeme 6 odkazů na bibliografii.

Méně údajů životopisných i faktických obsahuje *Dictionaire de la Musique*, jmenovány jsou pouze čtyři Prokschova díla a dva odkazy na literaturu.

Minimum údajů dozvídáme se z Riemannova slovníku. Životopis zde není žádný, uvedeny jsou pouze tři bibliografické údaje.

Celkově (vyjma Riemanna) je však pohled všech těchto hudebních slovníků na osobnost Josefa Proksche velmi podobný. Josef Proksch je totiž nejčastěji líčen jako pokrokový pražský hudební pedagog, autor významné klavírní školy, plodný skladatel a hlavně upravovatel skladeb cizích. V neposlední řadě potom, a to je zdůrazněno ve všech pracích, jako učitel Bedřicha Smetany.

Na druhou stranu české práce věnují Prokschovi vesměs jen malou pozornost.

Slovník české hudební kultury, ačkoliv není slovníkem osobním, Proksche zmiňuje, a to pod hesly *klavír*, *školství*, *Liberec* a *hudební výchova*. Ve všech případech jde o jednu či dvě věty. Autory těchto hesel jsou Jiří Fukač, Vladimír Gregor a Stanislav Joplíček.

V souborných pojednáních o dějinách hudby, totiž v pracích *Československá vlastivěda* (díl IX, Umění, svazek 3, Hudba, Horizont Praha 1971) a *Hudba v českých dějinách* (kolektiv autorů, Editio Supraphon, Praha 1989), potkal Proksche podobný osud. V *Hudbě v českých dějinách* je v celé knize zmíněn pouze čtyřikrát, a to vždy velmi okrajově, spíše v souvislosti se svým hudebním ústavem (kap. 3, 4, Doba

²⁵ A. Špelda: *Prokschova pozůstalost a Pamětní kniha v Plzni*, Sborník pedagogické fakulty v Plzni, Umění X, SPN, Praha 1974, s. 69-94.

²⁶ Z. Böhmová-Zahradníčková: *Slavní čeští klavíristé a klavírní pedagogové z 18. a 19. století*, Praha 1986.

Národního probuzení, autor Petr Vít). *Československá vlastivěda* vyzdvihuje Prokschovu pokrokovost i blahodárny vliv na mladého Smetanu, ovšem zase jen na velmi malém prostoru, jméno Proksche se v této práci objevuje heslovitě na pouhých pěti stranách (kap. 6, Hudební romantismus, autor Ratibor Budiš).

Co tedy celkově říkají hudební slovníky a encyklopedie o Josefu Prokschovi? V podstatě jen to nejnnutnější a nejzákladnější. Hlavními předměty zájmu jsou jednak Prokschův hudební ústav a pedagogická metoda výuky hry na klavír a zejména potom vliv Proksche na Bedřicha Smetanu v jeho kompozičních počátcích.

2. Bibliografie

Na tomto místě předkládám seznam knih, věnovaných Prokschovi, resp. jeho pedagogickému působení, a protože vypovídací hodnotu o zájmu českých badatelů o osobu Josefa Proksche mají nesporně také články a studie uveřejňované v průběhu let v nejrůznějších hudebních periodikách, jsou rovněž zařazeny do chronologického seznamu bibliografie.

- Jediným titulem, který uvádějí shodně všechny encyklopedie, je kniha Rudolfa Müllera²⁷ **Joseph Proksch. Biographisches Denkmal aus dessen Nachlasspapieren errichtet von Rudolf Müller**“, vydaná v Liberci r. 1874 a věnovaná její excelenci paní Clotildě hraběnce Clam-Gallasové.

Svým charakterem však toto dílo patří do kategorie pramenů, většina sdělení knihy totiž pochází z pera samotného Josefa Proksche. Müller je vlastně „jen“ jakýmsi prostředníkem mezi Prokschem a čtenáři, vydal totiž knižně autentické Prokschovy materiály, resp. listinnou pozůstalost, kterou mu před smrtí odkázal sám Proksch²⁸. Müller tedy knižně vydává pramen.

V předmluvě k prvnímu (a zatím také poslednímu) vydání knihy Müller sám popisuje, co vydání knihy předcházelo: Prokschovy krátké a útržkovité deníkové záznamy s mezerami několika desetiletí totiž samy o sobě nemohly k zamyšlenému „biografickému vyprávění o Josephu Prokschovi“²⁹ stačit. Potřebovaly doplnit, rozšířit a zpřehlednit a tato potřeba dovedla profesora Müllera jednak k Prokschově korespondenci (s bratry Antonínem a Ferdinandem, s žákem Piem Richterem a mnoha jinými) a podařilo se mu dokonce získat i Prokschův „pro důvěrné liberecké přátele“³⁰ vedený „hudební deník“, tj. Prokschovy komentáře, kritiky a recenze, týkající se různých hudebních událostí a produkcí v Praze v letech 1830-1860. Na základě těchto podkladů, tj. deníkových záznamů, korespondence a „hudebního deníku“ postavil Müller svou knihu. Pro větší přehlednost a vzhledem k charakteru jednotlivých pramenů (životopisné údaje a deníkové záznamy na jedné straně a hudební poznámky a kritiky na

²⁷ Rudolf Müller (1816 Liberec – 1904 tamtéž), studoval na malířské akademii ve Vídni. Nejprve působil na malířské akademii v Praze, kde byl dobrým přítelem Josefa Proksche. Od roku 1872 byl profesorem liberecké reálky. Malíř historických a církevních námětů.

²⁸ Viz strana 12 této diplomové práce.

²⁹ R. Müller (viz pozn. 2), s. 6.

³⁰ "Für die vertrauten Reichenberger Freunde“, tamtéž.

straně druhé) ji rozdělil do dvou částí, přičemž první z nich obsahuje hlavně životopisná data Prokschova, druhá je potom prakticky vydáním onoho „hudebního deníku“. Müller se dokonce (jak sám píše v předmluvě) během práce na knize přestěhoval do Liberce, rodiště Prokschova, kde sbíral další střípky do mozaiky a verifikoval některá tvrzení. Neposledním pramenem mu pak také byla kronika Prokschova ústavu, ze které čerpal mnoho informací o chodu ústavu a jeho žácích³¹.

V předmluvě Müller píše: *„Es gebot sowohl die Raison als die Pietät, das Material seiner Form nach zu nehmen und zu wahren, das Geeignete also aus Grund der kalendarischen Notizen behuss eines Lebensbildes zusammenzusügen und bestmöglichst zu einem Ganzen zu verbinden; das Uebrige, mit der Biographie minder Zusammenhängende für sich zu stellen als musikalische Chronik.*

Bon daher löste sich dann auch die Frage der Form von selbst. Dass dabei die Ubgrenzung zwischen dem einen und dem anderen Theile nicht immer eine haarschare sein fonnte, dürste sich schon aus der Art, wie Proksch das objektive Ermessen mit dem subjektiven Erfennen verband, rechtsertigen.

Gleicherweise möge es gerechtsertigt erscheinen, wenn ich nicht affenthalben wifführlich eingriss, um gewisse Schärfen seines Urtheils abzustumpfen.”³²

Müller svou prací dokázal z několika často neúplných pramenných zdrojů vytvořit objektivní obraz Prokschova života. Jak sám píše, nesnaží se nijak jej komentovat nebo subjektivně podbarvovat. Omezuje se na parafráze nebo citace, a tak dosahuje nezbytné objektivitu.

První, životopisný díl, od strany 1 do strany 240, je rozdělen do 36 oddílů: začíná periodou 1794-1809 - kapitolou o mládí, prvních hudebních úspěších, oslepnutí a vstupu do slepeckého ústavu v Praze. Druhý oddíl – 1809-1818 je mj. věnován Prokschově životě v institutu, a virtuózní cestě po monarchii. Třetí oddíl – 1818-1825 přináší rozhodnutí pro učitelskou dráhu a seznámení se s Logierovou metodou v Berlíně. Čtvrtý oddíl – 1825-1830 – otevření hudebního ústavu v Liberci, založení hudební jednoty a další veřejné působení na severu Čech. Pátý – 1831 – sňatek, přesídlení do Prahy,

³¹ Není zcela jasné, jestli onou kronikou ústavu myslí Pamětní knihu (Denk-Buch), uloženou v Archívu města Plzně, jinou kroniku ústavu, či některý z katalogů.

³² R. Müller (viz pozn. 2), s. 6. *„Velela ovšem povinnost piety vzít materiál podle své formy a tu vhodně zachovat, tedy na základě kalendářních poznámek sestavit obraz života a co možná nejlépe jej spojit v jeden celek; to ostatní, s biografii méně související, pak sestavit jako hudební kroniku. Tím se pak řešila i otázka formy samotné. Že přitom nemohlo být vždy ostře rozlišováno mezi jedním a druhým dílem, je snad možno ospravedlnit už tím, jak Proksch spojoval objektivní posouzení se subjektivním poznáním. Stejným způsobem by se mělo jevit jako ospravedlnitelné, jestliže nikde svévolně nezasahují, abych otupil ostří jeho úsudku.“*

otevření ústavu. V následujících oddílech, z nichž většina znamená jeden rok v Prokschově životě, sledujeme jeho „profesionální dráhu“, tj. jeho působení v ústavu, činnost v různých spolcích ad. a „dráhu soukromou“, tj. události soukromého života, osobní problémy a postřehy, korespondenci apod. První část knihy končí rokem Prokschovy smrti, tedy 1864. Zde Müller životopisnou část doplňuje příložením úmrtního oznámení, informací o pohřbu, nekrologu napsaném Augustem Wilhelmem Ambrosem i zprávou o postavení pomníku na Olšanech.

Druhý díl knihy, „hudební deník“, str. 241-501, není rozdělen do Müllerem číslovaných oddílů, jednotlivé oddíly tvoří jednotlivé roky, ve kterých se odehrávaly Prokschem zaznamenané a komentované hudební události. Začíná tak rokem Prokschova příchodu do Prahy (1830) a končí rokem 1860. Někdy – podle Prokschových poznámek a postřehů – byl rok přímo nabitý událostmi, jindy se zmiňuje o jediné akci za celý rok. Nutno dodat, že některé roky z nám neznámých důvodů chybějí, jsou to léta 1832, 1833, 1835, 1843, 1844, 1847, 1850, 1852, 1854-1856 a 1858. Vzhledem k tomu, že Müllerovi hudební deník odkázal sám Proksch a po jeho smrti přešel s dalšími materiály přímo do rukou Müllerových, máme jistotu, že žádné kapitoly nechybějí a že tato „nekompletnost“ deníku nebyla způsobena pozdější ztrátou či poškozením materiálu, nýbrž že Proksch si deník vedl zcela nepravidelně, spíše příležitostně. Tudíž že události, které vybral a zaznamenal, patrně pokládal za nejdůležitější z bohatého hudebního života Prahy té doby.

Müllerův „biografický pomník“ je svým pramenným charakterem jedinou prací svého druhu, uvádějí ji všechny slovníky a odkazuje na ni většina autorů, kteří s osobností Josefa Proksche přišli do styku. Její velký význam pro nás spočívá především ve faktu, že kniha je pramenem sama o sobě a nedocenitelným zdrojem informací a údajů – ať už ze samotného života Prokschova nebo z hudebního a dalšího kulturního dění Prahy v letech 1830-1860, o nichž nám podává svědectví ve svém „Musikalisches Tagebuch“.

- Jakýmsi pokusem o český překlad díla byl komentovaný výtah z Müllerovy práce, který na pokračování vydával Josef Srb v časopise Dalibor (roč. III-1875, č. 17-24) pod názvem **Hudební poměry v Praze za doby působení Josefa Proksche (1830-1864)**.

Srb ovšem nezachoval rozdělení na životopisnou a „hudebně deníkovou“ část tak,

jak postupoval Müller, nýbrž spojil – zřejmě pro větší přehlednost – obě části dohromady. V podstatě přebírá údaje z životopisné části Müllerovy práce a doplňuje je některými vybranými komentáři z „hudebního deníku“ pro danou dobu. Po dalších možných pramenech se nepídí, v úvodu přiznává, že jiné ambice než seznámit české čtenáře s Müllerovým dílem ani neměl. Ačkoliv se jedná o „pouhý“ výtah z Müllerovy knihy, ve kterém navíc Srb několikrát v průběhu textu neodolal pokušení přidat vlastní názor či hodnotící stanovisko, vděčíme jistě Srbovi za to, že přiblížil Müllerovo monumentální dílo českým čtenářům, ať už v minulosti či dnes.

● V roce 50. výročí trvání Prokschova Hudebně vzdělávacího ústavu v Praze vydal Franz Neumann³³ práci **Proksch und seine Musikbildungs-Anstalt. Festschrift zum fünfzigsten Jubiläum** (Prag 1880), která sumarizuje dosavadní výsledky Prokschova pedagogického působení z hlediska institucionální základny jeho školy.

Neumann neuvádí, z jakých pramenů čerpal údaje, ale dle jejich charakteru je patrné, že to bylo ze skutečných pramenů – totiž Pamětní knihy ústavu, seznamů žáků, několika katalogů ústavu, vlastních Prokschových děl i děl jeho posluchačů, patrně také z Prokschovy knihovny, v té době zřejmě ještě nerozebrané a víceméně kompletní (jedná se o dobu 6 let po Prokschově smrti, jeho věhlas dosud trvá a Hudebně vzdělávací ústav je v plném provozu). Jednotlivé kapitoly jsou vlastně sumáře, seznamy skladeb, osob aj.:

I. *Verzeichniss der hinterlassenen, sowol gedruckten, als ungedruckten musikalisch-wissenschaftlichen, theoretischen, geschichtlichen und pädagogischen Werke, Schriften und Aufsätze von J. Proksch.*

Předkládá seznam patrně všech teoretických spisů, které Proksch sepsal nebo na kterých pracoval. Obsahuje také několik spisů, objevených před několika lety v archivu Pražské konzervatoře autorkou této práce.

II. *Verzeichniss der speciell für die Anstalt geschriebenen Original-Compositionen nebst Arrangements der Compositionen von 1 bis 8 Pianos von J. Proksch.*

Cenný, leč zřejmě nekompletní seznam Prokschových skladeb i úprav. Chybí zde totiž např. jakákoli zmínka o opeře *Der Hungerthurm* ad., o které píše mj. Müller.

III. *Verzeichniss verschiedener Arrangements fremder Compositionen für mehrere Pianos von den Institutslehrern und ehemaligen Zöglingen der Anstalt: F. Bendel, J.*

³³ Franz Neumann – žák a později učitel v Prokschově ústavu v Praze.

Buwa, J. Čermak, F. Chlum, E. Horn, F. Neumann, C. M. Pelz, F. Proksch, J. Reichmann, P. Richter, A. Rückauf, A. Schaffer, J. Slansky, F. Smetana, C. Stedfeld u. A. m.

IV. Verzeichniss hoher Gäste und Besuche, verschiedener, sich für die Anstalt interessirenden musikalischen Persönlichkeiten.

V. Verzeichniss der Direction, des geistlichen und weltlichen Vorstandes, sowie sämtlicher Lehrer und Lehrerinnen seit der Gründung der Anstalt in chronologischer Reihenfolge nach ihrem Eintritt.

VI. Verzeichniss jener Zöglinge, welche sich entweder als hervorragende Dilettanten bei öffentlichen Productionen Anerkennung erwarben oder sich nebst ihrer Privatstellung auch mit Musikunterricht oder der Composition befassen.

VII. Verzeichniss jener Zöglinge, welche sich ausschliesslich der Tonkunst gewidmet haben und als Virtuosen, Componisten, Musiklehrer oder durch anderweitige Berufsstellungen sich öffentliche Anerkennung erwarben.

Jedná se o další velmi důležitý zdroj informací v prokschovských otázkách a zejména v oblasti pramenů, jak teoretických prací, tak skladeb. Vzhledem k tomu, že Neumann práci vydal v roce 1880, kdy Proksch už sice nebyl naživu, ale ústav vedl jeho syn Theodor a ten mohl Neumannova zjištění korigovat a doplňovat, lze předpokládat, že Neumannova práce vyšla z natolik spolehlivých zdrojů, že údaje v ní sebrané a publikované můžeme pokládat za věrohodné.

● **Eduard Šebesta: *Sto let hudebního ústavu Prokschova*, Hudba a škola III-1930/31, s.136-142.**

Ke stému výročí otevření pražského Hudebně vzdělávacího ústavu Josefa Proksche napsal Eduard Šebesta článek, který sleduje vznik a rozvoj Prokschova ústavu až do r. 1905, kdy v jeho čele stanul Robert František Proksch, a kterým chce ukázat, že Josef Proksch a jeho ústav měl u nás pro rozvoj hudby a hudebního vzdělání, zejména v 1. pol. 19. stol. skutečně velký význam.

Opírá se hlavně o originální spisy pražského magistrátu a tištěnou zprávu pražského Soukromého ústavu pro slepé děti z roku 1830 od „známého lidumila“ prof. Dra Al. Klara. Bohužel, o uložení spisů ani o jejich bližším určení téměř nehovoří, a tak je obtížné je dnes dohledat. Šebesta seznamuje čtenáře s životopisem Josefa Proksche, podrobněji se zabývá „otcem“ metody, kterou později Proksch převzal – Janem

Bernardem Logierem a popisuje peripetie s otevřením Prokschova ústavu v Praze. Převážná část studie pak patří popisu vlastního chodu ústavu, zabývá se vyučovacím plánem rozvrženým do 4 let studia, honoráři za lekce (honorář za tři týdenní lekce, tedy 6 vyučovacích hodin, obnášel měsíčně 4 zlaté konv. mince), podmínkami, za kterých bylo otevření ústavu povoleno (Proksch se např. musel zaručit, že bude chlapce a dívky vyučovat odděleně, že bude vyučovat určitý počet nemajetných dětí bezplatně, že bude při vyučování udržovat dobrou kázeň a pořádek a že se v tomto podrobí dozoru okresního faráře apod.). Šebesta dále předkládá velmi zajímavý přehled o počtu žáků v jednotlivých ročnících, o Prokschově finanční situaci, o podmínkách pro učitele ústavu a jejich platech, o požadavcích na žáky a jejich povinnostech, veřejných produkcích ad. Škoda jen, že autor studie neuvádí přesně, z jakých pramenů čerpal, ani kde se přesně nacházejí.

- **Marie Tarantová: *Dva omyly Josefa Proksche*, Tempo XX/1948, č. 8, s. 220-224.**

Tarantová ve své studii označuje Proksche a jeho tvrzení za hlavní zdroj křivdy, které se dopouštíme už přes sto let na osobnosti Václava Jana Tomáška, a díky které získal postupně Tomášek taková označení jako např. „poslední Mozartovec“, „odpůrce Beethovenův“, nebo prostě jen „zpátečník“, „konzervativec“.

První omyl Prokschův spatřuje v jeho nesprávném pochopení a následné interpretaci Tomáškovy autobiografie³⁴, z níž Proksch zřejmě vyčetl Tomáškův negativní postoj k Händlovi, Haydnovi, Bachovi a hlavně Beethovenovi. Tarantová, opírajíc se o tutéž autobiografii, vysvětluje tento omyl její nedostatečnou znalostí. Ať už byla podle jejích slov způsobená faktem, že Proksch byl slepec, nemohl si autobiografii sám přečíst, ale byl odkázán na četbu či vyprávění druhých nebo tím, že Proksch se takto seznámil jen s první částí autobiografie a ne už s druhou, kde se Tomášek o zmíněných mistrech zmiňuje s obdivem. Každopádně tento Prokschův omyl podle Tarantové „téměř umlčel jednu z největších našich skladatelských osobností doby předsmetanovské V. J. Tomáška“³⁵.

Za druhý omyl označila Marie Tarantová Prokschova tvrzení, která zlehčují zásluhy Tomáška jako učitele klavíru a kompozice. Proksch totiž jmenuje několik žáků,

³⁴ Vlastní životopis V. J. Tomáška (do 1823) v Almanachu Libussa 1845/50; ed. a český překlad Zdeněk Němec, Praha 1941.

³⁵ M. Tarantová: *Dva omyly Josefa Proksche*, Tempo XX/1948, č. 8, s. 220.

kteří podle něj byli u Tomáška jen v jakési „přechodní době“, protože k němu přišli už jako již vycvičení hudebníci a konečného hudebního vzdělání se jim dostalo zase jinde než právě u Tomáška. Jsou to mj. Ed. Hanslick, J. Schulhoff či J. Dessauer. I zde označuje Tarantová za původce omylu hlavně Prokschovu nedostatečnou obeznamenost s důležitými fakty, zejména opisy vysvědčení Schulhoffa a Dreychocka, která jasně dokazují, že se oba u Tomáška učili klavírní hře.

V závěru svého článku se Tarantová snaží očistit Tomáška od nařčení z „konservatismu“. Zdůrazňuje nejen Tomáškův nevšední rozhled, ale i jeho vlastní tvorbu, která, dle autorky, sama o sobě svědčí o progresivním cítění, kterým – prostřednictvím své hudby – Tomášek dokonce do určité míry anticipoval romantismus.

- Další prací, která se zaměřuje na osobnost Josefa Proksche, je disertační práce Magdy Rejchlové, odevzdaná na FFUK roku 1952: **Josef Prokš³⁶ a jeho hudebně vzdělávací ústav v Praze** (strojopis).

O poslání své práce píše v úvodu toto: „*Protože činnost Josefa Prokše nebyla posud dostatečně známa a jeho význam nebyl po zásluze oceněn, je úkolem této práce, aby zhodnotila Prokšovo působení jako klavírního pedagoga, vyzvedla všechny pokrokové stránky jeho školy a osvětlila jeho názory na hudební výchovu a na hudbu vůbec. Budeme sledovat umělecký růst Josefa Prokše a jeho více než 30leté působení v Praze, seznámíme se s Prokšovým Hudebně vzdělávacím ústavem, jeho učiteli i žáky, zvláštní kapitulu věnujeme jeho žákovi největšímu Bedřichu Smetanovi, ozřejmíme si Prokšovu vyučovací metodu a kriticky zhodnotíme jeho velkou klavírní školu, skladby instruktivní a práce teoretické.*“³⁷

Rejchlová sleduje více než 30 let Prokschova působení v Praze na 145 stranách a ve čtyřech kapitolách.

První kapitola popisuje (vedle stručného životopisu Proksche) hudební poměry v Praze v době, kdy do ní Proksch přichází, tj. v roce 1830. Zde Rejchlová čerpá nejvíc z dříve zmíněné Müllerovy práce, resp. zápisků Prokschových.

Ve druhé kapitole se zabývá hlavně vnitřním chodem ústavu, jeho systémem a řádem, programy různých veřejných vystoupení. Všimá si významných žáků a jejich životních osudů, přičemž pramenem většiny sdělení této kapitoly je hlavně katalog

³⁶ Rejchlová ve svém textu zásadně užívá českého tvaru Prokschova jména i příjmení.

³⁷ M. Rejchlová: *Josef Prokš a jeho hudebně vzdělávací ústav v Praze*, strojopis, FFUK, hudební věda, Praha 1952, s. 5.

Prokschova ústavu z let 1853-1863³⁸, *Denk-buch* (Pamětní kniha ústavu) se zápisy z let 1830-1853³⁹ a práce Franze Neumanna z roku 1880.⁴⁰

Třetí kapitola je celá věnována Bedřichu Smetanovi. Rejchlová sleduje Smetanu od doby, kdy přišel do Prahy a stal se soukromým žákem Josefa Proksche (tj. od roku 1844). Podrobně si všímá Smetanových studií u slepého pedagoga, hodnotí příznivě Prokschův vliv na umělecké utváření Smetany, vycházejíc přitom hlavně ze Smetanových úloh, dále z práce Karla Teigeho *Skladby Smetanovy* (Praha 1893) a zřetelná je i návaznost na Vladimíra Helferta a jeho *Tvůrčí rozvoj Bedřicha Smetany* (Praha 1924). Neopouští ale Smetanu v roce 1847, kdy přestává být Prokschovým žákem, naopak všímá si dále vztahu obou mužů. Zpočátku chladných - po otevření Smetanova vlastního hudebního ústavu v roce 1848, později, jak dokazuje na dochované korespondenci, se chlad změnil ve vřelé přátelství, které se projevilo i po smrti Josefa Proksche. Dokládá to iniciativou, kterou projevil Smetana a kterou nemalou měrou přispěl k vystavění pomníku svého učitele na Olšanských hřbitovech. Rejchlová hodnotí Prokschův vliv na Smetanu příznivě, ale jak říká: „...bylo by chybou, kdybychom chtěli tvrdit, že jen dobrý učitel dělá velkého mistra. Vždyť ostatní žáci Prokschovi, kterým se dostalo stejně pečlivého vedení, zůstali jen zcela průměrnými skladateli. Profesionálního mistrovství nabyl Smetana u Proksche, ale teprve spojením technického umění s mohutnou tvůrčí silou, zúrodněnou národní myšlenkou a přimknutím k lidovému základu, mohl Smetana dosáhnout své velikosti.“⁴¹

Poslední kapitola pojednává o pedagogice a metodice učitele Proksche, jeho způsobu vyučování a vlastních dílech Prokschových. Všímá si hlavně Velké klavírní školy, ale i dalších instruktivních skladeb, či teoretických prací a vyzdvihuje Prokschův pokrokový přínos klavírní pedagogice. Zdůrazňuje své tvrzení z úvodu práce, totiž že „Tento velký učitel minulého století má mnoho co říci dnešku a mnohé z jeho zásad by si měli vštípit učitelé i žáci, mnohé z jeho zkušeností by měly přejít do osnov a učebních plánů akademií, konzervatoří a ostatních hudebních škol.“⁴²

Hlavními prameny, ze kterých Rejchlová vycházela, jsou Pamětní kniha Prokschova ústavu, Katalog Prokschova ústavu, Prokschova díla skladatelská i práce teoretické a kniha Rudolfa Müllera. Vedle toho ale seznam Rejchlovou použité literatury

³⁸ O tom, kde se nachází, se Rejchlová nezmiňuje, neuvádí ji dokonce ani v seznamu použité literatury.

³⁹ Uložena v Archívu města Plzně pod inventárním číslem 2322, sign. Gc 133.

⁴⁰ Fr. Neumann: *Proksch und seine Musikbildungs-Anstalt. Festschrift zum fünfzigsten Jubiläum*, Prag 1880.

⁴¹ M. Rejchlová (viz pozn. 37), s. 96.

⁴² Tamtéž, s. 6.

obsahuje mnoho dalších prací, zejména pak smetanovských.

Ačkoliv je práce Magdy Rejchlové na několika místech citelně poznamenána dobou svého vzniku (přeceněné zásluhy lidově demokratického zřízení o rozkvět hudby a kultury, sovětské školství jako vzor celému hudebně výchovnému světu, či časté citace J. V. Stalina), svůj úkol, který si kladla v úvodu, totiž osvětlit Prokschovy názory na hudbu a dokázat tak jeho pokrokovost, zajisté splnila.

● **Stanislav Karabec: *Vliv kantorské hudby na Josefa Proksche v době jeho působení v Liberci***, Hudební věda II/1965, č. 3, s. 429-438.

Karabec kladně hodnotí Prokschovy nesporné zásluhy o hudební dění v Liberci ve dvacátých letech minulého století, upozorňuje ale na neprávem opomíjeného libereckého učitele a regenschoriho Josefa Volka, který měl podle něj nezanedbatelný vliv na Prokschovo pokrokové hudební cítění. Záměrné opomenutí a neobjektivnost vytýká hlavně Rudolfu Müllerovi, který ve své knize „Josef Proksch, biographisches Denkmal“ „(...) vyzvedá takové okolnosti, které v podobizně Prokschově tvoří kladné rysy, ale mnohé, co by dodalo bočními pohledy reliefnosti jeho portrétu, opomíjí a zamlčuje. (...) Müllerova kniha byla psána v sedmdesátých letech minulého století; psal ji německý profesor v Liberci a tu lze snadno pochopit, že leccos, co se nehodilo jeho smýšlení, potlačoval a opominul. Müller byl význačným příslušníkem německé buržoasie v Liberci a jako takový neměl ovšem zájem zdůrazňovat v Prokschově životě jiné vlivy než působení německé kultury“⁴³. Karabec tak de facto obviňuje Müllera z úmyslného zamlčování faktů a neobjektivity, je to jediné „nařčení“ podobného druhu v celé prokschovské, resp. smetanovské literatuře. Müller podle Karabce potlačuje jakékoliv české vlivy na utváření J. Proksche, ačkoliv právě osobnost Josefa Volka a jeho vydatná pomoc Prokschovi při studiu různých hudebních děl svědčí o opaku. Nicméně žádný hodnověrný důkaz, který by podpořil jeho tvrzení, nepředkládá.

Všestranné osobnosti Josefa Volka (onu všestrannost dokazuje mj. na obsahu jeho knihovny, pramenem mu zde byl seznam z Okresního archivu Liberec⁴⁴) věnuje značnou pozornost, zdůrazňuje jeho velmi pokrokové myšlení, když už dávno před průnikem Beethovena do Prahy organizoval provádění jeho děl v Liberci. Tvrdí, že právě od Volka Proksch získal základy svých pokrokových názorů na hudbu, že to byl právě Volek, který Prokschovi-slepce pomáhal pronikat do tajů hudebních děl, který jistě

⁴³ S. Karabec: *Vliv kantorské hudby na Josefa Proksche ...* (viz pozn. 7), s. 429-431.

⁴⁴ Státní okresní archiv Liberec, fond magistrátu Liberec, 226/2 a 226/3.

značně ovlivnil hudební i pedagogický rozhled Josefa Proksche.

Teprve v závěru článku se Karabec kratičce (v jediném odstavci psaném kurzívou) zastavuje nad nově objevenou skladbou Josefa Proksche, z níž je podle něj zřejmý vliv kantorské hudby a která je tudíž dalším dokladem Volkova vlivu na Proksche. V čem podle něj tento vliv spočívá, ovšem nevysvětluje.

● **František Plíva: *Neznámé originály z pozůstalosti Josefa Proksche***, Hudební rozhledy, XVIII/1965, s. 781.

Plíva píše o probíhající hlubší identifikaci části bývalého archivu Prokschova ústavu, která byla před lety přenesena do Smetanova muzea a nyní (v roce 1965) tímto ústavem získána. Jde především o dokumenty pedagogické a skladatelské práce J. Proksche a dále o materiál osvětlující hudební činnost ostatních členů rodiny. Velmi stručně s materiály různých povah seznamuje čtenáře. Proksche čtenářům představuje jako „nejvýznamnějšího Smetanova učitele, hudebního pedagoga, organizátora a skladatele znamenité erudice“.

Zvláštní význam připisuje nálezu rukopisného sešitu „Methodischer Leitfaden beim Unterrichts in der Kompositionslehre. Bearbeitet nach A. B. Marx für die Schüler der höheren klasse Steiner Musikbildungsanstalt von Joseph Proksch“⁴⁵, který jasně dokazuje nesprávnost dřívějších domněnek mj. Vladimíra Helferta, totiž že Proksch při výuce hudebně teoretických předmětů vycházel z práce A. Rejchy „Cours de la composition musicale“. Nález tak prý dal za pravdu tvrzením Mirko Očadlíka, která ukazovala na Marxovu učebnici „Die Lehre von der musikalischen Komposition“⁴⁶.

● **Stanislav Karabec: *K vlivu českých hudebních tradic na učitele Bedřicha Smetany Josefa Proksche***, Sborník Pedagogické fakulty UK, Praha 1966, s. 147-153.

Podobnost této a předcházející Karabcovy studie je více než zřejmá. I zde se totiž autor snaží o zdůraznění českých vlivů na Proksche v době jeho působení v Liberci. Znovu obviňuje Rudolfa Müllera z neobjektivního přístupu, ze záměrného potlačování a zamlčování pro Němce nevhodných údajů. Karabec slibuje doplnění Müllerova obrazu života Josepha Proksche na základě nových, dosud neznámých pramenů. Ty ovšem

⁴⁵ Stejný rukopis se nachází i v archívu Pražské konzervatoře, je to položka č. 33 (viz kapitola *Prameny a pozůstalost*).

⁴⁶ Mirko Očadlík in: *Klavírní dílo Bedřicha Smetany, sv. 3, Studijní skladby a sonáta z r. 1846*, Praha 1957.

nejmenuje. Píše o historii města Liberce, o kulturním ovzduší, do kterého se Proksch narodil, o dětství a mládí Prokschově, přičemž životopisná data evidentně pochází z Müllerovy práce. Opětne, jako v předcházející studii, vyzdvihuje zásluhy a vliv Josefa Volka na Proksche. Znovu pak vyslovuje názor, že hudební cítění a tvorbu Prokschovu ovlivnila česká kantorská hudba, pastorely, které se školními dětmi Volek provozoval. Následuje prakticky tentýž Volkův životopis, který otiskl v dřívější studii, včetně obsahu Volkovy knihovny, dalších detailů a včetně doslovného užívání mnohých vět z předchozí práce.

- **Ratibor Budiš: *Vzestup Josefa Proksche***, Hudební rozhledy XX/1967, č. 5, s. 140 – 141.

Touto kratičkou recenzí Budiš reaguje na oba předcházející články Stanislava Karabce. S ironickým příděchem Budiš konstatuje, že Karabec ani v jedné ze svých studií na naprosto identické téma nepřináší žádná nová fakta, ba co víc, že dokonce ani Karabcovo neustálé zdůrazňování kantorských vlivů na Proksche není dostatečně podloženo studiem známých pramenů, natož objevením nových. Poukazuje na Karabcovy vědecky nepodložené závěry a nevědecký přístup k problému.

- Další prací (v chronologickém přehledu), zaměřenou výhradně na Josefa Proksche, je kniha **Ratibora Budiše *Smetanův učitel Josef Proksch***, Severočeské nakladatelství Liberec, 1968.

Budišova kniha je velmi často uváděna mezi prokschovskou bibliografií (uvádí ji dokonce i RILM⁴⁷), nutno ale poznamenat, že její vědecká hodnota je prakticky nulová. Jedná se o beletrii, která sice evidentně vychází z práce Rudolfa Müllera, hlavně z její životopisné části, ale je „obohacena“ velkou dávkou stylizace, která dobře sluší popularizační práci, nikoli však práci vědecké.

- **Eva Hachová: *Smetanovo studium harmonie a podíl harmonické složky na formování skladeb tohoto období /1844-1846/***, strojopis, disertační práce, FFUK, hudební věda, Praha 1971.

⁴⁷ Répertoire International de Littérature Musicale – mezinárodní soupis hudební literatury, vydáván od roku 1967 v New Yorku.

Práce se zabývá obdobím, ve kterém byl Bedřich Smetana soukromým žákem Josefa Proksche, zkoumá mj. vliv Proksche na Smetanovo hudební – skladatelské formování, zejména po stránce harmonické, a to na základě podrobného studia dostupných pramenů, tj. Smetanových studijních úloh z uvedených let, uložených v Muzeu Bedřicha Smetany v Praze.

První kapitola *Postavení problému a otázky s ním související* ukazuje, jak se v literatuře vyvíjel pohled na Prokschův vliv na Smetanu. Zabývá se otázkou, jakých učebnic Smetana u Proksche používal. Analýzou studijních skladeb Smetany dochází k závěru, že šlo o druhé vydání Marxovy učebnice z roku 1841⁴⁸.

Ve druhé kapitole *Předstudijní období – stručná charakteristika* Hachová nejprve mapuje skladatelské počátky Smetany v době před studiem u Proksche. Následně zkoumá, jaká byla míra vlivu studií u Proksche na skladatelský vývoj Smetanův, jestli to byl markantní kvalitativní skok oproti dřívějšímu autodidaktickému období. Např. ve Smetanově tvorbě do té doby nejvíce zastoupenou hudbu taneční od doby studií u Proksche nenajdeme. Pozornost věnuje Bagatelám a impromptus jako určitému vyvrcholení žánru drobné klavírní skladby předstudijního období. Opět za pomoci analýzy Smetanových skladeb autorka konstatuje, že „studijní postup – vliv Proksche a Marxovy učebnice – tedy zřejmě nebude znamenat kvalitativní zlom Smetanovy skladebné techniky. Pouze posílí a upevní (či usměrní) rysy objevující se sporadicky již v předstudijním období.“⁴⁹

Třetí kapitola je výstižně nazvaná *A. B. Marx a jeho učebnice*. Na základě Marxovy učebnice a jeho pojetí klasicismu a způsobu jeho interpretace v učebnici zjišťuje, jak Smetana na onen „beethovenovský klasicismus“, se kterým se setkal u Proksche, reaguje. „U Proksche se dostává do ovzduší vykrystalizovaného romantismu třicátých let s jeho negací vystupňované fantazijnosti a formální neohraničenosti raného romantického nadšení a odvratem od čistě virtuózní literatury (...) ve prospěch principů rehabilitujících stavební logiku a práci s melodikou. Zároveň s touto negací vystupuje i obrat k minulosti jako zdroji věčně platných hodnot.“⁵⁰

Srovnává Marxovu učebnici harmonie s Rejchovou – „Marx i Reicha tedy představují klasicko-romantickou syntézu, i když každý jinak. Stručně vyjádřeno jde u

⁴⁸ Adolph Bernatd Marx: *Die Lehre von der musikalischen Komposition, praktisch-theoretisch, zum Selbstunterricht, oder als Leitfaden bei Privatunterweisung und öffentlichen Vorträgen*, Leipzig 1837¹, 1841¹¹.

⁴⁹ E. Hachová: *Smetanovo studium harmonie a podíl harmonické složky na formování skladeb tohoto období (1844-1846)*, strojopis, disert. práce, FFUK, hudební věda, Praha 1971, s. 45.

⁵⁰ Tamtéž, s. 46.

*Reichy o zachování klasického principu doprovázené melodie (povýtce periodické), a hlavní romantický přínos je v rozšiřování klasické kadence o nové harmonické spoje – čili obohacování harmonických vztahů v rámci vertikální složky. Marx je naproti tomu představitelem směru, který v podstatě zachovává půdorys klasické kadence. Vlastní romantické obohacování struktury je potom v horizontální sféře – promelodizování všech hlasů rozšiřuje a obohacuje harmonické funkce.*⁵¹ Smetanu Hachová řadí blíže k onomu schumannovskému proudu, který zde zastupuje Marx. Helfert se domníval, že Smetana při studiu harmonie používal Rejchovu učebnici⁵², Proksch byl totiž jejím subskribentem.⁵³ To ovšem samo o sobě ještě neznamená, že podle ní učil, jak dokazuje Hachová.

Čtvrtá kapitola *Rok 1844 – studium harmonie*. Na základě Smetanových studijních úloh uložených v MBS popisuje postup Smetanova studia u Proksche od první datované úlohy z ledna 1844 (sign. Tr. IX/15c). Uvádí, že „na Smetanových harmonických úlohách je patrná kázeň s jakou postupoval přesně podle učebního textu (byť zpočátku velmi zvolna), sklon k systematičnosti (časté tabulky a přehledy) a tendence zachovávat tematické celky při zápisu a vypracování úloh“.⁵⁴ Konkrétně to dokazuje na podrobné analýze *Pochodu f moll* z počátku února 1845, který je poslední známou Smetanovou studijní skladbou před započítáním studií kontrapunktu a zároveň před studiem forem u Josefa Proksche. Následují analýzy několika lístků do památníku, které „potvrdily souvislost se studijními skladbami do té míry, že je možno pokládat otázku rozporu tzv. studijní a mimostudijní tvorby za konečně vyřešenou. Příkré oddělování obou oblastí odporuje zjištěné logice skladebného vývoje.“⁵⁵

Poslední pátá kapitola *Rok 1845 – písňová forma* zkoumá další fázi Smetanova studia u Proksche - když se začal cvičit ve stavbě periody. Podrobně analyzuje několik skladeb v písňové formě.

Závěrem kapitoly a celé práce Hachová opět konstatuje, že „*Prokschovské období tak představuje plynulé navázání na předstudijní období ve smyslu posílení negace některých rysů raného romantismu a zaměření tohoto postoje (objevujícího se už v předstudijním období) směrem k vykrystalizovanému romantismu třicátých let*

⁵¹ E. Hachová (viz pozn. 49), s. 43.

⁵² Anton Rejcha: *Cours de la composition musical*, Paris 1832.

⁵³ Vladimír Helfert: *Tvůrčí rozvoj Bedřicha Smetany*, Praha 1924, s. 98.

⁵⁴ E. Hachová (viz. pozn. 49), s. 56.

⁵⁵ Tamtéž, s. 75.

(schumannovského typu). Dokazují to jak studijní materiály, tak hlavně vlastní skladební produkce.“⁵⁶

● **Ratibor Budiš: *Pražská léta Josefa Proksche***, Sborník prací brněnské univerzity, řada H, 1973, s. 73-80.

Budiš se věnuje (jak je již z názvu patrné) hlavně období, kdy Proksch otevírá a úspěšně vede v Praze svůj hudební ústav, zabývá se Prokschovými učebními metodami, jeho klavírní školou a dalšími pracemi. Zmiňuje se o uznání, kterého se Prokschově práci dostalo v podobě návštěv několika významných osobností tehdejšího hudebního života (Berlioz, Liszt, Moscheles, Klára Schumannová aj.). Velikost a pokrokovost Prokschovy pedagogiky vidí zvláště v jeho snaze o všestranné hudební vzdělávání žáků, a v jeho nekompromisním, přísném, ale neobyčejně seriozním přístupu. Spočíval především v důrazu na rozumové i citové rozvíjení žákovy osobnosti, tak, aby student porozuměl hraným dílům a pochopil hloubku jejich myšlenek. Zdůrazňuje také, že na rozdíl od Jana Václava Tomáška nebazíroval Proksch na klavírní virtuozitě, nýbrž harmonicky rozvíjel celou žákovu osobnost. Na závěr Budiš připomíná, že zůstane navždy Prokschovou zásluhou, že otevřel pravou cestu k hudební kompozici také Bedřichu Smetanovi.

● ***Smetanovo první tvůrčí období. Pokus o znovuotevření problematiky***, Hudební věda XI/1974, s. 136-161.

Pod tímto názvem nalézáme soubor studií, které úzce souvisí s tématy diplomových a disertačních prací, která jejich autoři začali v letech 1969-70 společně diskutovat v diplomovém semináři na Katedře dějin a teorie hudby Filozofické fakulty Karlovy univerzity v Praze.

Za povšimnutí (vzhledem k tématu Josef Proksch) stojí hlavně tři práce, opět se zabývající tematikou Smetanova prvního tvůrčího období, které v sobě zahrnuje i dobu Smetanova studia u Proksche. Vycházejí z autentických materiálů, z pramenů, tedy Smetanových studijních skladeb, a vzhledem k možnosti operovat s větším počtem těchto skladeb, než měl k dispozici např. Vladimír Helfert, přinášejí nové pohledy na některé problémy.

⁵⁶ E. Hachová (viz. pozn. 49), s. 131.

Polyfonie ve Smetanově počátečním období, Milan Slavický⁵⁷ (s. 136-147).

Na raných kompozicích Smetanových zkoumá Slavický skladatelův hudební jazyk, se zvláštním zřetelem k polyfonii, nejprve v předstudijním, především plzeňském období (1840-1843) a posléze v období studia u Josefa Proksche (1844-1847). Ukazuje, že už v tvorbě autodidaktického období Smetana intuitivně tíhl k polyfonním technikám, ovšem evidentně mu chyběla řemeslná praxe. S polyfonií se, podle Slavického, setkával Smetana jednak v chrámové hudbě a pak také v dobové klavírní a virtuózní produkci. Obdobím, které však primárně zformovalo Smetanův vztah k polyfonní práci a vybavilo jej řemeslným školením v tomto oboru, bylo až následující pražské studium u Josefa Proksche, především léta 1845-46. Dokazuje, že postup výuky u Proksche probíhal podle učebnice A. B. Marxe „Die Lehre von der musikalischen Komposition“ a nikoli podle učebnice Antonína Rejchy „Cours de la composition musical“, přičemž vysvětluje Marxovu metodu výuky kontrapunktu, ve srovnání s Rejchou progresivnější. Na druhou stranu Marxův liberalismus, který odstranil převážnou část tradovaného aparátu zákazů, příkazů a pravidel pro vedení kontrapunktických hlasů, spolu s faktem, že Smetana u Proksche studoval jaksi „dálkově“ a konečně i fakt, že slepec Proksch mohl Smetanovy úkoly kontrolovat jen akusticky, to vše vidí Slavický jako problematické – výsledkem totiž bylo houževnaté zvládnutí kontrapunktických technik jako principů při nepřilíš vzestupné úrovni jejich řemeslné vybroušenosti.

Závěrem práce nicméně Slavický konstatuje, že: „*Svým bezprostředním důrazem na aplikaci polyfonních ploch jako mnohotvárného tektonického prostředku v rámci rozměrnějších kompozičních útvarů sehrálo tedy období pražského školení u Josefa Proksche pro obecně uměleckou orientaci mladého Smetany rozhodující roli*“.

Ke Smetanovým studiím u Josefa Proksche, Eva Slavická (s. 147-149).

Slavická v této studii de facto předkládá závěry ze své disertační práce z roku 1971.⁵⁸ Nejprve podává stručný přehled jmen, resp. prací, které se věnovaly období Smetanova studia u Proksche. Jsou to Alois Hnilička⁵⁹ a Zdeněk Nejedlý.⁶⁰ Na analytické charakteristice Smetanových úloh zakládá své hodnocení teprve Vladimír

⁵⁷ Tuto problematiku autor komplexně zpracoval ve své nepublikované disertační práci *Genetické kořeny Smetanovy polyfonie*, strojopis, FFUK, hudební věda, Praha 1971, 219 s.

⁵⁸ Nepublikovaná disertační práce Evy Hachové (viz pozn. 49). K ní více na s. 28-30 této diplomové práce.

⁵⁹ A. Hnilička: *Smetana na prahu své dráhy umělecké*, Zvon, Praha 1907.

⁶⁰ Z. Nejedlý: *Smetaniana I*, Praha 1922; resp. *Bedřich Smetana I*, Zlatoroh, Praha 1924.

Helfert⁶¹, ani on však neměl ještě k dispozici materiály, které analyzoval později Mirko Očadlík⁶² a na jejichž studiu dokazuje, že Proksch užíval v ústavu Marxovy učebnice. Zatímco ale Očadlík tvrdí, že se jednalo o její první vydání, Slavická po konfrontaci Smetanových harmonických cvičení i kontrapunktických úloh s oběma vydáními dochází k přesvědčení, že Smetana pracoval s materiálem druhého vydání této knihy.

Tektonické problémy ve Smetanových studijních skladbách, Marta Ottlová (s. 150-161).

Zatímco dvě předcházející práce sledovaly Smetanovu polyfonii, resp. harmonii v období studií u Proksche, studie Ottlové je zaměřena na tektoniku tohoto období, tj. let 1845-46, kdy Smetana začal studovat formy.⁶³ Na základě analýzy studijních skladeb ukazuje několik rozporů ve Smetanově tektonice: „*Především se objevil kvalitativní rozdíl mezi kompozicemi obou studijních let, který je možno schematicky vyjádřit jako různý stupeň kompozičního ovládnutí malých a rozvinutějších forem. V druhém roce zkoumaného období se tento problém specifikoval v rozdílné úrovni rondových a sonátových studií, aby byl pak shrnut v Sonátě g moll, v předělu, daném kvalitou formování první a druhé dvojice vět*“.⁶⁴ Na rozdíl od rondových skladeb, tvořených převážně kombinacemi uzavřených period či malých forem, v sonátových kompozicích se projevil problém s rozvíjením tematického materiálu a kvalitou tematické práce. Smetana totiž často vycházel z jediného prvku nebo výrazné části tématu, jehož materiál byl tak spotřebován už v samotném procesu jeho formulace a další rozvinutí tematické oblasti nahradil přičleněním pasáže nebo sekvenčního úseku, který hromadil harmonické napětí. Takto formulovaný tematický materiál ovšem skýtal jen omezené možnosti pro výstavbu věty, vedl především k sestavování, přiřazování a propojování jednotlivých částí než k rozvíjení celku. Rozpor mezi koncepcí a kvalitou plochy vzhledem ke kvalitě tematické práce ukazuje, že jeho řešení bylo pro skladatele v této době ještě otevřeno zejména v otázce rozvinutí prostředků tematické práce chápané ve smyslu rozvíjející variace.

Důkladnou analýzou studijních úloh také autorka práce dokazuje, že tvrzení, v nichž Vladimír Helfert vyzdvihuje – bez bližší konkretizace – „pevnou práci

⁶¹ V. Helfert, viz pozn. 53.

⁶² M. Očadlík, viz pozn. 46.

⁶³ Podrobné pojednání problematiky a analytickou dokumentaci viz M. Ottlová: *Tektonické problémy ve Smetanových studijních skladbách*, neubl. diser.práce, FFUK, hudební věda, Praha 1971.

⁶⁴ M.Ottlová: *Tektonické problémy ve Smetanových studijních skladbách* in: Hudební věda XI/1974, s. 150.

s motivem“ a „důraz, kladený na stavbu uměleckého organismu“, kdy takto se projevující „organičnost a logičnost hudebního myšlení“ připravuje, zatím v malých formách, jádro Smetanovy „nejvlastnější koncepční metody“, charakterizované pojmy „slavnostní“ i monumentální“⁶⁵, vyvodil na základě znalosti pouhé části studijních skladeb z roku 1845. Toto omezení, které zřejmě vyplynulo z nedostupnosti ostatního materiálu, vedlo ke zploštění obrazu vnitřní dynamiky skladatelova kompozičního vývoje.

● **Bohumil Dušek: *Smetanovo studium harmonie***, Sborník pedagogické fakulty v Plzni, Umění X, SPN 1974, s. 55-68.

Jak je patrné z názvu Duškovy studie, autor svou pozornost zaměřil na období, kdy mladý Bedřich Smetana v roce 1843 přichází do Prahy. Dušek nejprve mapuje situaci v hudebních kruzích v Praze. Polemizuje s dosud prakticky nezpochybněným označováním Proksche za jednoznačně pokrokovou osobnost, citáty z Prokschovy korespondence např. dokazuje jeho zdrženlivý až negativní postoj k novoromantismu, zejména k Wagnerovi a Lisztovi. Řeší také otázku, proč Smetana zvolil jako svého pedagoga Proksche a ne třeba pokrokovějšího Kittla⁶⁶, kterého nazývá „průbojným šířitelem novoromantického směru a příznivcem Lisztovým a Wagnerovým“⁶⁷. Nejpravděpodobnějším důvodem byla dle Duška jednak finanční stránka věci, Proksch byl „nejlevnější“⁶⁸ a pak také fakt, že u Proksche studovala Kateřina Kolářová.

Připomíná dále fakt, že Smetana nebyl řádným posluchačem Prokschova ústavu, nýbrž soukromým žákem, a to jen na hudebně teoretické disciplíny a skladbu (nikoli ve hře na klavír). Navíc vzhledem k tomu, že Smetana od června do listopadu pobýval s rodinou Thunů mimo Prahu, přirovnává autor jeho studium k dálkové formě.

Hlavní pozornost Dušek zaměřil na Smetanovo studium harmonie v údobí od ledna roku 1844 do ledna roku 1845, tedy na „balíky úloh“, které přes léto vypracoval a posléze předložil Prokschovi k posouzení.

Na jednotlivých postupně předkládaných příkladech Smetanových studijních úloh ze stavby kvintakordů, harmonizace sopránů, harmonizace chromatických stupnic, přísného spojování akordů ad. ukazuje některá specifika Smetanova, resp. Prokschova

⁶⁵ V. Helfert (viz pozn. 53), kap. Hudební uvědomění, s. 58-100.

⁶⁶ Jan Bedřich Kittl nastoupil do čela Pražské konzervatoře právě v roce 1843.

⁶⁷ B. Dušek: *Smetanovo studium harmonie*, Sborník pedagogické fakulty v Plzni, Umění X, SPN 1974, s. 55.

⁶⁸ Odvolává se na tvrzení Mirka Očadlíka (viz pozn. 46).

harmonického uvažování. Např. problém zdvojeného citlivého tónu, téměř volné zacházení s citlivým tónem, které je pro Smetanu v tomto období přímo typické a které není opraveno ani tam, kde jsou v úlohách korektury provedeny. Na tomto i dalších příkladech demonstruje skutečnost, že Proksch jistě při výuce harmonie používal Marxovu učebnici⁶⁹, jinde dokládá, že Smetanovi byla jistě známa i škola Rejchova⁷⁰.

Dušek si dále všímá toho, že Smetana už v březnu roku 1844 ovládal takřka všechny prostředky normativní harmonie své doby, a přesto se v červnu a červenci téhož roku za svého pobytu v Bonreposu zabýval úlohami nepoměrně jednoduššími⁷¹, což dle jeho názoru svědčí o Smetanově nevšední píli, se kterou přistupoval ke generálnímu opakování probrané látky.

Na dalších úkolech ukazuje, že Proksch při výuce harmonie věnoval nemalou pozornost a péči také harmonické analýze živé hudby – žák, Smetana, měl sám za úkol načrtnout harmonickou strukturu rozebírané skladby (např. Bachových Preludií, ale také Chopina).

V závěru své práce hodnotí Dušek Prokschův pedagogický přínos a vliv takto: „*O Prokschovi jako učiteli hudební teorie můžeme na základě materiálu, který máme k dispozici, konstatovat, že byl zjevem pokrokovým v tom smyslu, že přihlížel k individuálním zvláštnostem žáků, spojoval výuku ve vědomostech s výcvikem v dovednostech a neodtrhoval teorii od praxe ani praxi od teorie, usiloval o organické začlenění všeho, čemu žáky naučil, do celkové struktury jejich znalostí a dovedností, vyhýbal se veškeré jednostrannosti a nepřehlížel ani rozvoj tvůrčích schopností a uměleckého vkusu. Harmonie pro něho nebyla snůškou neměnných norem, nýbrž nevyčerpateľným pramenem úvah. Zvláště je dlužno ocenit, že ji na rozdíl od mnohých jiných tehdejších pedagogů hudební teorie neztotožňoval s generálbasem a že už od samého počátku kladl hlavní důraz na harmonizaci melodie, a to nejen čtyřhlasou, nýbrž i tříhlasou a dvojhlasou. Na druhé straně se ovšem zdá, že jeho hudebně teoretické vzdělání nebylo příliš široké ani hluboké, tím méně pak vědecky fundované, což někdy mohlo při výkladu teoretických problémů vést k nechtěnému zjednodušování.*“⁷²

Tamtéž, v posledním odstavci pak dává svou odpověď na tolikrát už ve smetanovské literatuře pokládanou otázku, jaká tedy byla míra Prokschova vlivu na

⁶⁹ A. B. Marx, viz. pozn. 48.

⁷⁰ A. Rejcha, viz. pozn. 52.

⁷¹ Jsou uchovány v MBS pod inv. č. 84.

⁷² B. Dušek (viz. pozn. 67), s. 67.

mladého Bedřicha Smetanu: „*Poznatky, které jsme při studiu Smetanových úloh z harmonie a pramenů týkajících se údobí Smetanova studia harmonie u Proksche získali, nás vedou k závěru, že ani génius se neobejde bez školení, i když u něho toto školení netrvá tak dlouho a nemusí být tak soustavné jako u běžných talentů. Génius ovšem potřebuje školení toliko v technice tvůrčí práce. Po ryze umělecké stránce zpravidla vyžívá sám; zde by učitelovy zásahy mohly mít účinek spíše negativní než pozitivní. Proto i pedagog vcelku průměrného uměleckého formátu může vychovat génia, kdežto pedagog, jenž je sám velkým umělcem, si s geniálním žákem často nerozumí. Smetana bývá někdy označován za autodidakta. Posuzujeme-li ho z hlediska ryze uměleckého, můžeme s tímto názorem vcelku souhlasit, ale autodidaktem v tomto smyslu je téměř každý génius. Pokud se však na tvůrce naší národní hudby díváme jako na mistra kompoziční techniky, musíme jej pokládat za žáka Prokschova; a v tomto ohledu měl pro Smetanův vývoj klíčový – i když ovšem ne jedinečný – význam právě první rok studia Bedřicha Smetany u Josefa Proksche, tedy údobí, jemuž jsme věnovali tuto studii.*“

Prameny, ze kterých Dušek čerpal, jsou „smetanovské materiály“ uložené v Muzeu Bedřicha Smetany pod inventárními čísly 83, 84, 85. Často je citováno z knihy Rudolfa Müllera.⁷³

● **Antonín Špelda: *Prokschova pozůstalost a Pamětní kniha v Plzni***, Sborník pedagogické fakulty v Plzni, Umění X, SPN, Praha 1974, s. 69-94.

Špeldův článek pojednává zejména o vzácné ručně psané *Denk-buch* (dále česky Pamětní kniha) Prokschova ústavu, v několika kapitolách seznamuje čtenáře s historií objevu knihy a samozřejmě s jejím obsahem.

I. Úvod.

Autor připomíná objev části Prokschovy pozůstalosti z roku 1945 v bezpečnostní schránce jedné plzeňské banky a sleduje také druhou část pozůstalosti, která se dostala na veřejnost po téměř dvaceti letech od nálezů prvního. Stručně popisuje obsah obou částí pozůstalosti.

II. Stručný nástin života a působení Josefa Proksche.

III. Prokschova Pamětní kniha (*Denk-Buch*).

Popis pramene, výběr zajímavých a důležitých podpisů některých osobností

⁷³ Viz pozn. č. 2.

v knize v chronologickém sledu, s doplněnými poznámkami o jednotlivých osobnostech.

IV. *Umístění Prokschova ústavu a jeho učitelský sbor podle záznamů.*

Adresy školy v Praze, zmínka o jejím přestěhování ze Sirkové ulice na Staroměstské náměstí. Chronologicky, podle vstupu do ústavu seřazení jeho učitelé.

V. *Prokschovi žáci, kteří nebyli chovanci ústavu.*

Na straně 171 Pamětní knihy jsou uvedeni žáci, kteří sice nebyli přímo žáky ústavu, ale ve svých vyučovacích ústavech postupovali podle Prokschovy metody. Je mezi nimi i Bedřich Smetana.

VI. *Počet žáků v Prokschově ústavu v letech 1831-1852 podle záznamů v Pamětní knize.*

Údaje o počtu žáků v jednotlivých ročnících najdeme v Pamětní knize na stranách 165-166. Špelda je pro větší přehlednost podává v tabulkách a grafech.⁷⁴

VII. *Prokschovy informační záznamy o některých žácích.*

Strany 172-235 v Pamětní knize jsou nepopsané. Na str. 236 je náčrt „memoárů ústavu“ (Memoiren der Anstalt). Odtud jsou čerpány poznámky, uvedené v této kapitole u jednotlivých jmen. Pro zajímavost u jména „Smetana Bedřich“ je uvedeno jen: „Přednosta hudební školy. Viz též heslo Kolářová Kateřina“. U něj potom čteme: „Kolářová (Kolarz) Kateřina. Vstoupila do ústavu v červnu 1838, nyní provdána za B. Smetanu, majitele hud. školy v Praze. Byla určitou dobu v ústavu na stravu a byt, přinesla si s sebou mnoho zlovyků v klavírní hře. Pozoruhodný talent, jenž se dal těžce vést. Přípravovala se k úřadu učitelky hudby. Byla učitelkou hudby u kněžny Lobkovicové a u hraběnky Thunové.“⁷⁵

VIII. *Abecední seznam všech žáků Prokschova ústavu v letech 1830-1880.*

Kromě základního pramene, Pamětní knihy Prokschovy (Denk-Buch), uložené v archívu města Plzně, použil Špelda také knihu Rudolfa Müllera⁷⁶ a práci Franze Neumanna⁷⁷.

⁷⁴ V páté kapitole této diplomové práce předkládám rovněž seznamy žáků Prokschova ústavu podle Katalogu ústavu z let 1846-1849, který jsme našli v archívu Pražské konzervatoře. V některých případech se jména, která uvádí Špelda, liší od těch, která uvádí autorka této práce, ačkoliv se evidentně jedná o tytéž osoby. Viz dále.

⁷⁵ A. Špelda (viz pozn. 25), s. 84.

⁷⁶ Viz pozn. 2.

⁷⁷ Viz pozn. 40.

- Z roku 1986 je diplomová práce⁷⁸ **Barbary Kürstenové Josef Proksch – pedagogické zásady z dnešního hlediska**, odevzdaná na Pražské konzervatoři.

Cílem této práce je, podle autorky, „umožnit čtenáři seznámit se s vyučovacími metodami významného pedagoga 19. století Josefa Proksche“⁷⁹. Je rozdělena do tří kapitol s několika podkapitolami a „orámována“ všeobecným úvodem a závěrem.

V první kapitole *Život, Hudební ústav a osobnost Josefa Proksche* předkládá Prokschův životopis a informace o Prokschově cestě k pedagogické dráze, otevření a chodu ústavu v Praze (1. podkapitola „Život Josefa Proksche“). Dále pak základní údaje o několika metodických příručkách, či učebnicích, jež Proksch napsal pro tehdejší učitele, což jsou pro Kürstenovou zároveň prameny, ze kterých vycházela – *Versuch einer rationellen Lehrmethode im Pianoforte-Spiel, Allgemeine Musiklehre* a *Lehrplan*⁸⁰ (vše 2. podkapitola „Hudební ústav a osobnost J. Proksche“).

Druhá kapitola je nazvaná *Pedagogické názory na vyučování klavírní hry a hudební teorie podle Prokschových Učebních plánů*. Kürstenová, sama klavíristka, se nejprve podrobně věnuje systému a stylu výuky, metodice a požadavkům na žáky, které ve svém ústavu zavedl a používal Josef Proksch. V této části práce vychází autorka z výše zmíněných Prokschových učebních plánů a klavírní školy, resp. vybírá z nich podstatné elementy. Zastavuje se nad „Všeobecnými předpoklady pro úspěšnou pedagogickou práci“ (1. podkapitola), „Rozvržením látky ve vyučovacích osnovách“ (2. podkapitola) a „Seznamem literatury“, míněno literatury, kterou Proksch doporučoval pro výběr studijního repertoáru (3. podkapitola). Na závěr předkládá „Ukázku metodického uspořádání látky v prvním semestru“, tj. velmi podrobný postup vyučování jak v teoretické oblasti, tak v klavírní praxi, rozdělený do šesti měsíců zimního semestru (4. podkapitola).

Poslední, třetí kapitola diplomové práce Barbary Kürstenové, se snaží o splnění závazku, formulovaného v úvodu práce, totiž o komparaci dřívějších metod klavírní pedagogiky (reprezentovaných zde Prokschem) s metodami dnešními. Název kapitoly tedy výstižně seznamuje se svým obsahem: *Srovnání některých charakteristických rysů dnešní pedagogické praxe se zásadami J. Proksche*. Zde autorka čerpá informace

⁷⁸ Dnes se na Pražské konzervatoři užívá přesnější termín „absolventská práce“.

⁷⁹ B. Kürstenová: *Josef Proksch – pedagogické zásady z dnešního hlediska*, strojopis, dipl. práce, Pražská konzervatoř, Praha 1986, s. 1.

⁸⁰ *Versuch einer rationellen Lehrmethode im Pianoforte-Spiel*, 50 čísel, 1841/64, 1894; *Allgemeine Musiklehre*, 1857; *Lehrplan*, vyd. M. Prokschová, Praha 1884.

z Osnov určených pro učitele LŠU v ČSR, platných od září roku 1980⁸¹, většina tvrzení této kapitoly je ovšem postavena na subjektivních pocitech a dojmech autorky. Jednotlivé podkapitoly, tedy „1. Optimální věk pro začátek vyučování“, „2. Individuální výuka“ (myšleno a pojato versus skupinová výuka u Proksche), „3. Systém dnešního hudebního školství a osnovy pro LŠU“, „4. Několik slov o hudební teorii“, „5. Repertoár dnešního pianisty“ a „6. Zásady klavírního vyučování v počátečním stadiu“, jasně vypovídají o tom, kterými aspekty se Barbara Kürstenová zabývala.

Co se týče použité literatury věnované Josefu Prokschovi a jeho metodice, uvádí autorka jeho Velkou klavírní školu, Lehrplan (viz dříve) a knihu Ratibora Budiše.⁸²

Jméno Josefa Proksche dále figuruje téměř v každé literatuře smetanovské. Žádný z autorů, věnujících se Smetanovi, neopomíná připomenout jeho slepého učitele, který měl jistě na hudební vývoj mladého Smetany vliv, a který zůstal se Smetanou v přátelských kontaktech až do smrti. Jsou to např. práce Aloise Hniličky *Smetana na prahu své dráhy umělecké* (Zvon, Praha 1907), Zdeňka Nejedlého *Smetaniana I* (Praha 1922) a *Bedřich Smetana I* (Zlatoroh, Praha 1924), Vladimíra Helferta *Tvůrčí rozvoj Bedřicha Smetany* (Praha 1924), Josefa Teichmana *Bedřich Smetana. Život a dílo* (Praha 1944), Mirka Očadlíka *Klavírní dílo Bedřicha Smetany* (Praha 1957) a mnoho dalších.

Samozřejmě že na osobnosti Josefa Proksche je zajímavá v první řadě míra Prokschova vlivu na mladého Smetanu, přičemž různí autoři ji vidí různě. Zdeněk Nejedlý např. zprvu popírá pozitivní význam Smetanových studií u Proksche a zdůrazňuje fakt, že Smetana byl především autodidaktem. Později naopak vyzvedá Prokschovu pokrokovou orientaci a intenzitu Smetanova studia, nicméně veden svou koncepcí Smetanovy osobnosti uzavírá, že Proksch nebyl Smetanovi „...*ničím jiným než rádcem, nikoli však vědcem nebo učitelem v pravém slova smyslu. To ostatně platí nejen o Prokšovi, nýbrž o všech těch, kteří již dříve se uvádějí jako Smetanovi učitelé... Lze říci, že ho jeden z nich naučil i jen jedinému akordu z jeho kompičnického mistrovství? Tomu všemu se Smetana naučil sám a musil se naučit sám, neboť genia může zas jen genius učit. V tomto smyslu byl tedy Smetana autodidakt. Sám se naučil tomu co uměl. Sám bez učitele se stal největším českým virtuozem klavírním... sám bez učitele se stal*

⁸¹ Ministerstvo školství ČSR: *Učební osnovy hry na klavír pro přípravné stadium a I. Stupeň základního studia* (Státní pedagogické nakladatelství, Praha 1981).

⁸² R. Budiš: *Smetanův učitel Josef Proksch*, Severočeské nakladatelství Liberec, 1968.

největším českým skladatelem.“⁸³

Vladimír Helfert, který již své hodnocení Smetanových studií u Proksche zakládá na analytickém hodnocení jeho studijních skladeb (nebo alespoň části skladeb, které mohl mít v roce 1924 k dispozici), popisuje ovzduší Prokschova ústavu, jeho estetické i morální názory, které zjevně Smetanu ovlivnily a dochází k závěru, že Proksch pomohl Smetanovi „z duševních temnot hudebního vzdělání k uvědomělé hudební tvorbě“⁸⁴.

Josef Teichman dochází k podobnému závěru: „(...) *A tak Smetana Prokschovi za mnoho vděčil. Proksch nejen vyvedl Smetanu z „duševních temnot hudebního vzdělání“ k methodické a uvědomělé hudební tvorbě, ale zároveň mu ukázal cestu, jak dále, a tím se o Smetanu zasloužil právě v době rozhodující pro růst jeho talentu*“⁸⁵.

Tento názor se pak v různých variacích objevuje i ve smetanovských pracích dalších autorů. Proksch je tedy většinou prezentován jako pokrokový pedagog, který Smetanovi umožnil snazší cestu k ovládnutí techniky skladatelské práce, rozšířil hudební rozhledy a v neposlední řadě předal názory na různé palčivé otázky své doby.

Vedle smetanovské literatury setkáváme se s Prokschem i v pracích zaměřených na klavírní tematiku. Důkazem je např. Zdeňka Böhmová-Zahradníčková a její *Slavní čeští klavíristé a klavírní pedagogové z 18. a 19. století* (Praha 1986). Věnuje Prokschovi samostatnou kapitolu, další pak jeho žákům. Všímá si hlavně jeho metody a klavírní školy, přičemž kladně hodnotí Prokschův přínos klavírní pedagogice.

Podobného zaměření jsou i práce Viléma Kurze *O klavírních metodách starších a novějších* (Brno 1936) a pojednání Václava Jana Sýkory *Dějiny klavírního umění od nejstarší doby až po současnost* (Praha 1973). Proksch je zmiňován vesměs v souvislosti se svým pozitivním a intenzivním vlivem na rozvoj celkové hudebnosti svých posluchačů a samozřejmě jejich dovedností při hře na klavír, oba autoři se pak shodují na tom, že to byla jedna z nejpokrokovějších osobností tehdejší hudební Prahy.

⁸³ Z. Nejedlý (viz pozn. 60), s. 40-42.

⁸⁴ V. Helfert (viz pozn. 53), s. 98.

⁸⁵ J. Teichman: *Bedřich Smetana. Život a dílo*, Orbis Praha 1946, s. 68.

IV. Prameny a pozůstalost

Nejdůležitější, základní pramen, který máme k prokschovské problematice k dispozici, totiž Müllerova monografie⁸⁶ o Prokschově pozůstalosti, resp. její části, hovoří zcela jasně už v úvodu: „*Was Proksch stillen Sinnens über Erlebtes und Erstrebtes der Feder anvertraute und in Tagebüchern, biographischen Notizen etc. als literarisches Vermächtniss hinterlegte, das kam wunschgemäss nach seinem Ableben in meine Hände.*

Dem damit gegebenen Winke des trauten Freundes folgend, ordnete und sichtete ich sogleich nach dem Sterbefalle dieses mir anvertraute Material im Sinne einer Biographie; wobei sich jedoch zugleich erkennen liess, dass der verfügbare Stoff unzureichend sei für die mir zugedachte Aufgabe. Denn es bestand das eigentliche biographische Material fast durchweg nur aus kurzen, kalendarischen Notizen, überdiess mit Lücken von mehreren Jahrzehnten.

Ich griff denn nothwendiger Weise über die vorgefundene, allzu beengte Bewegungsgrenze hinaus, und zwar aus der nächstgelegenen Fährte, der der Correspondenz, die, wie ich wohl wusste, eine ungewöhnlich ausgedehnte und auch mehrseitig vollkommen offenerzige war. Der Erfolg war ein überraschender. Ich erhielt nicht nur den grössten Theil des Briefwechsels mit seinen beiden Brüdern – Anton und Ferdinand, mit herrn Pius Richter, Gr. Hochw. Herrn P. Anton Hoffmann etc. zur Verfügung, sondern erlangte ausserdem noch die bedeutendste Partie des äusserst reichhaltigen, „für die vertrauten Reichenberger Freunde“ geführten „Musikalischen Tagebuches“, einschliesslich der sogenannten Musikalischen Geheimnisse. (...) Dass ich nebenbei Rücksicht nahm aus die specielle Chronik der Anstalt, erklärt sich wohl von selbst.“⁸⁷

⁸⁶ Viz pozn. 2.

⁸⁷ Tamtéž. „Co Proksch tiché mysli o prožitém a dosaženém svěřil peru a zanechal v denících, bibliografických poznámkách atd. jako literární odkaz, to přišlo podle přání po jeho skonu do mých rukou.

Rídě se tím daným pokynem důvěrného přítele, uspořádal a roztrídil jsem, ihned po úmrtí tento mně svěřený materiál ve smyslu biografie, přičemž se však současně ukázalo, že použitelná látka je pro mně odkázaný úkol nedostačující. Protože se sestával vlastní bibliografický materiál téměř bez výjimky jen z krátkých, kalendářových poznámek, nadto s mezerami několika desetiletí.

Chopil jsem se pak nezbytného způsobu překonat nalezené, příliš úzké meze pohybu a sice na nejbližší stopě, kterou byla korespondence, jež, jak jsem věděl, byla neobyčejně rozsáhlá a také vícestranně dokonale upřímná. Výsledek byl překvapující. Dostal jsem k dispozici nejen největší část výměny dopisů s jeho oběma bratry – Antonínem a Ferdinandem, s panem Piem Richterem, br. velebným pánem P.

Rudolf Müller tedy už v úvodu své práce představuje materiál, který byl – pravděpodobně kvůli osobnějším charakteru – vyčleněn z ostatního samotným Prokschem a předán do rukou blízkého přítele, tj. deníkové záznamy. Müller si dále (blíže neznámo jak) obstaral korespondenci a Hudební deník. Těžko říci, jestli jím zmiňovanou „zvláštní kronikou ústavu“ myslí Pamětní knihu⁸⁸ či některý z katalogů ústavu⁸⁹. Každopádně je jasné, že Müller neměl k dispozici celou Prokschovu pozůstalost. Bohužel prameny, ze kterých čerpal, se posléze ztratily neznámo kam. Jediná zmínka o nich v prokschovské literatuře, která tuto ztrátu potvrzuje, je z pera Stanislava Karabce: „*Musíme litovat, že se písemný materiál, který měl Rudolf Müller k dispozici, větším dílem nezachoval (...)*.“⁹⁰

O osudech další (a nepoměrně větší) části prokschovských materiálů, jeho teoretických prací či skladbách a velmi bohaté knihovně ústavu, víme z literatury jen velmi málo. Informace, které jsou k této otázce k dispozici, jsou většinou řídké, kusé a strohé. Jednou z nich je ta, že „*po smrti Josefa Proksche se většina materiálů z jeho ústavu dostala z rukou dědiců nejprve k pražskému antikváři, od něj pak Prokschova knihovna přešla „za babku“ k vídeňskému obchodníkovi, který dobře rozuměl hodnotám v ní uloženým. Knihovna obsahovala totiž řadu vzácných rukopisů našich slavných skladatelů starších i novějších. Ty se pochopitelně brzy a výhodně rozprodaly do soukromého vlastnictví.*“⁹¹

Prakticky tutéž informaci potvrzuje i Československý hudební slovník osob a institucí, kde čteme u hesla Proksch, Josef: „*Velmi cenná knihovna a archiv Ústavu, jenž pozbyl významu kolem 1900, byly rozprodány vídeňským antikvářem.*“⁹²

Prokschova písemná pozůstalost, resp. její nepatrná část, se ovšem několikrát, v různých časech a na různých místech objevila. Pak se jí buď dostalo zasloužené pozornosti, byla prostudována, zkatalogizována a archivována (menší část, např. „*plzeňské objevy*“ v 60. letech 20. st., viz dále), nebo víceméně zapadla (ve většině případů).

O osudech dílčích částí Prokschovy pozůstalosti svědčí dva důležité články v Hudebních rozhledech, které se této tematiky týkají a z nichž vyplývají tato základní

Antonínem Hoffmannem atd., ale nabyt jsem krom toho ještě nejvýznamnější partie velice obsahově bohatého, „pro důvěrné liberecké přátele“ vedeného „Hudebního deníku“, včetně tzv. „Hudebních tajností. (...) Že jsem při tom bral ohled na zvláštní kroniku ústavu, myslí se samo s sebou.“

⁸⁸ Viz pozn. 39.

⁸⁹ Mezi nimi by mohl být i ten, kterým se blíže zabývám v následující samostatné kapitole.

⁹⁰ S. Karabec (viz pozn. 7), s. 430.

⁹¹ L. K. Žižka (viz pozn. 1), s. 140.

⁹² Gracián Čerňušák (viz pozn. 24), s. 377.

fakta:

V květnu r. 1945 byla v trezoru jedné z plzeňských bank nalezena malá část Prokschovy pozůstalosti, která obsahovala mimo jiné Smetanův rukopis (článek ho blíže nespecifikuje) a vzácnou německy psanou Denk-Buch (Pamětní knihu). Oba dokumenty jsou dodnes uloženy v Archívu města Plzně.

K dalšímu objevu došlo v roce 1964. V bedně, kterou při bombardování Plzně na sklonku války uchránil před zničením sochař A. Holub, a na kterou upozornila jeho vdova, byla nalezena značná část Prokschovy pozůstalosti. V nálezů bylo 8 rukopisů Prokschových skladeb, četná korespondence jeho žáků i přátel, cenný rukopis 3. dějství Gluckovy opery Demofonte a mnoho dalšího listinného materiálu. Co se s tímto nálezem dále stalo, zpráva neuvádí.⁹³

Ve druhém článku píše František Plíva o hlubší identifikaci části bývalého archívu Prokschova ústavu, která byla před lety přenesena do Smetanova muzea v Praze. Měla obsahovat notové rukopisy (autografy i opisy) skladeb Prokschových i dalších členů rodiny, velké množství nototisků i jiných písemností. „*K nejzajímavějšímu patří skladby Josefa Proksche. Jedná se o rukopisy (v případě slepého Proksche jde ovšem vždy o opisy pramenného charakteru) světských i církevních skladeb. Ke světským patří Concert-ouvertur pro 4 klavíry, Variace na téma „God save the King“ pro klavír na 4 ruce, „Les passions“, koncertní trio pro tři klavíry, a další. Z církevních se zachoval Otčenáš (Vater Unser) pro jednohlasý sbor s doprovodem varhan, dále partitura Gloria pro orchestr aj. Rodina Prokschů je zastoupena skladbami Prokschova bratra Antonína a syna Theodora, a Roberta Ludvíka, syna Antonína Proksche. Část písemností obsahuje také hudební recenze, seznamy skladeb apod.*“⁹⁴ Tyto materiály jsou v Muzeu Bedřicha Smetany (dále MBS) uloženy dodnes. V přírůstkové knize MBS, která zahrnuje data od 1. 1. 1962 – 31. 12. 1974, jsou evidovány pod přírůstkovým číslem 39/65, s poznámkou, že byly zakoupeny v antikvariátu 8. 6. 1965.⁹⁵

Na konci Plívova článku je i zmínka, že Smetanovo muzeum je bohatě dotováno dalším prokschovským materiálem, zejména korespondencí a programy z koncertů. Kdy a jak se tyto materiály do muzea dostaly, však Plíva neuvádí.⁹⁶

Velmi přehledně a srozumitelně vypovídá o dalším vzácném nálezů Antonín

⁹³ F. Plíva in: Hudební rozhledy XVII/1964, s. 975.

⁹⁴ F. Plíva in: Hudební rozhledy XVIII/1965, s. 781.

⁹⁵ Seznam jednotlivých položek dále v této kapitole.

⁹⁶ O této části pozůstalosti, kterou MBS zakoupilo od Růženy Matysové v roce 1957, dále v této kapitole.

Špelda v roce 1974⁹⁷: článek seznamuje čtenáře zejména s nalezenou vzácnou Pamětní knihou Prokschova ústavu. Špelda dále vysvětluje okolnosti a pozadí nálezu z roku 1945, čímž vlastně doplňuje a objasňuje zmiňovaný článek z roku 1964: „*Ve druhém týdnu měsíce května 1945 jsem byl upozorněn úředníkem MěstNV v Plzni, PhC. Františkem Bauerem, že v bezpečnostní schránce Pražské úvěrní banky v Plzni (...) je uložen mj. zatím prý neznámý Smetanův rukopis, a to z majetku Němky Cecilie Kolhankové. Dne 19. května 1945 byla otevřena zmíněná schránka (...). V šedém ochranném papírovém obalu ležely navrchu čtyři rukopisné sešity, každý o šesti listech. Na titulním listu bylo Smetanovou rukou nadepsáno: Scherzo aus der Triumph-Sinfonie von Fr. Smetana, für 4 Pianos arrangirt von demselben“.* (...) Na rukopisu je razítko archívu Prokschovy školy a číslo 2052. (...) Spolu se Smetanovým rukopisem byly ve schránce uloženy ještě nototisky, a to vesměs s věnováním Josefu Prokschovi. Cenné z nich jsou zejména dva tisky Smetanových skladeb (Črty a Lístky do památníku). (...) Z dalších tisků zaujme také skladba klavíristky Augusty Kolárové, (...) Charlese Wehla a zapomenutého již Ad. Pozděny. Všechny tyto cenné materiály jsou nyní uloženy v archívu města Plzně.“⁹⁸ Zde se Špelda sice nezmiňuje, činí tak později v této studii, ale v trezoru byla též nalezena Pamětní kniha (Denk-Buch) z let 1830-1852, uložená od té doby v Archívu města Plzně pod číslem inv. 2322.⁹⁹

Takto Špelda objasnil otázky vůbec prvního známého nálezu vzácných prokschovských materiálů. Dále popisuje cestu k dalšímu objevu, učiněnému téměř o 10 let později: na sklonku roku 1964 odevzdala M. Holubová-Šeblová, vdova po akademickém sochaři a učiteli Aloisi Holubovi, několik krabic rukopisného i knižního materiálu, který byl kdysi zřejmě součástí archívu Prokschova ústavu, Západočeskému muzeu v Plzni. Byla to právě Marie Holubová, která Špeldovi objasnila okolnosti nalezení a získání nálezu: původně byl v majetku jisté Cecilie Kolhankové, rozené Prokschové, sestry posledního ředitele Prokschova ústavu v Praze Roberta Františka Proksche. Když byla Cecilie Kolhanková odsunuta do Německa, nechala veškeré materiály ve sklepě svého domu v Jagellonské ulici č. 20 v Plzni. Tam je po doporučení svého přítele nalezl Alois Holub, nadšený amatérský hudebník, a aby je uchránil před případným zničením, přenesl je do svého bytu v Plzni-Slovanech. Zemřel dříve, než je prozkoumal a po jeho smrti je jeho manželka odnesla do plzeňského Západočeského

⁹⁷ A. Špelda (viz pozn. 25), s. 69-95.

⁹⁸ Tamtéž, s. 69.

⁹⁹ Výlučně na Pamětní knihu (Denk-Buch) zaměřil Špelda svou pozornost ve speciální studii, pozn. 25.

muzea. Špelda tedy dokazuje, že jak nález z roku 1945, tak tento z roku 1964 pocházejí z jednoho zdroje, od Cecilie Kolhankové, která vzácnější část – Smetanovy rukopisy aj. – uložila do bankovního trezoru. Ve druhé části, objevené roku 1964, jsou, jak píše Špelda „mj. rukopis Prokschovy *Obecné hudební nauky v otázkách a odpovědích podle A. B. Marxe (Allgemeine Musiklehre in Fragen und Antworten, abgefasst nach A. B. Marx, von Joseph Proksch), Prokschovy vlastní skladby, skladby Mozartovy, Haydnovy, Gluckovy, Smetanovy, Prokschova biografie od Rudolfa Müllera a bohatá korespondence žáků a přátel Josefa Proksche.*“¹⁰⁰

Tolik literatura k původně velice obsáhlé písemné pozůstalosti po Josefu Prokschovi. Při mapování pramenů, resp. dalších listinných i notových materiálů různého charakteru v pražských hudebních institucích, vyplynula řada dalších zajímavých údajů:

Prokschovy práce, ať už skladatelské nebo teoretické, které vyšly tiskem, lze nalézt ve všech významných pražských institucích – knihovnách, muzeích či archívech, jinak je tomu s „autografy“¹⁰¹ a korespondencí, kterou disponují spíše muzea.

V Městské knihovně hl. města Prahy se nachází ze skladeb Prokschových: mj. *Concertino a Hinterklänge (2 Pastoralstücke)*, úpravy kompozic pro více klavírů a zejména práce teoretické: *Allgemeine Musiklehre* (3x), *Aphorismen über katholische Kirchenmusik*, *Versuch einer rationellen Lehrmethode im Pianofortespiel*, tj. Klavírní škola (česky i německy) 9x ad. Vše tisky, vesměs uložené ve fondu vzácných hudebních tisků. Stejně jako publikace Franze Neumanna *Proksch und seine Musikbildungs-Anstalt. Festschrift zum fünfzigsten Jubiläum* (Prag 1880). Autografy knihovna nedisponuje.

Podobná situace je i v knihovně Ústavu hudební vědy FFUK, žádné autografy, zato dostatek starých tisků, asi 10 různých titulů: např. Klavírní škola je tu 8x, *Allgemeine Musiklehre* 2x, ze skladeb mj. *Der kleine musikalische Gratulant* či *Variationen über ein Thema von J. B. Logier für 4 Pf jedes zu 4 Händen* (5x) ad.

¹⁰⁰ A. Špelda (viz pozn. 25), s. 70.

¹⁰¹ V případě slepého Josefa Proksche vlastně nejde o autograf v pravém smyslu slova, nýbrž vždy o jakýsi „autorizovaný zápis“, přesto, pro zjednodušení, užívám slova autograf.

V hudebním oddělení Národní knihovny České republiky v Katalogu hudebních tisků najdeme 9 Prokschových skladeb: *Rondino für 3 Pfte, eins zu 2 zwei und zu 4 Händen* (sign. 59 A 2712); *Concertino für 4 Pf zu 4 Händen* (59 A 2713); *Hirtenklänge. Zwei Pastoralstücke für das PF* (59 A 5409); *Der Kleine musikalische Gratulant* (59 A 5974); *Liedersammlung für Kirche Schul und Haus* (59 E 5846); *Mazurka pour le piano* (59 A 4627); *Variationen über Mozart's Frühlingslied für vier Piano forte jeden zu 4 Händen* (59 A 2700); *Variationen über Schubert's Forelle für das Pianoforte zu 4 Händen* (59 A 5399); *Vater unser für gemischten Chorgesang, mit obligater Orgelbegleitung* (59 A 4386). Jsou zde i Prokschovy úpravy kompozic jiných skladatelů: *W. A. Mozart – Album* (sign. 59 A 4122); *P. von Winter: Ouverture zur Oper „Das unterbrochene Oper“* (59 A 4365/2) a četné práce teoretické (např. téměř dvacet výtisků Velké klavírní školy – německé i pozdější české vydání Marie Prokschové).

V katalogu hudebních tisků je také 6 skladeb Antona Proksche (bratra Josefa), 6 skladeb Roberta Ludwiga Proksche (pravděpodobně synovce?) a jedna kompozice z pera Theodora Proksche (syna Josefa Proksche).

Vedle toho disponuje tato Národní knihovna 5 rukopisy (resp. opisy Prokschových kompozic). Jsou to *Missa in d moll* pro smíš. hl., orchestr a varhany. Ms. Cca 1865. Dar Dr. Lud. Hornova; *Offertorium zum Feste Maria für 4 Singstimmen und Obligate Orgel*. Ms. Fr. Fischer cca 1870. Dar Dr. Lud. Hornova; *Ouverture a Violino – Dominik Hübner* prov. Dlouhý Most 374; *Pastorale oder sanfte und fromme Empfindungen des Idealen – prov. Dlouhý Most 190*; *Das Gebeth des Herrn in 4 Singstimmen – Dominik Hübner, prov. Dlouhý Most 370*.

V knihovně se dále ve formě několika desítek drobných lístků nacházejí excerpta Marie Tarantové, pravděpodobně ze sedmdesátých a osmdesátých let dvacátého století. Jedná se o výpisky z nejrůznějších novin a časopisů, informujících o událostech mj. souvisejících s osobností Josefa Proksche (např. odkaz zmínku v novinách z roku 1816, kde se píše o Prokschově vystoupení na klarinet – na jakési dobročinné akademii ve prospěch pohořelých hrál Concertino C. M. von Webera; roku 1875 podle informací v Daliboru III t. r., s. 166 měl Proksch soudní spor, protože používal cizích skladeb; Hudební revue 1917, s. 283, se zabývá neshodami mezi Prokschem a Smetanou apod.). Kartotéka Marie Tarantové (která celkem čítá více než 11000 lístků s údaji ze všech možných oblastí) dosud nebyla podrobněji zkoumána. Excerpta nejsou tudíž zatím zařazena do běžného lístkového katalogu či jinam, kde by mohla být volně dostupná badatelům.

Velmi dobře jsou prokschovským materiálem vybaveni v archívu Pražské Konzervatoře. Posluchačům konzervatoře je k dispozici na 45 děl Proksche teoretických i praktických, krom toho je zde i tzv. historický archív (obsahující staré vzácné tisky), z něhož se materiály absenčně nepůjčují, a ten čítá cca 20 děl.

Co se týče korespondence, v archívu se nalézají dva dopisy Marie Prokschové: pod signaturou 2C530, p. č. 637, je dopis nejmenovanému vrchnímu poštovnímu radovi v Praze z 5. 5. 1896 a pod signaturou 2C542, p. č. 649, dopis témuž radovi ze 17. 5. 1897. Oba dopisy jsou v němčině, zpracoval J.Š. (Jiří Štefan, dlouholetý zaměstnanec archívu).

O dalším vzácném nález, který jsme na půdě archívu učinily s PhDr. Jitřenkou Peškovou v roce 1999, dále.

České muzeum hudby (dále jen ČMH) také disponuje prokschovskými materiály: nachází se tu 29 tisků (vše v prvních vydáních) a 6 teoretických spisů. Rovněž dva rukopisy, snad autografy, resp. autorizované opisy. Jedná se o *Lehrplan für die I. Abtheilung der Klavier-Schule von J. Proksch* – první část Prokschovy klavírní školy a rukopis učebnice harmonie - *Harmonielehre*. Oba s poznámkou o převzetí z literárního archívu Památníku národního písemnictví (PNP).

Podle Soupisu sbírek hudebního archívu ČMH (zprac. Alenou Valšubovou, Praha 1980) jsou další prokschovské materiály v tomto muzeu na stupni zpracovanosti I. Musela mít zřejmě na mysli 4 dopisy J. Proksche, které jsou řádně osignovány:

- G 6988, Josef Proksch manželce Anně.

Teplice, 19. 8. 1854

(Zve ženu do Teplic. Urguje odeslání klavírní školy na adresu učitelky hudby Fanny Königové. Soukromá sdělení).

- G 6989, Josef Proksch manželce Anně.

Teplice, 10. 8. 1850

(Má nedostatek peněz. Podrobnosti o svém pobytu a stycích v Teplicích sděluje rodině, kterou očekává).

- G 6990, Josef Proksch manželce Anně.

Teplice, 21. 8. 1854

12 (O peněžních těžkostech a plánech dalšího pobytu v České Lípě a Kosmonosech. Do Liberce tentokrát nepojede. Styky s lázeňskými hosty).

- G 6991, Josef Proksch Louisi Köhlerovi.

Praha, 4. 4. 1858

(O Lisztově návštěvě v Prokschově ústavu. Úsudek o Lisztových skladbách a žácích).

Dále se zde nachází rukopisný katalog Prokschova ústavu (př. č. 1289/56), část archívu Prokschovy rodiny získaná od Západočeského muzea v Plzni (př. č. 25/77) a část archívu rodiny Prokschovy získaná koupí od antikvariátu Kniha n.p (př. č. 53/66). Je možné, že se jedná o část nálezu z roku 1964, o němž ve svém článku informoval Antonín Špelda.¹⁰²

Z oblasti ikonografie má muzeum k dispozici fotografii Prokschova rodného domu v Liberci¹⁰³ (8557 F II) a portrét Josefa Proksche ve formě fotografie v oválu (8558 F II).¹⁰⁴

V muzeu se podle jeho pracovníků nalézají ještě „spousta dalších prokschovských záležitostí“, ke kterým ale není „nepovolaným“ povolen přístup, možná i proto, že nikdo přesně neví, kde se vlastně nachází.

Velké množství prokschovského materiálu je v Muzeu Bedřicha Smetany (dále MBS). Přírustkový záznam O1 z 22. 1. 1957 potvrzuje koupi od paní Růženy Matysové, Praha 1, Liliová 13. Za 1200.- Kčs MBS získalo – podle záznamu - 235 programů ústavu Josefa Proksche z let 1832-1880 a 90 originálů dopisů z pozůstalosti Roberta Proksche z let 1830-1866. Obě složky jsou řádně osignované a zařazené do listkového katalogu muzejních fondů.

Programy mají inventární čísla S 277 – S 414 (signatury W 39/76 - W 39/213). Je jich zde tudíž podstatně méně, než uvedených 235, podle pracovníků muzea část těchto materiálů zřejmě přešla do fondu Bedřicha Smetany. Stejně jako dopisy ovšem nepocházejí z pozůstalosti Roberta Proksche, nýbrž z pozůstalosti Ferdinanda Proksche, resp. Marie Prokschové (jak je správně uvedeno na jednotlivých kartičkách s bližším popisem položky).

Jedná se ve většině případů o tištěné programy *Musikalische Abendunterhaltung* (večerních hudebních zábav), resp. *Soirée*, resp. *Musikalische Prüfungs-Produktion* (veřejných zkoušek) ústavu Josefa Proksche z let 1834-1862 (82 programů), 19 pozvání

¹⁰² Viz pozn. 25.

¹⁰³ Pamětní deska na domě byla odhalena 8. 7. 1888.

¹⁰⁴ Stejná fotografie je otištěna hned v úvodu Müllerovy monografie, viz pozn. 2. V této diplomové práci je její nascanovaná podoba součástí přílohy.

na soirée či veřejné zkoušky – inv. č. S 277-S 386 (sign. W 39/76-W 39/185). Dále je tu tištěná brožurka obsahující ústavní řád z roku 1844 *Reglement für die Zöglinge der unter dem Protectorate des... stehenden authorisinten Musik-Bildungsanstalt des Josef Proksch* – inv. č. S 291, výroční zpráva *Jahresbericht über die Musikbildungs Anstalt des Josef Proksch, Prag 1849* – inv. č. S 301. Z pozdější doby 3 programy z roku 1865 (kdy ústav vedl syn Theodor Proksch) – inv. č. S 387-389 (sign. W 39/186-188), dále 8 programů z roku 1880 (v čele ústavu byla v té době Marie Prokschová) - inv. č. S 391 (sign. W 39/190) – S 398 (sign. W 39/197) a z téhož roku jedna pozvánka k veřejným zkouškám *Einladung zur öffentlichen Prüfung-Produktion* (inv. č. S 390, sign. W39/189).

A dále: program ústavu Antonína Proksche v Liberci (1836) – inv. č. S 399; program koncertu Augusty Kolarové a Marie Prokschové v Liberci (1859) – inv. č. S 400; program koncertu Augusty Kolárové v Praze (1862) – inv. č. S 401; program koncertu Konzervatoře Praha (1855) – inv. č. S 402; program koncertu pěvkyně Rosy Hagen z roku 1850 v Praze, spoluúčinkovali Prokschovi žáci – inv. č. S 403; program koncertu zpěvačky Helene Zawiszanka na Žofině v Praze 1863, spoluúčinkovala Marie Prokschová – inv. č. S 404; program zkoušky hudebního ústavu Josefa Jiráka z roku 1857 – S 405; rukopisný program ke zkouškám ústavu Josefa Proksche – S 406; program speciální zkoušky posluchaček ústavu *Programm zur speciellen Prüfung der weiblichen Zöglinge* – S 407, 408; program koncertu posluchačů ústavu z roku 1836 – S 409; program domácího divadla *Haustheater in No 609, Prag am 8. März 1859* – S 410; program veřejných zkoušek hudebního ústavu Josefa Proksche – S 411; program hudební akademie Ferdinanda Proksche v Praze 1832 – S 412; jeden výtisk formuláře vysvědčení posluchače ústavu Josefa Proksche 185., – S 413; pozvání na veřejné zkoušky posluchačů Prokschova ústavu z roku 1833 – S 414.

Dopisů, přesněji položek v této „dopisové“ složce, je 79. Mají inv. čísla, resp. signatury S 202, W 39/1 – S 276, W 39/75¹⁰⁵.

Dopisů, které se přímo týkají Josefa Proksche (tedy jsou jemu adresované, či jeho jménem odeslané), je tu pouze sedm. Čtyři od Josefa Proksche, tři napsal Josefovi jeho bratr Antonín:

¹⁰⁵ Signatury končí na čísle 75, protože ve třech případech byla jedna signatura přidělena dvěma dopisům (jsou tu dva dopisy označ. W 39/3, dva W 39/4 a dva W 39/5).

- Inv. č. S 207, sign. W 39/6

Josef Proksch [švagrové] Emílii Prokschové do Vídně.

Prag, 18. 1. 1846, orig. dopis, 2 listy, něm.

(Gratuluje k narození prvního dítěte a [bratru] Ferdinandovi k svátku. Josefu Prokschovi se nyní daří lépe. O svém patnáctiletém manželství).

- Inv. č. S 209, sign. W 39/8

Josef Proksch Emílii.

Schönlinde [Krásná Lípa], 29. 8. 1849, 4 listy, něm.

(Proksch tráví v Schönlinde prázdniny. Velmi jej potěšilo, že bratr Ferdinand přijímá jeho návrh a bude učit v jeho ústavu, věří, že se mu tam bude líbit a učiní vše, aby mu byl nápomocen radou i skutkem. Finanční otázky vzájemné spolupráce).

- Inv. č. S 210, sign. W 39/9

Josef Proksch [kmotřenci] Karlu Josefu Prokschovi.

Prag, 4. 11. 1849, 1 list, němčina.

(Posílá přání a dárek svému malému synovci a kmotřenci [synu Ferdinanda a Emílie] k prvním narozeninám).

- Inv. č. S 211, sign. W 39/10

Josef Proksch bratru Ferdinandovi.

Prag, 7. 11. 1858, 1 list, němč.

(Posílá honorář a žádá o zprávu, zda Ferdinand hodlá pokračovat ve vyučování v jeho ústavu).

- Inv. č. S 214, sign. W 39/13

Antonín Josefovi.

Reichenberg, 26. 2. 1854, 2 listy, něm.

(Oznamuje, že otec Anton Proksch tento den zemřel. O povaze otce, o hudbě na pohřbu, kde budou provedeny i skladby Josefa a jeho [Antonína]. Prosí, aby Josef o smrti otce zpravil Ferdinanda).

- Inv. č. S 226, sign. W 39/25

Antonín Proksch Josefovi.

Reichenberg, 16. 6. 1861, 2 listy, něm.

(Prosí, aby vyřídil Ferdinandovi, že ho v Liberci nemohl přijmout, jelikož přestavuje dům. O bolestné ztrátě syna Antonína. O poslechu Händlova Mesiáše).

- Inv. č. S 227, sign. W 39/26

Antonín Proksch Josefovi.

Reichenberg, bez datace.

(O úmorné práci pro zajištění svých dětí, o zpracování Hummelova Tria Es dur Josefem. Doporučuje pokračovat, protože H. skladby jsou vděčné pro hráče i pro obecenstvo).

Další dopisy se vesměs vztahují k různým členům Prokschovy rozvětvené rodiny: otec Antonín Proksch píše snaše Emílii do Vídně (3 dopisy); Antonín Proksch píše synovi Ferdinandovi do Vídně (2); matka Rosalie Proksch své snaše Emílii, manželce Ferdinanda (2); Emilie Spreitzer (později Proksch) matce Rosalii (2); Antonín Proksch (majitel hudebního ústavu v Liberci) píše bratru Ferdinandovi (9 dopisů); Antonín švagrové Emílii (3); Franz a Rosalia Rösler¹⁰⁶ píše Ferdinandu Prokschovi (5); Rosalia Rösler synu Františkovi (3); Anna Finke švagrové Emílii Proksch, resp bratru Ferdinandovi (8); Fidelio Finke (syn Anny) strýci Ferdinandovi (1); Ferdinand Proksch strýci Ferdinandovi (1); Anna Proksch strýci a tetě (1); Leopoldine Spreitzer své sestře Emílii (13); Lotti své sestře Emílii (4); J. Lebitschnig (přítel rodiny) Emílii, resp. Ferdinandovi (4). Následuje 6 blahopřání k sňatku Emílie a Ferdinanda v roce 1844 od různých přátel a pět dopisů s údaji o dlužných částkách pro Ferdinada Proksche.

Tato složka obsahuje ještě tištěné úmrtní oznámení Antonína Proksche (bratr Josefa, zemřel 18. 5. 1866) a úmrtní oznámení Franze Nehammera (děd Emílie Proksch, zemřel 29. 3. 1849).

Pozůstalost, o které informoval ve svém článku František Plíva¹⁰⁷ zatím není blíže zpracována, jednotlivé položky jsou dosud pouze popsány v přírůstkové knize MBS obsahující údaje od 1. 1. 1962 – 31. 12. 1974.

Zápis v knize podává tyto informace: Přírůstkové číslo: 39/65, datum získání 8. 6. 65, původ: *Kniha n. p. Karlova 2*, způsob získání: *Koupě: 1800.- Kč*, inv. číslo – nemá, umístění: *chodba: skříň M*, doklad: *Faktura č. 306481 ze dne 8. 6. 1965*, poznámky: *Pozůstalost hud. ústavu Jos. Proksche.*

Po vyplnění těchto požadovaných údajů následuje bližší popis jednotlivých položek. Předkládám ho v téže podobě, v jaké je zaznamenán v knize:

¹⁰⁶ Podle údajů na kartičce je Rosalia Rösler, původně Rosalia Proksch, sestrou Josefa, Ferdinanda a Antonína Prokschů. Ovšem dle dostupných údajů z literatury měl Josef Proksch vedle dvou bratrů pouze jednu sestru – Annu Proksch, později Finke.

¹⁰⁷ Viz pozn. 93.

- Dobový zápis knihy Jos. Proksche Methodische Leiffaden beim Unterrichte in der Kompositionslehre. Svazek ve vaz. plátěné, 16 listů, pops. 24 str., formát 22x26 cm, psáno černým inkoustem, opravy obyčejnou tužkou. Ks 1.

- Dobový zápis skladby Jos. Proksche Concert Overture, pro piano. 4 sešity, 27 listů 10řádkového notového papíru, formát 32,5x22 cm, pops. 48 str., psáno černým ink., přípisy obyč. a barev. tužkou. Ks. 4.

- Dobový zápis skl. Jos. Proksche Variationen über „God save the King“, pro kl., 1 seš. /torzo/, 7 listů 10řád. not. papíru, formát 30x23 cm, pops. 14 str., psáno čern. ink., příp. obyč. a barev. tužkou. Ks. 1.

- Dobový zápis skl. Jos. Proksche „Les Passions“, pro kl., 2 seš. /torzo/, 21 listů 8řád. not. pap., formát 29x20,5 cm, pops. 40 str., ps. čern. ink., příp. obyč. a barev. tužkou. Ks 2.

- Dobový zápis skl. Jos. Proksche Gloria pro orch. Partitura. 1 seš., 18 listů 10řád. not. pap., formát 33x25 cm, pops. 36 str., psáno čern. ink., příp. obyč. a červ. tužkou. Ks. 1.

- Dobový zápis skl. Jos. Proksche Lied an die hl. Cäzilia, pro zp. a varh., 1 list 12řád. not. pap., formát 25x33 cm, pops. 1 str., ps. čern. ink. Ks. 1.

- Dobový zápis skl. Jos. Proksche Lied an die hl. Cäzilia, pro zp. a kl., 1 list 12řád. not. pap., formát 25x33 cm, pops. 2 str., ps. čern. ink. Ks. 1.

- Dobový zápis skl. Jos. Proksche Vater Unser, pro varh., 2 listy 12řád. not. pap., form. 25x33 cm, pops. 4 str., ps. čer. ink., příp. modrou tužkou. Ks 1.

- Dobový zápis skl. Jos. Proksche Pastoral Offertorium. Orch. a pěv. party, 35 listů not. pap., pops. 61 str. Vesměs tmav. ink. a tužkou. Ks 1.

- Orig. rkp. Antona Proksche Morceau de Salon, pro kl. /torzo/, 4 listy 10řád. not. pap., form. 24x30,5 cm, pops. 8 str., psáno čern. ink., přípisy obyč. a modrou tuž. Ks 1.

- Orig. rkp. Antona Proksche Lied zum Namensfeste, pro zp. a kl., 2 dvojl. 8řád. not. pap., formát 31x23 cm, pops. 5 str., ps. tmav. Ink. Ks 1.

- Orig. rkp. Antona Proksche Dank Lied. 1 list 14řád. not. pap., form. 30,5x24,5 cm, pops. 2 str., ps. tmavohněd. ink. Ks 1.

- Orig. rkp. Antona Proksche Chorál, pro varh. a 4 hl. zp., 6 listů 8-10řád. not. pap., formát 25x32 cm, pops. 9 str., ps. čern. ink., přípisy červ. tužkou. Ks 1.

- Orig. rkp. Ludv. Rob. Proksche Präludium und fuge, /5 listů/, Fest Lied /10 listů/, Hochzeitslied /3 ks, 14 listů/, Trauligslied /4 ks, 51 listů/, Vater Unser /18 listů/,

Aufgabenheft /20 listů/, Orgelstücke /1 sv./, Liedersammlung /1 sv./, Velký i malý form., ps. vesměs čern. ink., příписy obyč. a barev. tužkou. Ks 13.

- Opis skl. Ant. Proksche Chorál. Partitura a hl., 45 listů not. pap., pops. 75 str. Ks 1.

- Opis skl. Th. Proksche Veni sancte. Dvojl. not. pap., pops. 4 str. Ks 1.

- Orig. dopis synovce Ferdinanda Ferd. Prokschovi z 19. května. Dva listy, pops. 4 str., formát 22,5x28 cm. Ks 1.

- Orig. dopis Ant. Proksche Ferd. Prokschovi. b.d. [bez datace], 2 listy, obálka, form. 14,5x23 cm, pops. 3 str. Ks 1.

- Opisy. Klav. škola a přednes. Literatura aj. Úplné skl., torza, úlohy aj. Svazky, sešity i jedn. listy. Sklad.: L. v. Beethoven /klav. sonáty aj./, Clementi /sonáta/, F. Chopin /Etudy aj./, Gounod /Ave Maria/, Hummel /Ouverture/, Lachner /Marcia/, F. Liszt, F. M.-Bartholdy /různé/, W. A. Mozart /Koncerty, Mše, Ouvertury aj./, F. Schubert, L. Spamer /různé/, ad. Ks 180.

- Nototisky. Klav. šk., předm. lit. aj. Svazky, sešity, torza aj. Sklad.: J. S. Bach, Ph. E. Bach, W. F. Bach /různé/, L. v. Beethoven /Grand Septuor op. 20, aj./, H. Berens /Quartet op. 23/, C. Czerny /Die Schule des Legato und staccato, Rondo brillante op. 58, Rondino op. 169, Die Kunst des Vortrags op. 500, I. Potporie, Exercices pour le Pianiste, Schule des Fugenspiele, Kunst des Fingersatses op. 14, La Corbeille de violettes op. 656 aj./, Clementi /různé/, J. B. Cramer /Etudes pour le pianoforte/, M. Hauptmann /Trois sonates/, Hummel /Pianofortespiel/, F. Liszt, W. A. Mozart /různé/, G. Meyerbeer /Ouvertüre/, Reissiger /Ouvertüre/, Spindler, Spohr, Tomášek /různé/, Worzischek /Divertissement op. 6/, H. Wolf aj. Ks 220.

- Nototisky. Klav. skl. aj. Jos. Proksch Kleine Scalensonate pro piano, /1 seš./, Grosse Scalen Sonate pro piano /1 seš./, Vater Unser /Part. a pěv. part./, Ant. Proksch Preludium und Fuge /1 seš./, Rob. L. Proksch Polka-Mazur, Tranezmarch, Souvenir aj. Ks 22.

- Knihy. Jos. Proksch Lehrplan-Wegweiser im Gebiete des Clavierunterrichtes, /Praha 1884/. „Fliegende Blätter für Musik“ /Lipsko 1855/, beletrie aj. Ks 10.

- Časopisy. Odb. hud., všeob. aj. Allgemeine Musik-Zeitung /roč. XXI, 1894 a XXII, 1895/, Amphion /Praha 1877/, Bayreuther Blätter /1887-1890, 1892, 1894/, Musikalische Rundschau /Wien 1885/, Neue Zeitschrift für Musik /Lipsko 1879/, Orgel und Pianoforte Zeitung /1879-1881/, Orgel und Pianoforte Zeitung /1881/, Signale

/Lipsko 1883-84/, Urania /1879/, Wiener Zeitschrift /1837/ aj. Celk. 22 ročníků. Vesměš torsa. KS 22.

- Varia. Školní atlas z r. 1866. Program hud. večera 1891. Kresba E. Prokschové /1867/. Pozvánky na ples 1865 /2 ks/, nabídkové seznamy aj. KS 8.

V inventáři fondu Bedřicha Smetany S 217 (Olga Čechová, Jana Fojtíková, Praha 1984) je dále uvedena část korespondence mezi Josefem Prokschem a Bedřichem Smetanou, uvádím chronologicky:

1. Dopis Josefa Proksche Bedřichu Smetanovi (Mariánské Lázně, 23. 8. 1858; rkp. perem, něm. – 2 f., pops. 3 p. + obálka – 221:141. MBS W6/1, inv. č. 3592).

S potěšením četl o působení BS v Göteborgu, prosí o zaslání kopií Smetanova aranžmá přede hry k Wagnerovu Tannhäuserovi. Na oplátku nabízí instruktivní kompozice pro několik klavírů.

2. Dopis Bedřicha Smetany Josefu Prokschovi (Göteborg, 9. 9. 1858 – fotokopie, inv. č. 2093. Originál ANM Praha, fond Dušek, inv. č. 909; rkp, něm., 4 f.).

Smetana děkuje za dopis a zasílá své aranžmá přede hry k Tannhäuserovi. Prosí Proksche, aby si kopii pořídil sám v Praze, zde je to obtížné, své skladby si opisuje sám. O Richardovi III., po dokončení zašle 16ruční úpravu. Tannhäusera upravoval přesně podle partitury, o vyznačených změnách. O kompozici Valdštýnova tábora. Přijímá nabídku skladeb k ensemblové hře, sám nemá nyní na tyto úpravy čas. O své dirigentské činnosti.

3. Dopis Josefa Proksche Bedřichu Smetanovi (Praha, 16. 10. 1858; rkp. perem, něm. – 2 f., pops. 4 p. + obálka – 225:143; pozn. pravý horní roh obálky odstřížen. MBS W 7/44, inv. č. 4868).

Omluva za opožděnou odpověď, chtěl zároveň odeslat své další instruktivní skladby k posouzení, bohužel není vše ještě hotovo. Dotazy ohledně formy zásilky. Zašle program zkoušky svého ústavu, na niž bude hráno Smetanovo aranžmá ouvertury Tannhäusera. O organizaci a zaměření ústavu. Chválí Smetanovu volbu komponovat Valdštýnův tábor, doufá, že jej uslyší v Praze. Díky za Scherzo z Triumfální symfonie, zařadí jej při příští zkoušce.

4. Dopis Josefa Proksche Bedřichu Smetanovi (Praha, 21. 12. 1858; rkp. perem, něm. – 2 f., pops. 4 p. + obálka – 210:138. MBS W 6/2, inv. č. 3593).

Ohlašuje zásilku tištěných ensemblových kusů a sbírky etud, zašle též Smetanovo aranžmá přede hry k Tannhäuserovi. Dotaz na Smetanův život a na hudební poměry

v Göteborgu. O studiích Franze Bendela ve Výmaru a o provedení jeho mše. Dotaz na nové Smetanovy skladby. O pedagogických dílech L. Köhlera. Pracuje na průvodci po klavírní literatuře.

5. Dopis Josefa Proksche Bedřichu Smetanovi (Praha, 8. 2. 1859; rkp. perem, něm. – 2 f., pops. 4 p – 225:142. MBS W 6/3, inv. č. 3594).

Hodnotí Repertorium L. Köhlera. Ve svém průvodci se chce vyhnout chybám, kterých se dopustil Köhler. O nových skladbách Smetany, děkuje za soupis jeho děl. Doporučuje komponovat chrámovou hudbu. Těší se na návštěvu B. S. v Praze, o pražských poměrech.

6. Dopis Josefa Proksche Bedřichu Smetanovi (Praha, 19. 5. 1864; rkp. perem, něm. – 2 f., pops. 2 p. – 228:146. MBS W 6/4, inv. č. 3595).

Zasílá 6. díl své klavírní školy.

Tolik k lokaci skladeb a autografů, resp. korespondence a další listinné pozůstalosti Josefa Proksche. Nototisky Prokschových skladeb (většina jich vyšla v jednom jediném vydání vlastním nákladem Prokschovým, výjimkou je Velká klavírní škola, kterou vydala podruhé německy a později i česky Marie Prokschová) jsou snadno dostupné ve všech institucích. Zpracovaných, tedy řádně osignovaných, rukopisů skladeb, o kterých se můžeme jen dohadovat, nepatří-li svým charakterem mezi autografy, je v Praze „oficiálně“ všehovšudy 7.

Domnívám se, že velkým přínosem v prokschovském bádání by mohl být důležitý objev, který jsem učinila za vydatné pomoci PhDr. Jitřenky Peškové v archívu Pražské konzervatoře při práci na své proseminární práci v roce 1999. Snad to byly právě mé neustále se opakující návštěvy archívu a dotazy na možné materiály o Josefu Prokschovi, které vyprovokovaly Jitřenku Peškovou, tehdejší vedoucí archívu, k důkladné prohlídce všech archiválií, a to i na místech, kde se běžně nehledají. Stalo se tak navíc evidentně po delší době. Jedině tak je totiž možno vysvětlit, že vzácný nález, který učinila, přišel až po delší časové prodlevě.

Objevila „tajemnou“ bednu plnou vzácných rukopisů. Snad je na tomto místě vhodné a výstižné použít termínu „tajemná“ proto, že nikdo neví, odkud, kdy a jak se do archívu dostala. Materiály v ní uložené nejsou vedeny v žádné evidenci, nemají tak ani žádný přírůstkový záznam. Obsah je ale bezesporu velmi vzácný. Většina materiálů jsou teoretické práce a spisy Prokschovy, např. různé přednášky a návody k výuce hudby,

nauka a výklad o harmonii, hudebních formách, rytmu, fuze, kontrapunktu, kompozici, tanečních formách aj., pojednání k dějinám hudby, poznámky ke klavírní škole atd. Veškeré tyto materiály mohou být „pouhé“ opisy, je ale docela možné, že jsou mezi nimi i vzácné autografy (resp. autorizované zápisy Prokschovy).

Vedle toho je zde skutečná vzácnost, totiž další z pohřešovaných ručně psaných seznamů žáků ústavu, tentokrát z let 1834-1845, hodnotný je i objev rukopisného nekrologu Josefa Proksche, který do časopisu Bohemia napsal A. W. Ambros (není ovšem jisté, jedná-li se skutečně o rukopis Ambrose, či opis nekrologu z novin někým dalším), nebo několik seznamů skladeb různých autorů, např. Marschnera, Pixise, Riese apod., patrně určeny k výuce atd. Jedná se tedy o sbírku velice hodnotných rukopisů.

Mezi nimi je ovšem patrně největším objevem Katalog Prokschova ústavu z let 1845-1849. Jeho bližší popis je ostatně součástí této diplomové práce. Kompletní seznam jednotlivých položek z nálezu předkládám na následující straně.

Tento nález byl překvapením nejen pro pracovníky archívu konzervatoře, ale i Českého muzea hudby a Muzea Bedřicha Smetany. Všeobecně se totiž dosud mělo za to, že Prokschova pozůstalost po několikaletém putování „před a za vodu“ (z ČMH do MBS a zpět) leží v bednách rozdělena mezi obě instituce. Jak se ale ukázalo, Praha ještě zřejmě nevydala všechna svá hudební tajemství.

Univerzita Karlova v Praze
Knihovna ústavu hudební vědy
Filozofické fakulty
nám. J. Palacha 2, Praha 1, 116 38

**Materiály, vztahující se k Josefu Prokschovi či jeho ústavu, uložené v Archívu
Pražské konzervatoře¹⁰⁸**

- 1) Paedagogie in besonderen Rücksichten auf Musik von J. P.
- 2) Skizzen zu Vorfragen über musikalische Paedagogie, Didaktik und Methodik
- 3) Die Rhythmik. Zweite Abtheilung.
- 4) Notizen zur Geschichte der Musikinstrumente.
- 5) Materialien und Notizen zum Entwurfe der musikalischen Geschichte als Lethende zum Unterrichte für Lehrer und Lehrende
- 6) Materialien und Notizen zur Geschichte der Musik 1857.
- 7) Die älteren Tanzformen
- 8) Der Tanz. Tanzmusik – Literatur.
- 9) Die einfachen Formen Der Tänze
- 10) Zur Geschichte der Klaviermusik
- 11) Der kunstgemüssige Vortrag. Beitrag zur allgemeinen Musiklehre.
- 12) Vom Vorträge
- 13) Skizzen zur musikalisch-pädagogischen Vortrage
- 14) Pädagogik
- 15) Musikalische Chrestomatie oder Auswahl vorzüglicher Claviercompositionen älterer und neuerer Musiker.
- 16) Die Lehre der musikalischen Figuration als Fortsetzung der Harmonielehre
- 17) Pädagogisch-musikalische Notizen für Kunstbildung
- 18) Der Musiklehrer des XIX. Jahrhunderts
- 19) Theoretisch-praktischer Unterricht für die Musik
- 20) Der Musiklehrer des 19. Jahrhunderts. Methodischer Leitfaden beim Clavier-Unterricht nach der Pestalozzischer Anschauungslehre von Jos. Proksch
- 21) Bertini (seznam skladeb)
- 22) Zur Geschichte der Claviercomponisten. Kritische Bemerkungen über Beethovens Klavierkompositionen.
- 23) Cathalog der Musikalien Sammlung des J. P.
- 24) Kurzgefasste Erklärung der gebräuchlichsten Tonstücke alter und neuer Zeit. Zum Gebrauche des musikalischen Unterrichts.

¹⁰⁸ Každá jednotlivá položka má své číslo, některé z nich obsahují větší množství volných listů a jsou převázány provázkem. Pokud není uvedeno jinak, jedná se o rukopisy.

- 25) Kurzgefasster Unterricht der Musikalischen Verzierungen
- 26) Die Lehre von Contrapunct und Die Fuge
- 27) Materialien zur grossen Pianoforteschule für die Musikbildungs-Anstalt des J. Proksch
- 28) Beiträge zur Methodik zum 3 Theile meiner Pianoforte Schule
- 29) Lehr- und Unterrichtsplan für die Methode des einfachen Klavierunterrichts von Joseph Proksch.
- 30) Methodischer Leitfaden nebst einem Lehr- und Unterrichtsplan im Pianofortespiel mit Verbindung der musikalischen Theorie nach der Methode des gemeinschaftlichen Unterrichts. Bearbeitet für die Lehrer und Schüler des Musikbildungs-Anstalt von Jos. Proksch
- 31) Alphabetisches Verzeichniss der Klaviercomponisten mit Angabe ihres Characters, ihrer Geburts und Lebenszeit
- 32) Der Musiklehrer des 19. Jahrhunderts. Methodischer Leitfaden beim Klavierunterricht.
- 33) Kompositionslehre, I. Abtheilung, 1. Band. Methodischer Leitfaden beim Unterrichte in der Kompositionslehre. Bearbeitet nach A. B. Marx für die Schüler der höheren klasse seiner Musikbildungsanstalt von Joseph Proksch.
- 34) Die Lehre von der Musikalischen Figuration bearbeitet von J. P.
- 35) Figurations – Beispiel – Buch
- 36) Imitations- oder Nachahmungs- Lehre aus Marpurgs-Abhandlung der Fuge, neu bearbeitet und herausgegeben von Simon Sechter zum Gebrauche für die Schüler der Musikbildungsanstalt des Joseph Proksch.
- 37) dtto
- 38) dtto
- 39) Musikalische Verzierungen. Materialien für der Unterricht der musikalischen Verzierungen
- 40) Die Lehre von der Melodie bearbeitet von J. P.
- 41) Aphorismen über Technik und Methodik des Klavierspieles
- 42) Die Lehre von den musikalischen Kunstformen von J. P.
- 43) Klavierwerke von Heinrich Cramer
- 44) Henri Herz
- 45) Heinrich Marschner's Klavierwerke
- 46) Charles Mayer's Klavierwerke

- 47) Peter Pixis
- 48) Ferdinand Ries
- 49) Claviercompositionen von Jaques Schmitt
- 50) Kullak Claviercompositionen
- 51) [Seznam žáků Prokschova ústavu od r. 1834 do r. 1845]¹⁰⁹
- 52) Musikbildungsanstalt Joseph Proksch. Programme (tisky)
- 53) Ordnung und Bedingungen des Unterrichtes an der Proksch'schen Musikbildungsanstalt (tisk)
- 54) Joseph Proksch. Nekrolog von Dr. Ambros
- 55) Bohemia. Freitag, 23. December 1864 (novinové vydání, které obsahuje nekrolog Josefa Proksche od A. W. Ambrose)
- 56) Allgemeine Deutsche Biographie, 129 und 130 Lieferung, Leipzig 1888 (tisk)
- 57) Lehrplan. Wegweiser im Gebiete des Clavierunterrichtes oder methodischer Leitfaden für den Clavierunterricht mit einem musikalischen Lehr- und Stundeplane für seine Musikbildungsanstalt bearbeitet von J. P., Prag 1884 (tisk)
- 58) Harmonie Lehre
- 59) Materialien für die musikalische Pädagogik
- 60) Die Lehre der musikalischen Figurations als Fortsetzung der Harmonielehre
- 61) Dritte Abtheilung. Die grösseren Rondoformen.
- 62) Notenbeispiele zur Harmonielehre
- 63) Prospectus einer Klavierschule (různé materiály ke Klavírní škole)
- 64) Skizzen zu Vorträgen über musikalische Pädagogik, Didaktik und Methodik (různé materiály k pedagogice, didaktice a metodice)
- 65) Die Oper in Frenkreich und Deutschland. Zeitbericht (různé materiály – seznamy skladeb, seznam žáků ad.)
- 66) M. Proksch 's Musikbildungsanstalt. Klassen-Buch.
- 67) Klavier-Werke von Robert Schumann (tisk s věnováním od Marie Prokschové)
- 68) Biographische Notizen zu dem Leben des am 17. October 1837 verstorberen Grossherzoglich-Sachsen-Weimarischen Kapellmeister und Ritter mehrerer Orden Johann Nepomuk Hummel – erster Klavierspieler seiner Zeit. Zusammengetragen von Max. Joh. Seidel.

¹⁰⁹ Položka nemá žádný titul.

- 69) Schuljahr 1888-89. Musikbildungsanstalt Marie Proksch.
- 70) Joseph Proksch. Biographisches Denkmal aus dessen Nachlasspapieren errichtet von Rudolf Müller - Professor am Staats Realgymnasium in Reichenberg. Reichenberg 1874 (tisk)

V. Katalog Prokschova ústavu z let 1845-1849

Ručně psaný katalog hudebního ústavu (Musikbildungsanstalt) Josefa Proksche našel na půdě archívu Pražské konzervatoře jeho současný vedoucí Miloslav Richter v září roku 2004. Nebyl tedy součástí „prvního objevu“ v archívu, který jsme učinily s Jitřenkou Peškovou v roce 1998. Katalog byl patrně uložen na jiném místě, než ostatní prokschovské materiály, což ovšem nemusí nutně znamenat, že se do archívu dostal jinou cestou. Stejně jako u ostatních položek, i u katalogu chybí jakýkoliv přírůstkový záznam či údaj, který by mohl pomoci při určení provenience, resp. datace.

Katalog je vázaný v pevných a silných deskách, jeho rozměry jsou 490 mm x 320 mm x 35 mm. Má 150 nečíslovaných stran (75 listů), přesto při popisu jednotlivých stránek katalogu užívám číslování stránek čistě pro přehlednost. Rukopisů katalog obsahuje několik, minimálně tři rozdílné.

Tři první strany jsou prázdné, kniha je popsána až od strany 4. Zde začínají seznamy žáků ústavu (v katalogu jsou to strany 4-14)¹¹⁰.

Na straně 15 pokračuje nalinkovaná tabulka, je ale prázdná.

Strany 16 a dále jsou nadepsány a nalinkovány tabulkou: *Schulbesuch-Tabelle der männlichen Zöglinge, Erste Abtheilung* (s. 16-17), resp. *Zweite Abtheilung* (s. 18-19); *Schulbesuch-Tabelle der weiblichen Zöglinge. Erste Abtheilung* (s. 20-21), resp. *Zweite Abtheilung* (s. 22-23). V těchto tabulkách věnovaných docházce, datovaných od října roku 1846 do ledna roku 1849, najdeme jména většiny posluchačů, předložená už v předcházejících seznámech žáků. Některá jsou přeškrtnutá. U jednotlivých měsíců jsou vepsána čísla, evidentně znamenající, kdy (který den v měsíci) měl ten který žák hodinu. Jen výjimečně u některých posluchačů v jistých dnech je v tabulce čárka, resp. přeškrtnutá čárka.

Strany 24-27 jsou pouze nalinkované a jinak prázdné. V levém horním rohu strany 24 se nachází letopočet 1849.

Tabulka školní docházky, která obsahuje stále tatáž jména posluchačů, opět rozdělená na chlapce a dívky, pokračuje od strany 28. Začíná říjnem, ovšem není zde uveden rok. Zdá se, že několik předešlých volných nalinkovaných listů bylo necháno

¹¹⁰ Tyto seznamy předkládám na s. 66-77 této práce.

pro možnost, že do ústavu nastoupí další žáci. Potom by tyto tabulky s. 28-29 (*Schulbesuch-Tabelle der männlichen Zöglinge, Erste Abtheilung*), 30-31 (*Zweite Abtheilung*), 32-33 (*Schulbesuch-Tabelle der weiblichen Zöglinge. Erste Abtheilung*) a 34-35 (*Zweite Abtheilung*) patřily k roku 1849 nadepsanému na prázdné straně 24. Na druhou stranu – tento typ tabulky pokračuje školním rokem 1847-1848 na stranách 48 ad. Tato jakási „nesystematičnost“ ukazuje zřejmě na to, že údaje z roku 1849 byly dopisovány dodatečně.

Strany 36-37 a 38-39 jsou zcela prázdné, ani nejsou nalinkované (opět tedy zřejmě ponechána možnost vkládání dalších jmen potencionálních posluchačů či jiných údajů), jen na straně 36 nahoře poznámka:

Jean Žemlička Oberamtmann am Bergstein №

2ten Stock

Helene Žemlička Alt 13 Jahren (mit Verkenntnissen)

Sind nicht wiedergekommen

Na stranách 40-41 se nachází tabulka *Tagesbericht*. Obsahuje mj. údaje o tom, co který žák, resp. žáci (jednalo se o ensemblové vyučování) hráli kdy na své hodině.

Strana 42: předcházející tabulka zde je přerušena zápisem *Conferenz am 6. August 1847*. Zápis z uskutečněné konference obsahuje poznámky o některých vybraných žácích, např. kdo onoho roku vstoupil do ústavu a kdo ho opustil. Tabulka nových posluchačů za rok 1847 (konkrétně jsou uvedeny měsíce září, říjen a listopad) pokračuje i na straně 43.

Strana 44 nabízí zajímavý souvislý text, který komentuje škody a následky, jež v ústavu zanechaly události revolučního roku 1848:

Juni 28 1848.

Anmerkung.

Durch die Revolution am 12. juni 1848 erlitt auch die Anstalt in materieller Hinsicht bedeutenden Schaden:

1. Wurde das Lokale zum Theil beschädigt, besonders aber verunreinigt durch den Belagerungszustand in welchen unser Haus durch mehrere Tage versetzt wurde.

Am 1. Tage wurde das Haus von Studenten, Swornost und Proletariaren hart mitgenommen. An denselben Tage wo noch kein Soldat in der Anstalt war, wurden mehrere Kleidungsstücke und ein Päckchen Silberzeug im Werthe circa 60 f cm aus dem Ofenloche im Schlafzimer wohin es versteckt war, wahrscheinlich von Proletariaren entwendet.

Am 13. eroberten und besetzten die Soldaten das Haus. Es wurde nichts geplündert.

Am 14. besetzte die Nationalgarde das Haus.

Am 15 schlief Hr. Neumann und Herr Koehler in der Anstalt.

Von nun an verliess das sämmtliche Lehrpersonale die Anstalt bis am 24. Juni wo der Direktor und einige Herrn Lehrer von ihre Flucht zurückkehrten.

2. Wurde der Unterricht durch die ganze Revolutionszeit von 10. bis 26. unterbrochen.

3. Traten oder blieben mehrere Schüller weg, wegen den Folgen der Revolution. Erst am 26. begann wieder die 1. Unterricht doch finden sich die Schüller nur sparsam ein.

Verzeichniss der Zöglinge welche nach der Revolution wegblieben: Rosina Löschner empfähl[t] sich am 30. Juni 1848. n. b. Carl Masner blieb schon anfangs Juni wegen Studenten Ferien aus.

Strana 45: *Protokoll beim Schlusse des Schuljahres 1848.* V této zprávě je uveden jakýsi přehled absence žáků, u jmen jsou poznámky *keine, ferien* (někde počet dní prázdnin – např. 14 Tage ferien), či *geht ab*.

Strany 46-47: *Jährlicher Ausweis im August 1848.* Ke každému z několika jmen vybraných posluchaček (*Gärtelgruber Karol., Graff Hedwig, Ludvik Olga, Buwa Ernestine, Roll Klotilde, Althschul Philippine, Suschitzky Marie, Merolt Albina a Binder Amalia*) je připsáno pár poznámek – mj. kdy vstoupila do ústavu, jaké je její chování (*sitten*), kam došla v repertoáru, či jakési jednoslovné hodnocení (*Fleiss, Fortgang*).

Následují opět tabulky školní docházky: s. 48-49 *Schulbesuchtablelle für die männlichen Zöglinge der ersten Abtheilung*, s. 50-51 ... *der zweiter Abtheilung* (nahore na straně 50 připsáno *im Jahre 1847-1848*); s. 52-53 *Schulbesuchtablelle für die weiblichen Zöglinge der ersten Abtheilung*, s. 54-55 ... *der zweite Abtheilung*.

Na straně 56 začíná série tabulek jakéhosi hodnocení žáků. Nad samotnou tabulkou je nadepsán rok 1847. V horizontální ose tabulky jsou údaje: *Monat – Tag – Namen – Weibliche Zöglinge – Sitten – Fleiss – Fortgang – Anmerkung*. V sloupcích *Sitten* a *Fleiss* nacházíme zkratku *sg.* (zřejmě = sehr gut) nebo slovo *vorzüglich*. Ve sloupci *Fortgang* pak *gt.* (= gut), *gross* nebo také *vorz.* (= vorzüglich). S výjimkou strany 57 (a 58), která je čistá a částečně utržená, a další prázdné strany 69, pokračuje tato tabulka až do s. 71 (strana 60 je už ale nadepsána rokem 1848 a od této stránky také přibývá ve sloupci *Anmerkung* údajů o repertoáru posluchačů, v některých případech i

poznámka *krank*), od strany 64 pod nadepsaným rokem 1848 totéž pro chlapce – *männliche Zöglinge*, 70-71 zase dívky.

Strany 72-73, 74-75 prázdné, zřejmě opět jako rezerva pro potenciální rozšíření či doplnění záznamů.

76-111: tyto strany patří zkušebním protokolům *PRÜFUNGS PROTOKOLL*. Opět se vyplňují údaje jako v předešlých tabulkách: *Monat – Tag – Namen – Männliche, resp. Weibliche Zöglinge – Sitten – Fleiss – Fortgang – Anmerkung*. Rozdíl oproti minulým „hodnotícím“ tabulkám je v tom, že v tomto případě jsou posluchači, resp. posluchačky děleni po skupinách, ve kterých byli ensemblově vyučováni (nejčastěji se jedná o skupinky čtyřčlenné, výjimkou ale nejsou ani osmičlenné skupiny). Uvedeny jsou skladby a cvičení, které byly předmětem zkoušky (s. 101 prázdná, na s. 102 začínají protokoly dívek).

112-117: *PRÜFUNGS EXTRACT für den Abschluss des Curses 1847*. Na levé straně (dvojstránky) uvedena jména (dívky a chlapci samozřejmě zvlášť) a u nich hodnocení píle (*Fleiss*) a chování (*Sitten*), na pravé straně místo pro poznámky (*Bemerkungen*). Od s. 112 jsou žáci vedle *männliche x weibliche* dělení do skupin I – V (*Abtheilung*), možná „výkonostních“, a také podle toho, navštěvují-li školu dopoledne nebo odpoledne (*Vormittags x Nachmittags*).

118 prázdná strana.

119-127 *PRODUCTIONEN. Abendunterhaltungen ad. 1846, resp. 1847. Tittel - - Bemerkungen*. Zde se dovídáme, jaké kusy se provozovaly pravděpodobně na veřejných zkouškách v letech 1846 a 1847 a kdo je hrál. Produkce se konaly 1., 8., 15., 22. a 29. března roku 1846. V roce 1847 pak podle zápisů probíhaly zkoušky od konce února: 28. 2., 7. 3., 14. 3., 21. 3. a 27. 3. Tvrzení, že se jednalo nikoli o hudební večírky, koncerty, ale o skutečné „pololetní“ zkoušky posluchačů, nasvědčuje i fakt, že v březnu těchto dvou let zeje docházkový seznam prázdnou, posluchači nechodili na hodiny, tudíž v této době zřejmě absolvovali právě tyto veřejné zkoušky.

128 prázdná strana.

129-133: *JOURNAL für die ferialezeit von 10. August 1848 angefangen*. Někteří žáci pravděpodobně docházeli k Prokschovi i v době letních prázdnin, v této tabulce o nich najdeme záznamy, včetně části dne a hraných skladeb: *Tag – Vormittag x Nachmittag – Name – Repertoire*.

134 prázdná strana, po které následují 4 vytrhnuté listy (do celkového počtu stran nezapočítané).

Strana 135 *VERZEICHNISS DERJENIGEN SCHÜLER WELCHE SAMSTAG GEWÖHNLICH ZU SPÄT KOMMEN*. Obsahuje 18 jmen a časy příchodu (od 10 ½ Uhr, přes 11, 11 ¼, 11 ½, až dokonce k 11 ¾).

136 prázdná strana.

137-139: *VERZEICHNISS der Zöglingen vorgeliehenen Musikalien und Bücher*. Seznam žáky vypůjčených hudebnin a knih z obsáhlé Prokschovy knihovny. Sloupce *Monat – Tag – Namen – Titul – Zurick gebracht (Monat/Tag) – Anmerkung*. Často byly vypůjčovány např. etudy a skladby Bachovy, Bertiniho, Cramerovy, Czernyho. Dále mj. Chopin, Gluck, Mendelssohn–Bartholdy.

140-143 prázdné stránky.

Strana 144: vlevo nahoře několik poznámek k výpůjčkám.

Strana 145 je nadepsaná *EMPFEHLENSWERTHE MUSIKALIEN*. Je nalinkovaná, ovšem prázdná, stejně jako strana 146.

Následují dvě další tentokrát vystříhnuté (tedy nečíslované) strany.

147-149: *ZUR AUFNAHME VORGEMERKT*. Zřejmě údaje od nových adeptů k přijímacím zkouškám: *MT – Tag – Namen – Alter – Namen und Stand der Eltern – Geburts ort – Wohnung – Welche öffentliche Schule besucht – Anmerkung*. U některých jmen pozn. *anticip.*, resp. *anticipando* (možná znamenající předběžné přijetí uchazeče?), *nicht gekommen* (nedostavil se ke zkoušce?), *ohne Verkenntniss* (?).

150 poslední, prázdná strana.

Vzhledem k tomu, že data často nejsou v katalogu uváděna přísně chronologicky, lze předpokládat, že katalog byl nalinkován dopředu na určitý rok, pak záměrně vynecháno několik volných listů a další rok se – bylo-li ještě místo, právě tam pokračovalo. Pokud se nezbytného místa nedostávalo (hrozilo, že by se např. tabulka nevešla), nalinkovala se nová tabulka dozadu, na volné listy v katalogu. Čímž je možné vysvětlit zdánlivě neuspořádané vedení knihy, co se letopočtů týče.

Následující seznamy žáků předkládám v téže „tabulkové“ podobě, v jaké je najdeme hned na začátku katalogu (na stranách 4-14). Jsou to posluchači, kteří navštěvovali Musikbildungsanstalt v letech 1845 ad. Právě tato jména pak figurují ve všech zmíněných tabulkách a seznamech v celém katalogu. V některých případech se rozcházejí ve tvaru jména s údaji, které předkládá v Abecedním seznamu žáků

Prokschova ústavu v letech 1830-1880 Antonín Špelda¹¹¹. Vzhledem k tomu, že jsme oba čerpali z materiálů, které jsou psány kurentem a nebylo vždy právě snadné písmo rozluštit se stoprocentní jistotou o správnosti našeho počínání, mohli jsme dojít k rozdílným závěrům-jménům poměrně snadno. Majíc však Špeldův seznam k dispozici a s ním tudíž možnost konfrontace, domnívám se, že v několika případech, kdy se naše „názory rozešly“, mohu ručit za správnost svých údajů.

Špelda často uvádí dva tvary příjmení posluchačů – přednostně český, případně (a ne vždy důsledně) v závorce i původní – německý tvar. Křestní jména zásadně překládá, resp. počešťuje. Stejně tak i příjmení, pokud pro ně existuje český ekvivalent. Autorka této práce nechává naopak jména i příjmení v původním tvaru tak, jak jsou uvedena v katalogu. Zdvojené hlásky Špelda neuvádí – užívá jednoduchého tvaru (místo Graff tedy Graf apod.). Německé tvary, např. *ph* uvádí vždy jako *f*, *tz* jako *c*, *sch* jako *š* ad.) Spřežky převádí do českého tvaru s háčkem (Krczka Lev – Krčka Lev).

Křestní jména Špelda zásadně předkládá v češtině, přepisují jejich seznam (původní tvar – počeštěná verze): Ambros – Ambrož, Anton – Antonín, Franz – František, Friederich – Bedřich, Gottlieb – Bohumil, Johann – Jan, Joseph – Josef, Ludwig – Ludvík, Moritz – Mořic, Rudolph – Rudolf, Wenzel – Václav.

Dívčí příjmení Antonín Špelda samozřejmě přechyluje, křestní jména opět překládá či počešťuje: Clothilde – Klotylda, Elise, resp. Elisabeth – Elisa, resp. Alžběta; Emma – Ema, Henriette – Jindřiška, Johanna – Jana, Katharina – Kateřina, Mathilde – Matylda, Pauline – Pavla; Rosina, resp. Rosa či Rosalia – Růžena, Sydonia – Sidonie, Sophie – Žofie, Theresia – Terezie, Wilhelmine – Vilemína.

Ačkoliv Špeldou předložený seznam posluchačů má zahrnovat jména všech, kteří kdy v Praze u Proksche studovali (v letech 1830-1880), našla jsem v katalogu několik jmen chovanců či chovaneček navštěvujících školu v letech 1846-1849, která v tomto seznamu z nejasných důvodů nefigurují.

¹¹¹ A. Špelda (viz pozn. 25), s. 87-94.

Verzeichniss
sämtlicher Zöglinge an der Musikbildungsanstalt
in Schuljahre 18⁴⁵ auf 46

Namen	Eingetreten	Alter	Namen und Stand der Eltern	Geburtsort und Kreis	Gegenwärtige Wohnung	Welche öffentliche Schule er besucht
Filek Rudolph	Oktbr. 1839					
Horn Eduard	Mai 1839					
Proksch Theodor	Mai 1839					
Krabetz Ferdinand	Oktbr. 1840				Eiermarktg. 264/3	
Engelberth Wenzel	Oktbr 1841					
Richter Karel	Oktbr. 1841					
Schäffner Cornelius	Oktbr. 1841					
Wilhartitz Adolph	Januar 1842					
Smolik Gottlieb	Juni 1842					
Smolik Otomar	Juni 1842					
Fischer Karel	10. Sptbr. 1842					
Masner Karel	29. Sptbr. 1842					
Wunsch Karel	1. Oktbr. 1842					
Bitterlich Ignaz	1. Oktbr. 1842					
Beuer Ferdinand	2. Oktbr. 1842					

Namen	Eingetreten	Alter	Namen und Stand der Eltern	Geburtsort und Kreis	Wohnung	Welche öffentliche Schule er besucht
Thomas Eduard	4. April 1843					
Hauptmann Ferdinand	1. Septbr. 1843					
Kompach Franz	1. Septbr. 1843					
Bubak Joseph	1. Septbr. 1843					
Graff Gustav	1. Oktbr. 1843					
Friedrich Franz	5. Oktbr. 1843					
Polak Karl ¹¹²	6. Oktbr. 1843					
Haase Rudolph	6. Oktbr. 1843					
Novak Bohuslav	8. Novbr. 1843					
Herfurth Joseph	8. April 1844					
Maschka Julius	23. April 1844					
Fanta Wenzel	25. April 1844	9 J.	Kaspar Med. Dr.	Prag	Breiteg. 570/2	II. Triv. Schkl.
Pietsch Joseph	3. Sptbr. 1844					
Seeman Johann	3. Sptbr. 1844					
Hospodar Anton	1. Okbr. 1844					
Hlasywetz Ludwig	1. Oktb. 1844					
Haase Robert	4. Oktbr. 1844					
Haase Emil	4. Oktbr. 1844					
Setzer Gabriel	8. Oktb. 1844					
Stiasny Gustav	8. Oktbr. 1844	12 J.	Philipp Bräuermeistr	Prag	Kozirsch	IV. Hptschle.

¹¹² Jméno je v katalogu třikrát přeškrtnuto.

Namen	Eingetreten	Alter	Namen und Stand der Eltern	Geburtsort und Kreis	Wohnung	Welche öffentliche Schule er besucht
Schalek Gustav	Oktbr. 1844		Jos. Antiquar Buchhändler	Prag	Fleischmarkt gasse 683/1	Pianisten I. Cat.
Eichler Joseph	3. Mai 1845		Jos. Kaufmann	Prag		
Ruß Johann	2. Sptbr. 1845		Johann Spenglermeister	Prag	Schwefelg. 924/1	
r.Friedberg August	2. Sptbr. 1845		August Wirtschaftsrath	Prag	Wasserg. 697/2	
Erben Johann	Sptbr. 1845		Johann Hausbesitzer	Prag	Postg. 316/1	
Scheibner Adolph	17. Sptbr. 1845	8 J.	Anton Postamst Official	Prag	Marien platz 102/1	
Watzka Gustav	17. Sptbr. 1845	9 J.	Johann Magistratsrath	Prag	Marieng. 920/2	
Krammer Johann	13. Nber. 1845	10.	Josef Baumeister	Prag	? 1096/2	
Wilhartiz Andreas	8. Jännes. 1846	13.	Mates Hofbesitzer	Prag	Jacobsgasse 648	4. Classe
Moritz Erben ¹¹³	1. Sptbr. 1846	7.	Johann Hausbesitzer	Prag	Wasserg. 697/2	
Müller Karl	1. Sptbr. 1846	8.	Rudolph Historienmaler	Prag	Kornthorng. 569/2	
Zweigelt Rudolph	10. Septr. 1846	12 J.	Karl	Schö...?	Karolinum N°5	
Zweigelt Moritz	-//-	8 J.	-//-	-//-	-//-	
Gregor Julius	1. Oktb. 1846	9	Skworetz Justitiär		Bei Hr. Fischer	
Altschul Friedrich	1. Oktb. 1846	6	Elias Handelsmann	Prag	784/2	
Schneider Friedrich	1. Oktb. 1846	7 J.	Johann Silberarbeiter	Prag	78/2	
Stickel Ottokar	1. Oktb. 1846	9 J.	Franz Dct. Med.	Prag	Neue Allee 506/1	
Rinda Wenzel	1. Oktb. 1846	9 J.	Johann Kaufmann	Prag	Rossmarkt 961/1	
Heichenwalder Eduard	1. Oktb. 1846	8 J.	Simon Caffetier	Prag	Reiterg. 1021/2	
Flat Karl	1. Oktb. 1846	16 J.	Karl Justitiär	Milowitz	Hibernerg. 999/2	
Kauders Emil	6. Okt. 1846	15 J.	Benjamin Geschäftsführer	Prag	719/1	
Stickel Ferdinand	22. Okt. 1846	10 J.	Gottlieb Gastwirth.	Prag	Zeltnerg. 588/1	

¹¹³ Vzhledem k totožné adrese pravděpodobně bratr Johanna Erbena, pisatel zřejmě zaměnil křestní jméno a příjmení

Namen	Eingetreten	Alter	Namen und Stand der Eltern	Geburtsort und Kreis	Wohnung	Welche öffentliche Schule er besucht
Katz Joseph Julius	15. April 1847	10 J.	Jos. Joachim Katz Holzhändler	Borohradek Königg.	Kohlm. b. Dctor Wessely	4. Kl. Privat
Obst Gustav	12. Nvbr. 1847	6	I. U. D. Gustav	Krahlkostitz	Prag Ruzowa 798	Privat
Schiffner Eduard	2. Sptb. 1847	12 J.	Anton Sch. Kürschnermeister	Prag	Neue Allee 59	
Tischer Joseph	1. Oktb. 1847	10	Wilhelm Amtmann in Čatetz		Golden gasse 215	3. Hptschule
Janeczek Robert	1. Oktbr. 1847	10	Josef Burggraf in	Skworetz	107	I. Gram.
Gregor Ottokar	1. Oktb. 1847	9	Justitiär in	Skworetz	Bei Hr. Fischer	3. Hptsch.
Stretti Ambros	1. Oktb. 1847	9	Karl St. Kaufmann			
Krczka Lev	2. Oktb. 1847	7	Cyryll K. Kaufmann			

Univerzita Karlova v Praze
 Knihovna ústavu hudební vědy
 Filozofické fakulty
 nám. J. Palacha 2, Praha 1, 116 38

Namen	Eingetreten	Alter	Namen und Stand der Eltern	Geburtsort und Kreis	Wohnung	Welche öffentliche Schule sie besucht
Klaus Wilhelmine¹¹⁴	Dezbr. 1839					
Hawranek Elise	Septbr. 1840					
Lange Johanna	Mai 1840					
Khittel Katharina	Oktbr. 1840					
Batka Anna	Septbr. 1841					
Müller Marie	Oktbr. 1841					
Riedel Bertha	Oktbr. 1841					
Jahnu Paulina	Febr. 1842					
Kummer Marie	Oktbr. 1840					
Thomas Emilie	Juni 1842					
Proksch Marie	Juni 1842					
Mitterbacher Elise	2. Sptbr. 1842					
Löschner Rosina	9. Sptbr. 1842					
Neverkla Rudolphina	12. Sptbr. 1842					
Rahgheri Antonia	27. Sptbr. 1842					
Schönberger Rosa	3. Oktbr. 1842					
Lippa Anna	2. Novbr. 1842					
Horn Antonia	1. Juni 1843					
Erben Henriette	1. Sptr. 1843					
Kentner Elise	1. Sptr. 1843					
Kraus Johanna	2. Sptr. 1843					
Auge Leontine	4. Sptr. 1843					
Lederer Katharina	6. Sptr. 1843					

¹¹⁴ Je s podivem, že tuto – jednu z nejslavnějších žaček Prokschova ústavu ve Špeldově seznamu nenajdeme.

Namen	Eingetreten	Alter	Namen und Stand der Eltern	Geburtsort und Kreis	Wohnung	Welche Schule sie besucht
Heythum Rosalia	10. Sptbr. 1843					
Graff Mathilde	12. Sptbr. 1843					
Hoffmann Augusta	1. Oktbr. 1843					
Moschotzy Sydonia	6. Oktbr. 1843					
Ringhoffer Fanni	7. Oktbr. 1843					
Reisenauer Elisabeth	10. Oktbr. 1843					
Umlauf Gabriela	15. April 1844					
Umlauf Sophie	15. April 1844					
Rozmitalsky Agnes	15. Mai 1844					
Beyer Franziska	1. Sptbr. 1844					
Leiner Johanna	1. Sptbr. 1844					
Spirk Johanna	2. Oktb. 1844					
Khittel Emma	2. Oktb. 1844					
Grund Theresia	2. Oktb. 1844					
Merolt Karoline	3. Oktb. 1844					
Merolt Wilhelmine	3. Oktb. 1844					
Bonté Marie	Juni 1845					
Tomaschek Gabriela	10. Sptbr. 1845	10 J.				
Bartel Anna	10. Sptbr. 1845					
Jirawsky Marie	12. Sptbr. 1845	11 J.				
Stöhr Leopoldine	10. Sptbr. 1845	7 J.				

Namen	Eingetreten	Alter	Namen und Stand der Eltern	Geburtsort und Kreis	Wohnung	Welche öffentliche Schule sie besucht
Batka Henriette	1. Oktbr. 1845	9 J.	Matrialist	Prag	Bergstein	Privat
Finke Marie	1845	14	Jos. Rechtsfreund	Reichenberg	in der Anstalt	-/-
Fesch Anna			Joseph Rechtsfreund	Reichenberg		-/-
Danesch Louise	3. Novbr. 1845	14	Anton Brauer	? bei Krumau	Grosst. 603/1	-/-
Horn Pauline	4. May 1846	7½J.	J. B. Horn Kaufmann	Prag	Zeltnerg. 1	-/-
Kraus Clotilde	4. May 1846	10 J.	Felix k. k. Regimentsarzt	Prag	Herreg. 2	-/-
Claudius Johanna	4. May 1846	8½J.	Mathias Kaufmann	Prag	Langeg. 727/2	-/-
Umlauft Fanny	1. Sept. 1846		Florian Kaufmann	Prag		
Khittel Jenny	1. Sept. 46	8 J.	Joseph k. k. Hptmann			
Thum Emma	1. Sept. 1846	14 J.	Johann k. k. Polizei Oberkommissär			
Hermine Auge¹¹⁵	1. Sept. 1846	9 J.	+ Jos. k. k. Münzbeamter		AltstadtR.	
Suschitzky Marie	9. Septb. 1846	8 J.	Johann Handelsmann			
Nikodem Marie	10. Septb. 1846	11 J.	+ Hausbesitzer	Prag	Obstmkt. 572	
Merolt Albina	30. Septb. 1846	8 J.	Franz I. U. Dr.	Prag	Wasserg.	
Wallman Julie	30. Septb. 1846		?	Reichenberg		
Kurssa Marie	30. Septb. 1846	10 J.	+ Jos. Hausbesitzer	Prag	Neue Allee	
r. Schwarzer Louise	1. Okt. 1846	9 J.	Ernst ?	Wien	Hradschin 174	
Althschul Philipyna	2. Sept. 1846	7 J.	Elias Handelsmann	Prag	Rossmarkt 784	
Roll Klotilde	2. Sept. 1846	7 J.	Leopold Kaufmann	Prag	Graben	
Dawid Franziska	5. Oktb. 1846	10 J.	Wirtschaftsrath	Könighal	In Könighal	
Schmidt Marie	14. Oktb. 1846	12 J.	August Universitätsdiener	Prag	In Collegium	
Beneschowsky Emma	1. Okt. 1846	9 J.	Franz	Pardubitz	Heinrichs gasse	

¹¹⁵ Zřejmě opět vyměněné křestní jméno za příjmení.

Namen	Eingetreten	Alter	Namen und Stand der Eltern	Geburtsort und Kreis	Wohnung	Welche Schule sie besucht
Karasek Auguste	26. April 1847	14 J.		Reichenberg	Michaels gasse	
Sigmund Wilhelmine	26. April 1847	14 J.		Reichenberg	-//-	
Gärtlgruber Karolina	1. Sptbr. 1847	10 J.	k.k. ? Major u. fortifikations=Lokal=Direktor	in Mähren	MarienR. N. 142	
Kodweiss Sophie	15. Sptbr. 1847	8½J.	Friedrich J. U. Dr.	Prag	Krakau gasse	
Pleschner Albina	15. Sptbr. 1847	8 J.	J. Handelsmann	Prag	Schwefelg.	
Graff Hedwig	1. Oktb. 847	8 J.	Joseph Kaufmann	Prag	Kohlmarkt	
Beczwarz Marie	1. Oktb. 847	8 J.	Thomas Viehhändler	Prag	Gürtlerg. 722/42	Priwat bei Fräulein Horak
Thum Gabriela	846	13 J.	Johann Polizei Oberkommissär	Prag		
Rechtenberg Leonie	3. Januar 1848	9 J.	Ambros Rechtenberg	Wien	Altstädter Ring 935	
Ludwig Olga	14. Febr. 1848	11¼J.	Wenzel Oberamtmann	Cosmonos	Heuwags. platz 977	
Klibert Anna	April 3 1848	7 J.	J. U. D. Johann K.	Prag	Schwefelg. N. 473	
Klibert Marie	April 3 1848	6 J.	-//-	-//-	-//-	
Zintel Sophie	3. Juli 1848	12	Ignaz Kaufmann	Prag	1247/II.	
Mussik Wilhelmine	2. Okt. 1848	9	Dr. Juris			
Buschbeck Emilie	2. Okt. 1848	8	Kaufmann			
-//- Johanna	2. Okt. 1848	7				

Cathalog

sämmtlicher Zöglinge der Musik Bildungsanstalt im Pianofortespiel mit Verbindung der Theorie des Jos. Proksch für den Lehrkurs von 1. Septbr. 1845 bis 31. August 1846.

Namen der Zöglingen	Alter	Eingetreten	Geburtsort und Kreis	Namen und charakter des Vaters	Wohnung	Literarischer Unterricht	¹¹⁶	¹¹⁷	¹¹⁸
Beuer Ferdinand	14 J.	2. Oktbr. 1842	Reichenberg	Joseph Tuchmachermeister	? 708	IV. Gram.			Zahl
Bitterlich Ignaz	15 J.	1. Oktbr. 1842	Varnsdorf	Ignaz Wundarzt	Johannisbergg. 323/3	IV. Gram.			--/
Bubak Joseph	10 J.	1. Sptbr. 1843	Münchengrätz	Johann Schullehrer in Kloster bei H.	Spornerg. 209/3	IV. Hptschle			--/
Eichler Joseph	9 J.	3. Mai 1845	Prag	Joseph Kaufmann	? platz 18/1	I. Gram.			--/
Eingelberth Wenzel	14 J.	Oktbr. 1841	Uhřitz	Wenzl Amstdirektor	Rossmarkt 832	IV. Gram.			--/
Erben Johann	9 J.	1. Sptbr. 1845	Prag	Johann Hausbesitzer	Postg. 316/1	3. Hptsch.			--/
Filek Rudolph	15 J.	Oktbr. 1839	Prag	Joseph k.k. Gub. Rath	Neue Allee 961/1	II. Gram.			--/
Fischer Karl	10 J.	10. Septb. 1842	Prag	Jakob Kunst u. Mus. händler	Obstmarkt 575/1	III. Hptsch.			--/
Friedrich Franz	12 J.	5. Oktbr. 1843	Schwarz Kosteletz	Alexander Burggraf	Waldsteing. 151/3	II. Gram.			--/
r. Friedeberg August	6 $\frac{1}{2}$ J.	2. Sptbr. 1845	Prag	August Wirthschaftsath	Wasserg. 697/2	Priwat			--/
Graff Gustav	9 J.	1. Oktbr. 1843	Prag	Joseph Kaufmann	Ritterg. 405/1	Priwat			--/
Haase Rudolph	9 J.	6. Oktbr. 1843	Prag	Rudolph J. U. Dr.	Lilieng.	--/			--/
Haase Robert	10 J.	4. Oktbr. 1844	Prag	Andreas	--/	--/			--/
Haase Emil	9 J.	4. Oktbr. 1844	Prag	Andreas	--/	--/			--/
Hauptmann Ferdinand	9 J.	1. Septbr. 1843	Prag	Johann Tuchhändler	Rossmarkt 787/2	--/			--/
Herfurth Joseph	12 J.	8. April 1844	Münchengrätz	Joseph ?	Röhrigasse 1081/2	IV. Hptsch.			--/
Hlasywetz Ludwig	12 J.	1. Oktbr. 1844	Reichenberg	Philipp Apotheker	Röhrigasse 1081/2	II. Gram.			--/
Hora Eduard	14 J.	Mai 1839	Prag	Wenzl Kaufmann	Röhrigasse 1081/2	IV. Gram.			
Hospodař Anton	8 J.	1. Oktbr. 1844	Prag	Anton Kaufmann	Eisengasse 941/1	II. Hptsch.			--/

¹¹⁶ Sittliches Betragen

¹¹⁷ Fleiss und Fortgang

¹¹⁸ Ober Zahl

Kompach Franz	11 J.	1. Septbr. 1843	Prag	+ Wenzel Schneidermeister	Goldengasse 215/1	II. Gram.			
Krabetz Ferdinand	14 J.	Oktbr. 1840	Prag	Joseph ?	Eiermarkt 3	IV. Gram.			--/
Masner Karl	12 J.	29. Sptbr. 1842	Prag	Karl Staatsbüsh. Official	Leonhardi ptz. 12/1	Priwat			--/
Maschka Julius	8 J.	23. April 1844	Prag	Karl Kaufmann	Franzis. platz 725/2	Priwat			--/
Nowak Bohuslav	12 J.	8. Novbr. 1843	Prag	Georg Gastwirth	Lederhaus g. 488/1	I. Gram.			--/
Pietsch Joseph	9 J.	3. Sptbr. 1844	Prag	Joseph Rewident	Judengarten 55/2	Priwat			--/
Polak Karl	12 J.	6. Oktbr. 1843	Humpoletz	Emanuel Bestandmann	Gemeindehofg. 799/1	III. Gram.			--/
Proksch Theodor	12 J.	Mai 1839	Prag	Joseph Direktor d. Anstalt	-	III. Gram.			--/
Richter Karl	13 J.	Oktbr. 1841	? Budw. kr.	Johann Direktor in Čzimelitz	Rossmarkt 893/2	IV. Gram.			--/
Russ Johann	11 J.	2. Sptbr. 1845	Prag	Johann Spenglermeister	Schwefelg 467/1	I. Gram.			--/
Schalek Gustaw	9 J.	Oktbr 1844.	Prag	Joseph Antiquarbuchsler	Fleischmarkt gasse 683/1	Priwat			Zahl
Schäffner Cornelius	11J.	Oktbr 1841	Prag	Med. Dr.	Sophieninsel 228/2	II. Gram.			--/
Scheibner Adolph	8 J.	17. Septb 1845	Prag	Anton Oberpostamst	Marienplatz 102/1	1. Gram.			--/
Seemann Johann	9 J.	3. Sptbr 1844	Prag	Johann Steueramst liquidator	Leonardi pl. 12/1	III. Hptschle			--/
Setzer Gabriel	11J.	8. Oktbr 1844	Prag	Joseph k.k. Linienbeamter	Malthezer pl. 475/3	III. Hptschle			--/
Smolik Gottlieb	10J.	8. Juni 1842	Prag	Mathias Schneidermeister	Eisengasse 491/1	Priwat			--/
Smolik Ottomar	11J.	8. Juni 1842	Prag	--/	--/	--/			--/
Thomas Eduard	15J.	4. April 1842	Leipzig	Eduard Maschinenfabrikant	Karolinenthal	Priwat			--/
Watzka Gustav	9 J.	17. Sptbr 1845	Prag	Johann Magistratsrath	Marieng. 920/2	IV. Hptschle			
Wilhartitz Adolph	10J.	Januar 1842	Prag	Joseph Handelsmann	Kohlmarkt 510/1	Priwat			Zahl
Wunsch Karl	13J.	1.Oktbr 1842	Prag	Johann Wirtsschaftsrath	Bartholomeg. 308	IV. Gram.			--/
¹¹⁹									

¹¹⁹ Tři vynechané řádky oddělují chlapecké posluchače od dívek.

Auge Leontine	9 J.	4. Sptbr 1843	Prag	+ Joseph k.k. Münzbeamter	Altstadt. ring	Priwat			Za hlt
Bartel Anna	16J.	10. Sptbr 1845		+ Joseph Kaufmann	Im Urschulinen Kloster	-/-			-/-
Batka Anna	12J.	Septbr 1841	Prag	Wenzel Matrialist	Bergstein 357/1	Priwat			-/-
Batka Henriette	9 J.	1. Oktbr 1845	Prag	-/-	-/-	-/-			-/-
Beyer Franziska	10J.	1. Septbr 1844	Prag	Franz Bergwerkbesitzer	Michaels gasse 510/1	-/-			
Bonté Marie	14J.	Juni 1845	Reichenberg	Ferdinand Bräuermeister	Jesuiteng. b. H. Ryba	-/-			-/-
Clauss Wilhelmine	13J.	Septbr 1839	Prag	+ Karl Friedrich ? fabrikant	Heinrichs g. 939/2	-/-			-/-
Erben Henriette	10J.	1. Septbr 1843	Prag	Winzenz Ständ. Registrator	Badegasse 227/2	-/-			-/-
Fesch Anna	14J.	Oktbr 1845	Reichenberg	Jos. Fesch Kaufmann	Rossmarkt 820/2	-/-			-/-
Finke Marie	15J.	Oktbr 1845	Reichenberg	Joseph Rechtsfreund	In der Anstalt	-/-			-/-
Graff Mathilde	11J.	12. Sptbr 1843	Prag	Joseph Kaufmann	Rittergasse 405/1	Priwat			-/-
Grund Theresia	11J.	2. Oktbr 1844	Prag	Joseph Schneidermeister	Obstgasse 761/2	-/-			
Hawranek Elise	12J.	Sptbr 1840	Prag	Wenzel Handelsmann	Malthezer pl. 481/3	-/-			
Heythum Rosalia	12J.	10. Sptbr 1843		Adalbert	Pořitč 1055/2	-/-			
Hoffmann Auguste	9 J.	1. Oktbr 1843	Prag	Philipp k.k. Hauptmann	Altstädter R. 480/1	-/-			
Horn Antonia	12J.	1. Juni 1843	Böhmische Linde	I. L. Kaufmann	Zeltnerg. 982/1	-/-			
Jahnu Pauline	14J.	Febr 1842	Chrudim	Joseph k.k. Inspektor	Marieng. 593/2	-/-			
Jirowsky Marie	11J.	12. Sptbr 1845	Prag	Ignaz Fleischhackermeister	Korntherg 563/2	Priwat			
Kentner Elisabeth	9J.	1. Sptbr 1843	Prag	Heinrich K. Spediteur	Roseng. 955/2	Priwat			Za hlt
Khittel Cathi	12J.	1. Oktbr 1840	Prag	Joseph k.k. Rittmeister	Altst. Ring N. 1	Priwat			-/-
Khittel Emma	9J.	2. Oktbr 1844	Prag	-/-	-/-	-/-			-/-
Krauss Johanna	9J.	1. sptbr 1843	Prag	Alois Dr. Med.	Wasserg. 696/2	Priwat			-/-
Kummer Marie	14J.	Oktbr 1840	Prag	Winzenz Schullehrer	Hradek 432/2	Priwat			
Lange Johanna	14J.	Mai 1840	Berlin	+Ferdinand	? 385/3	Priwat			Za hlt
Lederer Katharina	13J.	6. Sptbr 1843	Frankfurt a. M.	Bernhard Kaufmann	Ritterg. 408/1	Priwat			-/-

Leiner Johanna	11J.	1. Sptbr 1844	Prag	Karl k.k. Kameralrath	Poritz 1050/2	-/-			-/-
Lippa Anna	11J.	2. Novbr 1842	Prag	+Karl ?	Alst. R. 551/1	Priwat			-/-
Löschner Rosina	15J.	9. sptbr 1842	Prag	Wenzel ?	Altst. R. 553/1	-/-			-/-
Merolt Karolina	11J.	3. oktbr 1844	Prag	Franz D.I.U.	Wasserg.	-/-			-/-
Merolt Wilhelmine	9J.	3. oktbr 1844	Prag	-/-	-/-	-/-			-/-
Mitterbach er Elisabeth	10J.	2. Septb 1842	Prag	Karl ?	Bergmann sg. 581/1	-/-			-/-
Moschotzy Sidonia	12J.	6. Oktb 1843	Lemberg	Martin k.k. Kammeralrath	Heinrichs g. 909/2	-/-			-/-
Müller Marie	12J.	Oktbr 1841	Prag	Anton ?	Schwefelg 365/1	-/-			-/-
Neverkla Rudolphine	10J.	12. Sptbr 1842	Prag	+Johann	Wischehra d 71	-/-			-/-
Proksch Marie	10J.	Juni 1842	Prag	Jos. Direk.d.Anstalt		-/-			-
Rangheri Antonia	11J.	27. Sptb 842	Prag	Heinrich Matrialist	Bergst. 358	-/-			-/-
Reisenauer Elisabeth	10J.	10. Oktb 1843	Prag	Franz Kammerdiener	Malthezer pl. 468/3	-/-			-/-
Riedel Bertha	13J.	Okbr 1841	Prag	Johann ? ...händler	Colowrath 687/2	-/-			-/-
Ringhoffer Franziska	11J.	7. Oktb 1843	Prag	Jos. Kupfer...?	Marienpl. 102/1	-/-			-/-
Rozmitalsk y Agnes	14J.	15. Mai 1844	Prag	Johann ?	Bethlehem sg. 262/1	-/-			-/-
Schönberge r Rosa	12J.	3. Oktb 1842	Prag	Franz Kaufmann	Jesuiteng. 188/1	-/-			-/-
Spirk Johanna	9J.	2. Oktb 1844	Prag	Anton k.k. Bibliothek	Colegium	-/-			-/-
Stöhr Leopoldine	7J.	12. Septb 1845	Prag	Adam Fortifications ... führer	Heinrichs g. 939/2	-/-			-/-
Thomas Emilie	10J.	Juni 1842	Prag	James Maschinen fab.	Karolinen th.	-/-			-/-
Tomaschek Gabriele	10J.	10. Sepb 1845	Prag	K.k. Oberleutn.	Rohmarkt 412/1	-/-			-/-
Umlauft Gabriele	10J.	15. April 1844	Prag	Florian Fabrikant	Tuchmach erg. 1197/1	-/-			-/-
Umlauft Sophie	12J.	-/-	Prag	-/-	-/-	-/-			-/-
Komarek Marie	11¼ J	31.8.1845 provisorisch	Prag	+ Kaufmann	Jerusalem gsse 964	-/-			

VI. Závěr

Tato diplomová práce chtěla v první řadě připomenout vynikající osobnost pražského kulturního života 2. třetiny 19. století, předního klavírního pedagoga a autora klavírní školy, zakladatele a majitele významného hudebního ústavu, hudebního skladatele a v neposlední řadě zajímavého a všestranně vzdělaného člověka, Josefa Proksche. Vedle životopisné části nabídla přehled a shrnutí dosavadního stavu bádání v prokschovské, resp. smetanovské problematice.

Hlavním cílem pojednání byl ovšem pokus o zmapování současného stavu prokschovských materiálů v pražských hudebních institucích, tj. odpověď na otázku, kde je v současnosti možno nalézt Prokschovy vlastní kompozice, pedagogická díla, knihy či nototisky, které tvořily součást jeho někdejší vyhlášené knihovny. A samozřejmě, je-li možno seznámit se s materiály pramenného charakteru – korespondencí a dalšími osobními dokumenty, seznamy žáků, katalogy ústavu apod.

Zatímco tisky Prokschových děl, zejména pak pedagogických, jsou běžně dostupné, výskyt rukopisných pramenů je velmi řídký (v hlavním městě je oficiálně uvedeno pouze 5 skladeb a 2 teoretické spisy, které by mohly být vzhledem k rukopisnému charakteru řazeny k autografům, řádně osignováno je 17 dopisů, které se bezprostředně týkají Josefa Proksche).

Prokschova pozůstalost, nebo alespoň její významná část, je evidentně roztroušena mezi několik knihoven a muzeí. Nový významný objev části pozůstalosti v archívu Pražské konzervatoře, který za pomoci PhDr. Jitřenky Peškové učinila autorka této práce, je jistě pozoruhodným příspěvkem k prokschovskému bádání.

Nabízí se otázka, zda-li by bylo možné z jednotlivých střípků v podobě přehledných soupisů jednotlivých položek prokschovských materiálů (které ale dosud nejsou běžnou praxí) složit mozaiku, která by se mohla alespoň přiblížit původnímu obrazu Prokschovy pozůstalosti a která by následně mohla vést k dalším objevům, novým zjištěním a tím pádem k prohloubení našich dosavadních znalostí a vědomostí o životě a díle Josefa Proksche.

Velmi zajímavé poznatky by např. mohla přinést byť částečná rekonstrukce Prokschovy skvělé soukromé knihovny, o níž se pamětníci vyslovovali s velkým

uznáním.¹²⁰ Ačkoli v literatuře uváděné kusé poznámky o ztracené či rozprodané pozůstalosti, resp. knihovně, vedou spíše ke skeptickému pohledu na tuto možnost, objevily se nové indicie, které by mohly vést k uspokojivým závěrům: mj. ve zmíněném objevu z Pražské konzervatoře figuruje pod č. 23 *Cathalog der Musikalien Sammlung des Joseph Proksch*. Ten ve spojení s dalšími, zatím blíže neprozkoumanými složkami tohoto nálezu, s informacemi o půjčovaných knihách a notách z Prokschovy knihovny (uvedených v nalezeném katalogu Prokschova ústavu z let 1845-49) a spolu se seznamy z citované Neumannovy práce, nás k jakési přibližné představě o obsahu Prokschovy knihovny může přivést.

Za předpokladu, že se podaří shromáždit dostatečné množství informačně nosného materiálu, by snad bylo možno posoudit, či spíše prokázat i to, nakolik byl Proksch pokrokovou a všestrannou osobností, za jakou je tradičně označován.

Nutným a logickým pokračováním tohoto problému je jednak bližší prozkoumání prokschovských složek v archívu Pražské konzervatoře a hlavně možnost prohlédnutí s Prokschem souvisejících materiálů v Českém muzeu hudby, ke kterým zatím nebyl umožněn přístup badatelům.

Dalším žádoucím krokem k prohloubení a komplexnosti pohledu na tuto problematiku je obeznámení se s prameny nacházejícími se mimo Prahu – tj. zejména v Prokschově rodném Liberci, v jehož Státním okresním archívu se nachází velké množství spisů, snad včetně těch, ze kterých čerpal Müller pro svou „biografii“, a také v Archívu města Plzně - v souvislosti se zmiňovanými „plzeňskými objevy“. Právě této problematice bych ráda věnovala svůj badatelský zájem v navazujícím doktorském studiu.

Všechny tyto naznačené cesty by totiž mohly vést k dalším objevům, zjištěním a otázkám, na jejichž konci by v ideálním případě mohl stát objektivní obraz osobnosti, která byla postupem času téměř vytlačena mimo povědomí hudební veřejnosti (hlavně laické a částečně i odborné), přestože ve své době patřila k největším v pražském hudebním a kulturním dění.

Opětně připomenout její význam, zhodnotit stav dosavadního bádání, zmapovat související otázku pozůstalosti a pramenů (včetně těch nově objevených) a zejména

¹²⁰ Např. F. Neumann (viz pozn. 40) píše na s. 11: „*Um seinen Schülern und Lehrern die Kenntniss seltener Musikwerke zu ermöglichen und den eigenen Wissensdurst zu befriedigen, schaffte sich Proksch nach and nach eine glänzende Bibliothek – wohl eine der grössten musikalischen Privatbibliotheken Prag's – an, in welcher nebst Musik, fast alle Fächer des menschlichen Wissens vertreten sind!*“

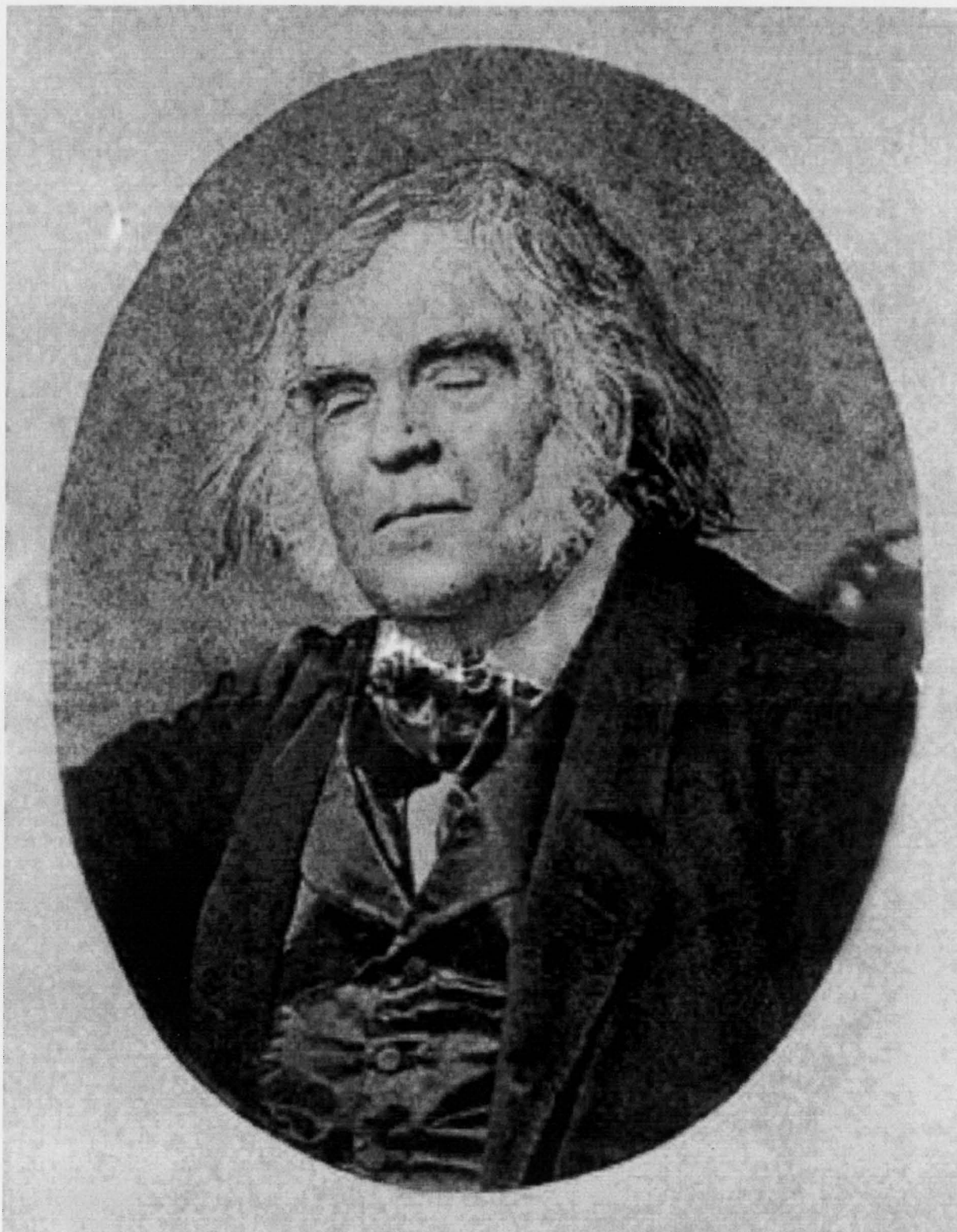
napomoci ke znovuoživení zájmu o osobnost Josefa Proksche, chtěla i tato diplomová práce.

VII. Seznam prostudované odborné literatury

- Bartoš, František:** *Smetana ve vzpomínkách a dopisech*, Praha 1955
- Böhmová-Zahradníčková, Zdeňka:** *Slavní čeští klavíristé a klavírní pedagogové z 18. a 19. století*, Editio Supraphon, Praha 1986
- Budiš, Ratibor:** *Pražská léta Josefa Proksche*, Sborník prací brněnské university, řada H, 1973, s. 73
- Budiš, Ratibor:** *Smetanův učitel Josef Proksch*, Severočeské nakladatelství, Liberec 1968
- Budiš, Ratibor:** *Vzestup Josefa Proksche*, Hudební rozhledy, 1967, č. 5, s. 140
- Dušek, Bohumil:** *Smetanovo studium harmonie*, in: Sborník Pedagogické fakulty v Plzni, Umění X, 1974, s. 55-68
- Helfert, Vladimír:** *Česká moderní hudba. Studie o české hudební tvořivosti*. Index, Olomouc 1936
- Helfert, Vladimír:** *Tvůrčí rozvoj Bedřicha Smetany*, Vilímek, Praha 1924
- Hnilička, Antonín:** *Smetana na prahu své dráhy umělecké*, Zvon, Praha 1907
- Karabec, Stanislav:** *K vlivu českých hudebních tradic na učitele Bedřicha Smetany Josefa Proksche*, Sborník pedagogické fakulty UK, Praha 1966, s. 147
- Karabec, Stanislav:** *Vliv kantorské hudby na Josefa Proksche v době jeho působení v Liberci*, Hudební věda II - 1965, č. 3, s. 429
- Kürstenová, Barbara:** *Josef Proksch – Pedagogické zásady z dnešního hlediska*, diplomová práce, strojopis, Konzervatoř, Praha 1986
- Kurz, Vilém:** *O klavírních metodách starších a novějších*, Brno 1922
- Müller, Rudolf:** *Josef Proksch. Biographisches Denkmal*, Reichenberg 1884
- Nejedlý, Zdeněk:** *Bedřich Smetana I*, Zlatoroh, Praha 1924

- Nejedlý, Zdeněk:** *Bedřich Smetana, Nová společnost*, Praha 1951
- Nejedlý, Zdeněk:** *Bedřich Smetana, Doba zrání*, Praha 1962
- Nejedlý, Zdeněk:** *Smetaniana*, Praha 1922
- Očadlík, Mirko:** *Klavírní dílo Bedřicha Smetany, sv. 3, Studijní skladby a sonáta z r. 1846*, Praha 1957
- Ottlová, Marta:** *Tektonické problémy ve Smetanových studijních skladbách*, Hudební věda XI 1974, s.150
- Ottlová Marta, Pospíšil Milan:** *Bedřich Smetana a jeho doba*, Nakladatelství Lidové noviny, Praha 1997
- Rejchlová, Magda:** *Josef Proksch a jeho hudebně vzdělávací ústav v Praze*, diplomová práce, strojopis, FFUK, Praha 1952
- Slavická, Eva:** *Ke Smetanovým studiím u Josefa Proksche*, Hudební věda XI-1974, s.147
- Slavický, Milan:** *Polyfonie ve Smetanově počátečním období*, Hudební věda XI-1974, s. 136
- Srb, Josef:** *Hudební poměry v Praze za doby působení Josefa Proksche (1830-1864)*, Dalibor, roč. III-1875, č. 17-24
- Sýkora, Václav Jan:** *Dějiny klavírního umění od nejstarších dob až po současnost*, Praha 1973
- Špelda, Antonín:** *Prokschova pozůstalost a Pamětní kniha v Plzni*, Sborník pedagogické fakulty v Plzni, Umění X, 1974, s. 69
- Tarantová, Marie:** *Dva omyly Josefa Proksche*, Tempo XX-1948, č. 8, s. 220
- Teichman, Josef:** *Bedřich Smetana. Život a dílo*, Praha 1944
- Tomášek, Václav Jan:** *Vlastní životopis*, Ed. Zdeněk Němec, Praha 1941
- Žižka, L. K.:** *Mistři a mistříčkové*, Praha 1947

VIII. Příloha

Josef Proksch (1794 – 1864)